B23705
50,-

Československý spisovatel Praha

Růžena Trnková Můj syn

Růžena Trnková

Můj syn

© Helena Chvojková 1972
Illustrations ©
Jiří Trnka (heritage) 1972

441/72

Městská lidová knihovna
Nová Paka
přír. čís. 441/72 značka N-22 12

Možná že je to podivínské, že chci mermomocí napsat vzpomínky z mého života pro svoje děti na památku, ale nemohu se tomu ubránit. Je to asi něco takového jako u mé tchyně, když si chtěla uplésti bílé punčochy do rakve a neměla dříve pokoje, dokud je neměla hotové a připravené. Příčinou toho je asi opuštěnost, která na starého člověka těžce doléhá, že potřebuje nějaké stéblo, kterého se chytá jako posledního spojení se zašlým životem, a tím stéblem u mne jsou tyhle zápisky. Čítávám je, když mi svět nějak ublíží, abych se utěšila vzpomínkami na svoje lepší dny života. Čtu je však také, když na mne doléhá nemoc, a tak odvádím svoji mysl od bolesti. A byla bych ráda, abyste i vy, děti, si tohle někdy přečetly, abyste viděly, jak krásný a bohatý život jsem prožila. Bylo to jako barevný, duhový závoj, i jasné zářivé barvy, ale i temné, ba i černé se vyskytly. Tak tomu ale bývá u každého poutníka tímto údolím.

MATČIN ROD

Ženu statečnou kdo nalezne?
Nebo daleko nad perly cena její.
PŘÍSLOVÍ 31, 10

V roce 1866, kdy do Čech vtrhli Prušáci — a kdy lidé zpívali: *Utíkejte, Prajzi jdou, / už jsou tamhle za vodou, / mají dlouhé čepice, / poberou nám slepice./ Mají dlouhé kabáty, / poberou nám dukáty* — narodila se na den sv. Lucie matka Růženy Trnkové, krásná Nanynka Drakslířů. Rodin Brandových bylo totiž ve Skašově u Přeštic více, a tak aby je rozlišili, říkalo se těmto, u nichž se soustruhovaly hračky, u Drakslířů.

Nanynčina matka Kateřina později odešla do Březí, kde její tchán ševcoval. Žilo se jim těžce a Katka zavedla hračkářství i v domově svého muže Františka Bočana. Naučil se soustruhovat a ona barvila hračky jako doma fernambukem. Byly to panenky s miminkem i bez něho, koníci s vozíčkem i bez vozíčku, ptáčkové s píšťalkou a trubky. Aby jí dítě nevypadlo z klína, držela při práci v zubech oba cípy zástěry, na které Nanynka ležela, a přitom omalovávala hračky. Mladý tatínek chodil kromě toho hrát se šumaři na křídlovku. Někdy se stalo, že se vydal na čtrnáct dní do světa a přinesl jen 60 krejcarů. U mladých byla časem veliká nouze, ale každou neděli se vypravili do kostela do Žinkov a v pondělí posíleni na duchu se znovu pustili do shánění živobytí. Muž, jemuž v celém kraji říkali hezký František, byl člověk moudrý a spravedlivý, ale také trochu panovačný, kdežto Katka byla mírná, tichá žena. Muž chodil po této zemi do devadesáti let, ona odešla od pěti dětí ve čtyřiceti.

Tuze hezká Nanynka Bočanovic zdědila naštěstí po matce než její dobrotu, jinak byla energická a dovedla se poprat i s kluky. Ve vsi o ní říkali, že krásu má po otci a že je z dvojnulky, takovou měla bílou pleť. K tomu husté černé vlasy pod kolena, černé dlouhé brvy lemující zvláštní oči. Vysoké čelo, širší ústa, zuby sněhobílé. Postavu ani suchou, ani silnou a pohyby byly vždy lehké a svižné. Nebylo divu, že se zalíbila synkovi z velkého hospodářství. Ve vsi bylo boží dopuštění. Nanynce nezbylo než vzít uzlíček šatů a odejít do Plzně. Tetě ji předal starý forman, který ji svezl. Ten nešťastný chlapec ze statku pak utekl z domova a už se domů nevrátil ani pro svůj dědický podíl. Nanynka v Plzni sloužila u vznešené vdovy a leckdy měla i hlad, zato se naučila jemným způsobům, takže v krátkém čase by v ní nikdo nepoznal děvče z venkova. Vodu nosila s ostatními děvčaty v putně na zádech. U mostu před mýtným domkem, kde stávala socha Jana z Nepomuku, byly kamenné schody až k hladině řeky, a tam si nabrala hrncem vodu do putny; v zimě si musila prosekat díru do ledu. Co bylo těch puten třeba na vyprání prádla nebo v sobotu, kdy se vše v domácnosti drhlo! Volno bylo jen v neděli po umytí nádobí, a to utíkala s přítelkyní na konec Škvrňan, kde stála na křižovatce hospoda Na radosti.

Tam si ji vyhlédl četař od myslivců a naráz bylo po bezstarostném hopsání. Byl za ní pořád jako stín, nepouštěl ji z kola. Nejdříve se jí líbilo, jak ho vojáci zdraví, jak mu sluší uniforma, a vůbec to byl hezký člověk s výraznýma očima, kterýma někdy zablýskl, až se zajiskřilo. Pěstěný knír trčel od ucha k uchu, vlasy černé a přičesané do šísků, a navíc jako Nanynka vášnivý tanečník. A tak zapomínala na všecko na světě a při své robotě v týdnu se vznášívala v oblacích při vzpomínce na tanec. Byla mladá, hezká, obdivovaná, co jí scházelo! Když Pepi, který byl ze Šumavy a v Plzni sloužil tři roky, začal brát známost příliš vážně, chtěla ucouvnout. Ale kdepak. „Raději zabiju tebe i sebe, než bych od tebe upustil.“ Oči mu jen jiskřily a Nanynka viděla, že si hrála s ohněm. V říjnu 1885 byla svatba v Českém Krumlově. Ženich koupil nevěstě bledě modré šaty z jemné vlněné látky.

Přiléhavý živůtek byl zdoben pomněnkami a též na tunice byly proutky pomněnek. Dlouhý závoj splýval z čelenky, sestavené také ze samých pomněnek. Tak si to přál mít ženich; a nevěsta se mu tuze líbila. Nanynka si připadala jak prodaná mezi ženichovým německým příbuzenstvem. Ke všemu ženich nebyl v uniformě, ale měl na sobě krátký černý kabátek, na hlavě kulatý černý klobouček a na nohou úzké černé kalhoty. Nejhůř jí bylo, když se vraceli přes most nad Vltavou; ženich vyskočil, vyhodil bujně klobouček a zavýskl si „ejchuchu“. A ještě i cestou stále juchal a kloboučkem pohazoval. Nevěsta ho nepoznávala.

V Plzni jim Nanynčina teta přenechala pokoj, zařídili se za 300 zlatých, které měl ženich po matce, ale na peřiny už nezbylo. Teta jim je dala s podmínkou, že jí vypomohou. Nanynka našla mužovi místo u dráhy. Měl jen 80 krejcarů denně, začal jako brzdař. Za deště a větru bylo utrpením sedět na nekrytých schůdkách a řídit brzdu. Za mrazů přicházel domů prokřehlý a žena vařila silnou hovězí polévku. A byli při tom šťastni. V následujícím roce se jim narodila holčička, rok nato chlapec, pak zase dcerka a v roce 1891 čtvrté dítě, Růženka. A rok nato chlapec. Za sedm let tu byla sedmičlenná rodina. Otec měl 300 zlatých ročně, a tak aby zvýšil příjmy, zažádal do Vodňan, byla tam právě zřízena lokálka z Čičenic do Prachatic. To už byl průvodčím.

Na Vodňany vzpomínala Růžena v Plzni s bolestným steskem celý život. Za jejího dětství to bylo tiché městečko s krásným okolím a s dobrými lidmi. Rodině se začalo dařit lépe, živobytí bylo levnější a k platu deputát. Měli hodné domácí, kteří měli děti rádi, brávali je k sobě a půjčovali jim knihy. Vážná Růžena přicházela s tichým pozdravem a celé hodiny prohlížela obrázky v knihách. Jednou hlídala menší děti, byt byl uzamčen, maličký Pepíček byl nemocný a ona měla strach, pobíhala s ním od okna ke dveřím a zase zpátky a v náruči ho hýčkala. Nepřestával však plakat a tak volala do klíčové dírky: „Paní domácí, prosím vás, otevřte nám. Klíč je na almárce. Já se bojím, aby nám Pepíček neumřel, když tolik

křičí!“ Paní dítě uklidnila a divila se: „Já jsem pořád myslila, že neumíš mluvit, a zatím tys na mě tak pěkně zavolala.“ Hladila ji po hlavičce a dívenka jí byla vděčná za pomoc.

V témže roce se vypravil otec s Růženkou do polí na kytičky. Trhali pryskyřníky, kopretiny, kohoutky, a tu se přihnal žlutavý mrak s velkou vichřicí. Otec popadl dítě na záda, kytičky zahodil a utíkali do města. Ale strhl se tak prudký liják, že přiběhli promáčeni na kůži. Ulice byly ve chvíli plné vody. Holčička plakala a hrůzou jektala zuby, myslila, že je to potopa světa. Převlékli ji a uložili, aby se uklidnila, ale marně. Hned zas byla u okna. Bydlili v prvním poschodí a před domem byl kanál, odkud vyrazil proud kalné vody do výšky, a shora se také valily proudy vody. Stále stoupala. Už začínala téci do přízemních bytů a stále jí přibývalo.

Růža plakala děsem. „Zaplaví to za chvíli i náš byt. Je to jistě potopa světa, jako je to v biblické dějepravě, že už se to jednou stalo.“ Nemohli ji dlouho utišit. Druhé děti u okna radostně výskaly, když zahlédly kapra, který se vymrštil z vody. To se jistě protrhla hráz některého rybníka. Konečně začala voda opadávat a dítě se uklidnilo. Bylo vidět z okna, jak lidé v neckách plavou přes park i ulicemi a odrážejí se dlouhými bidly. Zmizel park a z ulice za rohem se stala žlutavá řeka a domy z druhé strany parku vystupovaly z vody jako z moře. Když začala voda opadávat, jel přes náměstíčko ke špitálu vesnický vůz a vezl utopeného žebráka přikrytého slámou. Ta hrozná průtrž ho asi stihla někde u rybníka a strhla do vody. Po třech dnech si děti zas hrály v kalužích.

Roku 1898 začala malá Růženka chodit do školy. Ale 11. září řekla dětem učitelka, aby šly domů, že zemřela císařovna Alžběta. Když Růžena šla domů po dřevěných schodech, zaslechla maminku a paní domácí. Císař, když mu oznámili její smrt, prý řekl: „Komu ta dobrá duše ublížila?“ Holčičce bylo císařovny moc líto, že ji někdo zabil pilníkem.

Později bydlela rodina na nádraží, v domě zřízenců od dráhy. Každý nájemník tu měl svou zahrádku. Cesta do města

vedla kolem rybníka Pastušky. Za parkem byly zbytky hradeb a tam velké hospodářství s pěkným domem, kde bydlel až do roku 1901 Julius Zeyer, říkalo se tam u Čápů. Na náměstí byla stará lékárna rodiny Heritesovy. Tři přátele, Zeyera, Heritesa a Mokrého, bylo vídat sedět před lékárnou a rozprávět dlouho do noci.

Jednou na Boží tělo nastrojila matka tři děvčátka, každá si nesla košíček s nacupovaným kvítím. Bylo už po slavném průvodě, kdy všechny cechy vyrukovaly v parádě, nejhonosnější bývali řezníci, ostrostřelci stříleli — a pak bylo po všem. Děti se už vracely domů, když tu na náměstí přišel medvědář s velikým hnědým medvědem. Hned se k němu nahrnuly, medvěd se nemotorně otáčel a mručel, když medvědář začal tlouci holí do země za bručivého zpěvu: Cára Maryna, cára Maryna. Chvíli medvěd tančil, ale pak se tlapou rozehnal a srazil k zemi právě Růženku. Nastal hrozný křik a medvědář mezitím z náměstí zmizel. Sebrali uválenou a na smrt vyděšenou družičku a šlo se domů, celý průvod řvoucích kluků za nimi. Naštěstí se děvčeti nic nestalo, jen to hrozné leknutí způsobilo, že mu zůstal strach ze všech větších zvířat.

Okno z kuchyně vedlo do ulice s poštou. Tam na komíně bylo umístěno staré kolo a na něm rok co rok se usadili čápi. Děti jim viděly právě do hnízda a pozorovaly jejich kutění od jara do zimy. Čápi nebyli ani trochu plaší a tak děti vídaly, jak si ve svém vzdušném hnízdě hospodaří. Na jaře snášeli větvičky a oplétali a vystýlali kolo, protože čápice začínala sedět. Co se nastarali a nalítali! Hned ráno se vydal jeden z čápů na lov a druhý zůstal u mláďat a hlídal. Však je kolem Vodňan asi šest rybníků, takže měl bohaté loviště. Nejveselejší bylo, když učili mladé lítat. Těch pokusů a té trpělivosti! Čáp jim nosil v zobáku vodu; nejdříve rozdal do čtyř zobáčků stejně vody proti žízni a zbytkem skropil hnízdo, aby je ochladil. Čápice stála na okraji hnízda s roztaženými letkami jako slunečníkem a chránila tak mladé před slunečním žárem. Mláďata i koupali a vůbec se o ně příkladně starali. S přicházejícím podzimem lé-

tala rodinka na stále delší lety a nakonec všichni odletěli na jih. S příštím jarem se však zase vrátili do svého starého hnízda. Ale byli zas jenom dva a děti se napřemýšlely, jsou-li to ti staří nebo dva z těch mladých — to se nikdy nedozvěděly. Čapí idyla začala zase od začátku a děti ji sledovaly se stejným zájmem jako před rokem.

Dětí u mladých manželů stále přibývalo. Když bylo Nanynce pětatřicet let, měla už osm dětí, ale vypadala stále mladě a její smích a zpěv bylo slyšet celý den. Písniček uměla nepočítaných a měla příjemný hlas. Smích vždy před zaniknutím vyzněl ve vysoký jásavý trylek. Mezi mnohými byl i *Tálinský rybník* a *Komu jsem ublížil, komu z vás?* Děti ji tuze rády poslouchaly. I otec rád zpíval a obyčejně tu nejmilejší — *Andulko, mé dítě, vy se mně tuze líbíte* — a přitom se s láskou díval na svoji Andulku. I když byl německého původu, pro lásku ke své hezké a chytré ženě se sžil s českým živlem a hlásil se vždy k Čechům; jeho žena byla uvědomělá vlastenka. Znala české dějiny a dovedla z nich zajímavě vypravovat, takže nakonec byl stejného smýšlení jako ona. Čítávala noviny, zajímalo ji všechno, i život černohorského krále Nikoly i belgického krále Leopolda. Hrozná tragédie korunního prince Rudolfa přivábila množství lidu na pohřeb... A právě v ten den se u Rehbergerů narodila třetí dcerka Anna. Snadno se rozplakala i pro maličkost a matka proto říkávala, že to bude tím, že tehdy lidi tolik plakali a že je jako plačka z Chraštic. Tenkrát se ještě najímaly o pohřbech staré ženy, které při poslední cestě nebožtíků plakaly. Zaplaceno dostaly podle toho, jak která uměla plakat, a ta z Chraštic to uměla nejlíp.

V té době, to je před změnou století, chodívali ještě světem Taliáni s kolovrátky, někteří měli i opičku oblečenou do francouzského stejnokroje: červené kalhotky, modrý kabátek a červenou čepičku se štítkem vpředu přimáčknutou a se zlatými prýmky. Řetízkem na nožce byla připoutána ke kolovrátku a obíhala s čepičkou v ručkách kolem a vybírala krejcárky. Děti si myslily, jak musí ten kolovrátkář být bohatý, když může

mít takovou hezkou opičku. Jiní měli několik dřevěných panáčků, a když se hrálo, figurky tančily do páru na hořejší desce kolovrátku a děti mohly na nich oči nechat.

Jednou v zimě, když děti seděly po koupání zabalené v prostěradlech na dlouhé lavici při zdi — přišel kukátkář. Řekl matce: „Paničko, vy vaříte něco moc dobrého, a jestli mi dáte oběd, ukážu vašim dětem všecky obrázky ve svém kukátku.“ Po obědě postavil svou skříňku na stůl a všichni sledovali obrázky o umučení Krista, dýmající Vesuv, Paříž, Vídeň, Berlín. Když se obrázek měnil, vždycky to cinklo. Děti v prostěradlech vyhlížely jako malá a ještě menší strašidýlka. Tlačily se kolem tajemné černé skříňky, ve které viděly všechny divy světa.

Šťastný čas začal dětem v době vánoční. Když se ozval zvonek, nahrnuly se všecky děti do zadního pokoje, kde stál zářící vánoční strom vysoký až ke stropu. Do vší té krásy, záře a vůně zněla píseň *Tichá noc, svatá noc* z hracího obrazu. A pak děti spustily samy svoji jadrnou koledu *Ejhle, chasa naše běží ze salaše, obuškama pleskajú.* Ještě jednu koledu zazpívaly, a to *Pásli ovce valaši.* Pak popřály rodičům veselé vánoce a každý si šel vyhledat svůj dárek, protože i to hledání patřilo k obřadu svatvečera. Růža už nabírala k pláči, že na ni Ježíšek zapomněl. Tu ji otec zdvihl, aby viděla na šatník. Popadla s radostí krabici s hezoučkou pannou. Jak krásné byly následující dny! Děti si hrály v teple a pohodě, zpívaly koledy. Uměly jich tolik, a jednu hezčí druhé. Vždyť žily v jižních Čechách, tolik vážných, ale také zpěvných.

Když později bydleli v nízkém domě na nádraží, měli svou zahrádku. Než děti vstaly, matka už v ní sázela, zalévala, plela. Pěstovala si několik druhů růží, mezi nimi i vzácný druh žluté růže Maršál Niels, která šířila kolem sebe zvláštní omamnou vůni po celé zahrádce. U zdi stála besídka, kterou otec sám dětem postavil, a mezi vchodem do ní visela sedačková houpačka. Ta zahrádka byla matčina veliká radost.

V létě chodily děti do libějovického zámku pro mléko. Všeho si cestou všímaly, moudrá Josefinka vykládala dětem, co neznaly.

Z lesa bylo slyšet kukačku, v trávě lezl slepýš. Zjara býval okraj lesa plný sasanek jako sněhu. Na zpáteční cestě zpívaly a střídaly se v nošení mléka. Chtěly-li se svézt vlakem, nepotřebovaly jízdenky, každý průvodčí je znal. Na jahody se vypravily do Svinětic. Nejdřív sbíraly, pak mlsaly jahody a chléb s medem, potom probíhaly vysokými borovými lesy, až se dostaly ke dráze. Všechny nastoupily a jely domů. Nebo si vyvezly drezínu a jezdily poblíž nádraží. Vlak projížděl jenom po poledni a večer zpátky, nebylo to tedy nebezpečné. Byla to pravá lokálka. Karel, nejstarší z chlapců, utekl z domova, chtěl odejít s cirkusem a šel za vozy. Někde za Bavorovem jel právě vlak a otec z plošiny vagónu spatřil svého synka. Vyskočil, popadl ho za ruku a táhl zpátky k vlaku. Strojvůdce trochu zmírnil jízdu, která stejně byla dost mírná, takže otec se synem nastoupili, a jelo se dál.

Otec měl všecky děti rád, ale ve vážných věcech rodině příliš platný nebyl. Matka musila sama o všem rozhodovat a nebylo toho málo v tak četné rodině. A pak přišla výzva, aby se zřízenci od dráhy stěhovali do Bosny a Hercegoviny. Slibovali jim hory doly a matka měla co dělat, aby to muži vymluvila, když tam chtěl odejít i se svou četnou rodinou. Navrhla, že se přestěhují do většího města, aby se dorůstajícím dětem mohlo dát vzdělání a zaopatření.

A tak se v létě 1902 odstěhovali do Plzně. Aby do nového bytu nepřišla taková horda najednou, zůstaly Anča a Růža na čas v Březí u dědečka. Když vyšly v neděli z kostela, řekla jedna vesnická sudička, když spatřila Růženku: „Tohle je celá Nána Bočánojc, jenže Nána byla z dvounulky a tahle je režná."

Když děti v Plzni uslyšely prvně zahoukat sirénu ze Škodovky, hrozně se poděsily a nemohly pochopit, že tak strašlivě houká ráno, v poledne i večer. Jednou odpoledne vyšla jedenáctiletá Růža s malou sestřičkou na ruce do města. Všimla si, že na rohu jejich ulice je vývěsní štít s černým kozlem, který nese sklenici piva. Když se chtěla vrátit domů a začala hledat

toho kozla, našla ho skoro na každém rohu. V Plzni bylo plno hostinců s černým pivem.

V červenci za velikého horka se vydaly děti se svou nejstarší sestrou koupat. Šly přes Doudlevce až někam k Hradišti. Neznaly ještě ani krajinu, ani řeku a tak se stalo, že si vyhlédly právě nejnebezpečnější část řeky. Čím dále od kraje byla hloubka větší, až pojednou začala Josefinka volat o pomoc. Třináctiletá Anča jí hned šla podat ruku, ale sestra ji strhla s sebou do hluboké tůně, kde hned obě zmizely. Jedenáctiletá Růža se opatrně blížila k tonoucím sestrám a stála už jen na špičkách na samém krajíčku pevné půdy, když se jí podařilo zachytit jednu ze sester. Ty se pevně držely, takže se s námahou dostaly z vody všecky tři. Menší děti na břehu nevěděly, co se děje, a proto lezly jedno po druhém do řeky. Sotva František, devítiletý, vytáhl jednoho bratříčka, už mu tam lezl druhý. Volal o pomoc a děti plakaly.

Nahoře na stráni sekali obilí, a když uslyšeli od vody ten křik, zahodili kosy a utíkali zachraňovat. To už byly sestry venku z vody a musely vyslechnout napomenutí, vždyť neuměly plavat. Ty dvě nejstarší byly smrtelně bledé, třásly se a z úst i uší jim tekla voda. Domů se ubíral smutný průvod.

S odchodem z idylických Vodňan se začalo v rodině všecko obracet k horšímu. V Plzni bylo mnohem dráže, odpadlo plno výhod a začalo se jim dařit pořád hůř. Přibyl ještě bratříček, Ota, a matka se těžce rozstonala. Doktor jí dal morfiové kapky a ona v bolestech vypila celou lahvičku. Bylo k půlnoci, když se dal maličký do pláče hladem, zatímco Růža ho chovala a tišila, Josefinka šla k matce. Ta tu ležela studená jako led. Běžela pro lékaře. Řekl, že se otrávila, a ptal se, co se dělo. S pomocí šestnáctileté Josefinky dělal vše, aby zachránil matku devíti dětem. Podařilo se to až k ránu.

Růža šla do první měšťanky a zakrátko byla ve třídě mezi prvními. Měla jemnou, moudrou učitelku, která si zamilovala tichou dívku. Jednou po nespravedlivé známce z ručních prací, kterou dostala proto, že jí matka nedala 14 krejcarů na kana-

Městská lidová knihovna
- Nová Paka

vu, šla matka za ředitelem; vše se vysvětlilo, známka byla zrušena, ale rozhořčená matka se rozhodla, že dá dítě zapsat do školy německé. Marně Růža prosila a plakala, matka nepovolila. Doma bylo už dost zle a tak musila poslechnout. První den jim diktovali, co si mají koupit, a ona seděla v lavici nešťastná, skoro nic jim nerozuměla. Chudá židovská dívka se nad ní slitovala a všecko jí napsala česky. Růža se velice snažila, aby všemu stačila, ale spravedliví tam k ní nebyli. Pravda, půjčili jí všechny knihy, i drahé sešity dostala zdarma. O vánocích si zavolali matku, pochválili jí dceru a dali jí pro ni 2 zlaté na šaty. Chudák matka vyšla z ředitelny uplakaná, bylo to přece jen ponižující. Ale Růža šaty opravdu potřebovala, protože ze starších prudce vyrostla a na nové nebylo. Maminka s Josefinkou jí pak ušily sukni a paletko ze zeleného lodenu. Když na konci školního roku dostala vysvědčení s postupnou zkouškou, chodila se denně vroucně modlit do františkánského kostela, aby nemusila opakovat. Učila se denně do noci a opravu šťastně udělala. V druhém roce ji vyvolali na chodbu, představili ředitelce jako nejlepší českou žačku a škola pak navrhla, aby po tomto roce navštěvovala německou Industrie und Handelsschule.

Doma bylo stále hůře. Matka musila teď často posílat věci do zastavárny a tak došlo i na hrací obraz, který vezla na dětském kočárku Růža s Frantíkem. Napadlo je, aby si ještě naposled pustili hudbu, a proto odbočili stranou, natáhli strojek a za chvíli se nesly z kočárku tóny *Stille Nacht, heilige Nacht.* Lidé se začali ohlížet, odkud ta muzika, a dětem začalo být trapně, když po přehrání jedné sloky začala druhá a třetí. Zajely s obrazem až k řece a musily čekat, až si tu svoji svatou píseň odehraje, a pak teprve mohly do zastavárny, kde jim na něj půjčili 2 zlatky. Na cestě domů se děti smály při pomyšlení, jak si obraz vedl svou a nepřestal, až když chtěl.

Anča nastoupila místo u staré miss. V mládí bývala v Americe a nyní vyráběla šampony a pomády. Anča musila z domova o půl šesté a vracela se o osmé. Musila tam dělat všecko, ba i plnit lahvičky čarodějnou tekutinou a odnášet na poštu. Drobná,

malá, sotva čtrnáctiletá si nikdy na nic nepostěžovala, naopak celá šťastná odevzdávala prvního matce dvě zlatky, svou mzdu. Jeden koupený oběd musil stačit oběma. Když v prosinci chodila paní na roráty, musila Anička za ní s polštářem a pokrývkou, pak běžet domů zatopit, uvařit snídani, za hodinu znovu do kostela, neměla ani rukavice, zuby jí drkotaly zimou. Jednou po návratu z kostela chtěla zkřehlýma rukama rozsvítit lampu a ta jí upadla a rozbila se. Paní řekla, že ji musí zaplatit a že tedy nedostane tentokrát plat. Anička plakala tolik, že ani nemohla pracovat, a že se domů nevrátí. Ta paní ji tedy vedla sama domů jako zločinku a celou cestu se s ní vadila. Matka vyslechla všechny žaloby. Když poznala, co tam její malá dcerka musila všechno dělat, velmi se rozhněvala a řekla, že kdyby to byla věděla, že by ji tam nebyla posílala. Paní začala matku přemlouvat, že je to děvče hodné a poslušné, ale matka prohlásila, že zůstane doma. Doma byla i Josefinka, v šití dostávala jen 6 zlatých. Karel se dostal k vojenské hudbě. Chudák matka už ani nenaříkala, ale také už nezpívala. Jednou poslala před večerem Růžu ke známým, aby jí půjčili aspoň na chleba. Dívenka se hrozně styděla; než zazvonila, zbožně se pokřižovala; ale peníze donesla. O svatvečeru byly větší děti tiché a jako by se i ony nějak provinily.

Ještě když byla Růža v české měšťance, chtěla jet na školní výlet do Prahy. Měly si donést jídlo na celý den a jednu zlatku na dráhu. V neděli před odjezdem, když už byla připravena, zabalila jí matka půl kuřete a dva kousky chleba. Když jí dávala zlatku, řekla: „Tak odnášíš z domova naše poslední peníze.“ Růža se zarazila, uvědomila si, že je to před prvním, a začala se pomalu svlékat a vrátila matce peníze i jídlo. Velká lítost jí svírala srdce, tolik se na Prahu těšila, vždyť o ní snila jako o nějakém pohádkovém městě. Co význačných míst znala ze čtení a vyprávění, a teď když to bylo na dosah ruky, zase všechno zmizelo. Život někdy byl jako tenkrát v dětství v tom kukátku — hned přepychová Vídeň, zase mučení Krista a všecko se pořád měnilo. Jenomže bylo toho ponurého nějak

moc a dlouho. Nedostatek, nešťastné cesty do zastavárny, to všecko drtilo mládí třináctiletého děvčete. Jak mohla být bezstarostně veselá, když tohle všecko na ní leželo jako těžký příkrov. Třídní učitelka se ptávala: Warum bist du immer so traurig? — Nebyla by se za nic na světě svěřila někomu, proč je pořád tak vážná a smutná.

V létě o prázdninách sebrala matka ji a Františka, doma nechala Anče čtyři děti a odjela vydělat nějaké peníze na chmelnice. Všechno dopadlo nešťastně, zkušení česáči byli opatřeni punčochami, které si navlékali na ruce, měli s sebou hrnky a lžíce i máslo, aby si přimastili hladové jídlo. Děti byly trpělivé, na nic si nepostěžovaly, třeba je ráno záblo do nohou, v poledne by se byly rády napily, ale mlčely, aby matce nepřidělávaly starostí. Volné jízdenky na zpáteční cestu nedošly včas a tak z těžce vydělaných deseti zlatých musela zaplatit cestu. Doma děti radostí plakaly, když se jim maminka vrátila, a Růža s Frantíkem plakali též, že už jsou zase doma. Těžká životní kára se rozjela nanovo.

Díky matce děti doma pookřály. Žehlila hory prádla, Růža připlétala punčochy nebo myla nádobí, hoši pozorně naslouchali a ti nejmenší si hráli. František předčítal nahlas a zřetelně jako ve škole. Však to byly: Chaloupka strýčka Toma, Robinson Crusoe, Sirotek lowoodský. Ty větší děti necítily při čtení těchto knih svoji chudobu tak tíživě, protože osud hlavních osob končíval dobře. Proto se v nich budila jiskřička naděje, že i jim bude jednou lépe. V neděli po úklidu se pustili Růža s Frantíkem do kreslení a malování podle předloh. Závodili, kdo to bude mít lepší.

Ve čtrnácti poprosila Růža o propouštěcí vysvědčení. Domlouvali jí, aby dochodila druhý ročník a pak že přestoupí do té Handelsschule, a tak musila vysvětlit, že nemůže chodit dál, protože je doma devět dětí a otec má malý plat. Učitelka litovala, byla nejlepší českou žačkou.

Doma byly nyní tři dcery a musily si hledat místa. Vypravily se do zprostředkovatelny se strachem, ale Josefinka dostala

místo hned jako prodavačka v pekařství, protože byla tuze úhledná, Anča šla do obchodu s ručními pracemi a Růže řekla starší úřednice: „Jí by bylo škoda k dětem, ale máme tu místo na učení šití šatů u mistra Kubečka. Je to na dva roky, ale bezplatně. Řekla to doma a přišla nám to říci.“ Protože starší byly zaopatřeny, dovolila matka té třetí učení, přestože to byla velká oběť živit a šatit tak velké děvče. Když šla s pevně upleteným copem s červenou mašlí prvně do šití, byla plna obav. Mistr ji přijal přívětivě, byl to moc hodný člověk a šikovný krejčí z Vídně. Byla tu starší dělnice, s kterou se spřátelila. Časem se ukázalo, že nová učednice se vyzná v účetnictví lépe než sám pan mistr, a tak nyní vyřizovala české i německé účty. Začalo se jí tam velmi líbit. Pracovalo se celých jedenáct hodin s hodinovou přestávkou. Cesta domů trvala skoro půl hodiny, na oběd tedy vybylo deset minut. Bylo dost práce, ale prostředí bylo srdečné, ti všichni lidé byli tak prostí a hodní. Začala se probírat ze své vážnosti a ráda se s nimi zasmála. Na podzim řekla mistrovi, že by také chtěla chodit do pokračovací živnostenské školy, ale ten o tom nechtěl ani slyšet. Doposavad svoje zaměstnance nepřihlašoval, aby nemusil platit nemocenskou pokladnu. Zlobil se a řekl: „Tahle sakramentská holka z Petrohradu (to je plzeňská čtvrť) tady zavádí pořád nějaké novinky.“ Ale Růža na to nedbala a přihlásila se u společenstva sama. Co měl dělat než se smířit, byla by odešla nejen Růža, ale i starší Anda, která u něho šila druhý rok. Růža dostala po dvou letech odměnou knihu Co chce Češka, měla totiž samé výborné. Od té doby byly všecky učednice přihlášeny u společenstva a tím nabyly práva na výuční list a mohly navštěvovat pokračovací školu, kde se učily střihům, vedení účetnictví, odbornému kreslení i vedení domácnosti.

Utrpení bylo chodit v zimě pozdě domů. Ulice bývaly špatně osvětlené, byla skoro tma, u školy čekávali výrostci, a když byl sníh, bombardovali je koulemi. Nejraději chodila ze školy s Helenou, bývalou spolužačkou. Byla to velmi hezká dívka vyšší postavy, zvlněných hustých zlatavých vlasů a zelenavých očí.

Vzhled měla andělský, jenom hlas hluboký. A nebojácná byla jako chlap.

V r. 1908 dostala Růža za vyučenou a svůj první plat, bylo to pět korun. Ale mistr jí přidával každý měsíc po koruně, až to bylo pět zlatých za měsíc. Den před Štědrým večerem navrhl, že by šili celou noc a tak by měli o Štědrém dni už volno. Jinak by byli musili šít až do odpoledne. Po probdělé noci, kdy došili dva dámské frakové kostýmy, vyšli všichni i s mistrem ven a Růža šla odevzdat jeden úbor, Anda druhý. Dostaly obě zaplaceno a mistr jim hned venku na náměstí vyplatil mzdu, a to dvojitou. Růža dostala celých 10 zlatých! S radostí odevzdala peníze matce, pyšná na to, že tentokrát ona zažehná nedostatek o svátcích. Matka se hned rozveselena oblékla a šla nakoupit.

Po celodenním pomáhání matce, šťastná mezi svými, kreslila Růžena komusi do památníku. Pojednou jí klesla hlava na ruce a usnula mezi hovorem, přemožena únavou.

Roku 1911 se Růžena provdala za Rudolfa Trnku, mistra klempířského, který se tehdy vrátil z vojny. Matce nastala velká starost sehnat výbavu a nábytek do kuchyně a pokoje, protože by byl ženich před svou rodinou neobstál. Udělali si tedy velký dluh v tkalcovně i u truhláře a spláceli jej pak po několik roků. Bylo to tím svízelnější, že matka sama měla roční děvčátko — k devíti ostatním dětem.

Mladým manželům se 24. února 1912 narodil synáček Jiří. Koncem příštího roku měli druhého synka. A rok nato vypukla světová válka.

LÉTA DĚTSTVÍ

Sama jsem se už několikrát pokusila o docela zběžné zachycení života našeho Jiřího, jen takové zlomky ve vzpomínkách, ale pořád je to ještě moc roztříštěné... Ale je to myšleno jen pro vás, takové rodinné vzpomínky, tak to snad přece jen jednou dodělám a vám věnuji. To když jsem pořád tak sama a táhnou mi vzpomínky hlavou, jedna za druhou, vždycky cítím trochu ulehčení, když si některou tu dávnou vzpomínku zapíši.

Z KORESPONDENCE 1957

Kupovala jsem jednou jablka v malém krámku v průjezdu starého domu naproti škole Na vršíčku. Prodavačka ovoce, starší žena, si mne pátravě prohlížela a pak mi řekla: „Jste ještě tak mladá, a už čekáte rodinu. Jen buďte na to maličké hodná, až ho budete mít.“ Zeptala jsem se jí udivena, proč mne napomíná, a ona mi na to řekla: „Říkám to proto, že vím, že ženu dovede dělat každá, ale mámu jen málokterá.“

Častokrát jsem si vzpomněla na slova té ženy, když později jsem měla už svého synka ve svém náručí. Jak bych na toho malého a bezmocného tvorečka mohla být nehodná? Dívá se na mne velkýma, modrýma očima, jako by dlel duchem dosud v tom neznámém kraji, odkud k nám přišel. Zdálo se mi často, že mi můj chlapeček vidí až na dno duše, tak byl jeho pohled upřený a vážný, až jsem se někdy zachvěla. Milovala jsem to něžné stvořeníčko od prvního okamžiku a slibovala jsem mu v duchu poskytnout mu vždy všecku svoji lásku a péči.

Narodil se nám v sobotu v poledne, dne 24. února 1912. Bylo to dítě tak silné, že mu řekl doktor Hauf, který ho na svět přivítal: „Ty jsi ale chlapák.“ Chlapec se mu moc líbil. Když se rozlehl bytem jeho první pláč, znělo to jako silný bohatýrský zpěv.

Jeho mladý otec byl přešťastný. Tady byl pojednou první syn z Trnkovic rodu. Starší bratr mužův měl dceru, i druhý bratr

měl děvče a sestry ztratily jméno svým provdáním, takže by bylo Trnkovic jméno docela zaniklo. Náš synek se tedy stal dědicem jména rodového, zároveň však i křestního, protože dostal jméno Jiří po svém dědečkovi, který byl jeho kmotrem. Tak nastoupil svoji životní pouť maličký Jiří Trnka.

Asi po třech týdnech zažila jsem se svým synkem tuhle podivnou příhodu. Byla polovina března a slunce začínalo už pěkně hřát. Vyšla jsem si tedy se svým synkem a dvěma sousedkami procházkou až na Homolku. Neměla jsem dosud kočárek, proto jsem nesla maličkého v náruči, pevně do peřinky zavinutého.

Byly mu teprve tři týdny, a už jsem mohla o něj přijít. V lesíku se k nám připojila velmi slušně vyhlížející mladá žena a po nějaké chvíli mě začala moc prosit, abych jí půjčila své děťátko pochovat. Nechtěla jsem o něčem takovém ani slyšet, ale ona nepřestávala prosit tak dlouho, až jsem jí dítě do náruče vložila. Se mnou tam byly ty dvě sousedky, obě už starší ženy, proto jsem nemyslila, že by se mohlo něco stát — ale ono se stalo přec!

Ženská byla klidná a na dítě hezky mluvila. Pojednou se začala nějak podezřele rozhlížet a já jsem vytušila něco zlého. Její chování prozrazovalo, že chce s dítětem utéci. Obě sousedky byly už připraveny k zakročení a já jsem musila té ženské vytrhnout násilím svoje dítě z rukou. Utekla od nás s křikem a nadávkami. Později jsem se dozvěděla, že se pomátla na rozumu, když ji milý opustil. Byla jsem nakonec opravdu ráda, že celá ta příhoda dopadla takhle a že nedošlo k žádnému neštěstí. Svému muži jsem se však nikdy o téhle příhodě ani nezmínila, protože by se byl na mne určitě zlobil, a to oprávněně.

Bydlili jsme tehdy v domě mužových rodičů v přízemní světnici s dvěma okny na ulici. Muž měl klempířskou dílnu také v přízemí, jenom přes chodbu, s oknem do dvora. Když nebyl v dílně, tak jsem musila sama dohlížet a vyjednávat se zákazníky. Všecku písemnou práci, vedení knih a psaní účtů jsem obstarávala mužovi také já. K tomu jsem musila vést sama

celou domácnost a teď tu bylo ještě opatrování malého dítěte. Bylo té práce někdy až příliš, a proto jsem přijala s povděkem, když mi někdo z mých příbuzných vzal Jiříčka někdy s sebou ven.

Můj bratr Josef byl tehdy asi šestnáctiletý mladík a měl mého synka rád. Často k nám chodil ho pochovat a pohrát si s ním. Jednou v srpnu, právě když jsem prala a maličký byl neklidný, nabídl mi bratr, že by vzal Jiříčka trochu ven, abych mohla klidně vyprat. Moc jsem se rozmýšlela. Venku bylo tak krásně a já bych byla ráda tu vycházku na čerstvém vzduchu dítěti dopřála, ale bála jsem se svěřit je bratrovi. Ten sliboval, jak bude chlapce pečlivě opatrovat, a tak jsem nakonec Jiříčka posadila do kočárku a s těžkým srdcem se s ním rozloučila. Bratra jsem skoro zaklínala, aby dal na dítě pozor, aby se mu nic nestalo. Ten všecko slíbil a pak odešel.

Nežli se vrátil můj bratr Pepa s Jiříčkem domů, předešla ho už zpráva o tom, jak mi chlapce opatroval. Přišla k nám jedna známá paní a poděšeně mi řekla: „Nesvěřujte už nikdy své dítě tomu vašemu bratrovi. Byla jsem u přívozu a viděla jsem ho tam, jak si s maličkým na břehu hrál. Potom se ale chtěl vykoupat a skočil tedy do řeky, aniž ho napadlo, že nemůže nechat bez dozoru tak maličké dítě. Jiříček se chvíli díval za strýcem, ale pak se přišoural až na samý břeh a chtěl tam za ním. Váš bratr tedy vylezl z vody a posadil chlapce do kočárku, aby mu nespadl do řeky. Chtěl ho něčím zabavit, proto nachytal všelijakých brouků a dal mu je na prkénko toho sedacího kočárku. Pak se šel znova koupat. Brouci lezli po tom prkénku a váš chlapeček je chytal a cpal si je do pusy. Šla jsem hned za vámi, abyste svoje dítě tomu bratrovi už nikdy nesvěřovala — vždyť on nemá ještě žádný rozum.“

Když bratr Josef přišel domů, řádně jsem mu domluvila a nad maličkým jsem lítostivě zaplakala a nikdy už jsem bratrovi dítě nesvěřila. Musil být se mnou stále doma a ven jsem s ním šla až po vší práci.

Přišly první vánoce a mužova matka donesla Jiříčkovi bílé-

ho, měkkého králíčka, který pískal. Právě takového jsem však měla koupeného pro něj i já a dokonce i moje matka ho překvapila tím samým dárkem, protože o těch dvou nevěděla. Zasmály jsme se té náhodě a čekaly na to, co tomu řekne chlapec. Ten z nich měl velikou radost, ze všech tří, a moc pěkně si dovedl s nimi hrát.

Velkou zálibu měl v papírech a tužkách. Byl mu asi jeden rok, kdy si nejraději lehl na podlahu na bříško a čmáral tužkou na kusu papíru, až byl plný. Pak jej obrátil a počmáral i druhou stranu. Táta mu někdy nakreslil ležící kočičku. Ta vypadala spíše jako zlý tygr, ale Jiříčkovi se vždycky moc líbila.

Když začal sám chodit, měl rád místečko u okna, pod nímž stál dřevěný kufr. Na ten kufr si uměl sám vylézt a pak si na širokém okenním prkénku rozestavil všecky své hračky. Měl tam ty tři králíčky, nějaké panáčky a hlavně papíry a tužky. Vydržel vždycky dlouho při hře a nikdy nemíval dlouhou chvíli. Také se rád díval oknem na ulici a pozoroval se zájmem, co se tam děje. Před hostinec v protějším domě přijížděli koně s těžkými vozy, s nákladem pivních sudů. Kočové sundávali a váleli ty sudy po chodníku ke sklepu. To se Jiříčkovi moc líbilo a říkával tomu sudy-valy. Proto jsem mu koupila takovou jednoduchou dřevěnou hračku podobnou těm sudům. Dva koníci byli zapřaženi do plochého vozíčku s mnoha soudky, které se daly z vozu sundat a zase naložit. Chlapec si s nimi ohromně vyhrál, ale na ty opravdové vozy, které přijížděly z pivovaru před protější hostinec, na ty se vždycky moc těšil a se zájmem je pozoroval.

Když bývalo pěkné počasí, hrával si Jirka na otevřeném okně, takže byl také na čerstvém vzduchu. Před našimi okny stával mlékařský vozík, plný baněk mléka, do kterého byl zapřažen velký, dobrácký pes Nero. Patřil hokynáři Strejcovi z našeho domu. Když si jednou Nero zlomil nohu, spravil mu ji můj muž tak dobře, že ho pak ve světové válce odvedli na vojnu a bůhví kde skončil!

Bývala jsem nejspokojenější, když jsem měla chlapce stále

na očích, a proto jsem ho nikomu nesvěřovala. U nás si s ním někdy hrával můj nejmladší bratr, jedenáctiletý Ota, hodný a rozumný chlapec. Někdy vozil Jirku v malém žebřinovém vozíčku na chodníku pod okny, abych na ně stále viděla. Později s ním jel i trochu dál od domu, až pak jezdil za domy, kde bydlili moji rodiče. Tam bylo rozlehlé, nezastavěné místo, vlastně celý blok parcel, tam si Ota s Jirkou hráli, kopali jámy a tunely.

Stalo se jednou, že když tak byli v nejlepší hře, vyřítil se z opačného konce toho pustého místa splašený kůň a letěl přímo na ně. Ota poděšeně utekl a nestačil strhnout dítě s sebou. Ten si hrabal dál se svou lopatičkou v blažené nevědomosti. Moje matka se občas podívala z balkónu, aby viděla, jestli se dětem nic neděje, a přišla právě v okamžiku, když spatřila tu strašnou situaci. Maličké dítě sedělo na pěšině a přímo na ně se divoce řítí splašený kůň. Hrůzou prý ani nedýchala. Stal se však zázrak! V poslední chvíli se kůň dítěti vyhnul a utíkal dál, až zmizel mezi domy. Ota hned sebral Jirku a vrátil se s ním poděšený domů. Oplakala jsem tuhle strašnou příhodu a Jirka musil být zase se mnou doma a ven přišel až kvečeru, když se zavřela dílna a odbyla večeře.

U mého muže se tehdy učil klempířskému řemeslu můj prostřední bratr, čtrnáctiletý Adolf. Tomu jsem svého chlapce nikdy nesvěřovala, protože nebyl tak spolehlivý. Jednou jsme musili napsat několik účtů a můj muž řekl Adolfovi, aby jel s Jiříčkem zatím trochu ven. Poručil mu, aby s ním nešel daleko, a Adolf poslechl. Šel s ním jenom za dům, kde byla řada nezastavěných míst. Psali a počítali jsme asi půl hodiny, když k nám přiběhli lidé, abychom si honem šli pro našeho malého, nebo prý nám ho kluci jistě zabijí. Ihned jsme běželi oba za dům a tam jsme spatřili, jak Adolf s houfem kluků bombarduje kamením druhý houf kluků a jak stojí žebřinový vozíček s naším Jirkou uprostřed té divoké kanonády. Kamení mu lítalo okolo hlavy a kluci řádili jako v opravdovém boji. Adolf řekl, že Jirka představoval Žižku na válečném voze. Nenapadlo ho, že některý kámen může Jiříčka trefit a snad i zabít. Dostal od

mistra pár pohlavků a nikdy už jsme mu Jirku nesvěřili na opatrování.

Vystřídali se tedy v hlídání našeho chlapce moji mladší tři bratři, ale žádný z nich se neosvědčil. Právě však začínal podzim se svým špatným počasím, a proto si hrával Jiří na svém oblíbeném místě na okně a pozoroval všecko, co se dělo na ulici.

V protějším domě byl hostinec Razímův a tam měli namalovanou na zdi mezi dvěma okny plzeňskou selku. Nesla v obou rukách plno sklenic piva a přes rameno jí visela na řemenu černá taška na peníze. Poskakovala na velikém sudu, proto jí ta taška odskočila trochu od těla. Pozorovala jsem, že si Jiříček často ten obraz zamyšleně prohlíží, až se mne jednou zeptal: „Maminko, proč je ta selka zavřená ve spínacím špendlíku?“ Teprve teď jsem byla upozorněna na to, že ten řemen s taškou vypadá opravdu tak, jako by se byla ta selka provlekla velkým spínacím špendlíkem. Vysvětlila jsem Jiříčkovi tuhle záhadu a uvědomila jsem si, že přesto, že je chlapec dosud tak malý, už o všem přemýšlí a všeho si všímá.

Čas ubíhal a přiblížil se svátek sv. Mikuláše. Jiřímu scházely tři měsíce do dvou let, ale byl už velmi rozumný. Těšil se na mikulášskou nadílku, ale byl pak hodně poděšený, když Mikuláš opravdu přišel. Táta se totiž sám přistrojil do mých bílých spodniček. Jednu měl uvázanou v pase a druhá mu splývala od krku, takže to byl celý bílý, okrajkovaný svatý. Na hlavě měl vysokou papírovou mitru a na bradě dlouhý bílý vous. Jirka si ho nedůvěřivě prohlížel a přitom se mě pevně držel kolem krku. Mikuláš mu podával bílou, kudrnatou ovečku se zlatou rolničkou na krku a hezounký malý bičík. Ten byl upletený z černých a bílých řemínků a v rukojeti měl píšťalku. Chlapec se toho neznámého dárce bál, ale po obou dárcích toužebně sáhl a ovečku si hned přitiskl na prsíčka a držel ji tak i v kolébce, ve které dosud spával.

Ten Mikuláš roku 1913 však nedonesl dárečky jen malému Jirkovi, ale byli jsme jím obdarováni i my velcí. Právě na sv. Mikuláše jsme dostali druhého synka, právě tak statného, jako

byl Jirka. Mně s jeho příchodem přibyla spousta práce, a proto jsem byla ráda, že k nám začal chodit častěji můj bratr Ota. S Jiříčkem si pěkně hrál nebo mu něco kreslil a také mu četl pohádky. Měli jsme několik ročníků Malého čtenáře, pěkného časopisu pro děti. Ota Jiříčkovi ukazoval a vysvětloval význam všech obrázků v těchto knížkách.

Jednou přišli na obrázkový seriál o neposlušném kuřátku, které nakonec spolkl had. Jirkovi tehdy bylo dva a tři čtvrti roku, když se pokusil nakreslit tuhle příhodu s hadem a dost dobře se mu to povedlo. Bylo mu pořád divné, že kuřátko, které bylo živé a vesele si pobíhalo kolem, zmizelo pojednou v hubě toho velkého hada, který je spolkl. Ztrácelo se v hadových útrobách stále více, což bylo na hadovi vidět. Nakreslil to do mého poznámkového sešitu o vaření a mně se to tolik líbilo, že jsem si to schovala. Pokusil se nakreslit na ten samý papír koníčka s jezdcem. Ani na uzdu nezapomněl. Nedovedl ho však nakreslit sedícího, proto ho na koníčka postavil.

Čas ubíhal a přiblížily se vánoce. Tehdy bývalo na nádraží vydražování věcí zapomenutých ve vlacích během celého roku. Moje matka tam koupila pro Jiříčka krabici cínových vojáčků. Musila to být hračka z ciziny, protože tehdy tu nebylo něco podobného k vidění. Byla to celá vojenská kapela s pozlacenými hudebními nástroji i malý koníček s bubnem na vozíku. Všecko bylo uložené v úhledné, dřevěné krabici. To byl vánoční dárek skoro tříletého Jirky. Měl z toho velkou radost a tak si tuhle hračku zamiloval, že si s ní vydržel hrát po celé hodiny. Rozestavil si vojáčky na okně a pak se na ně zamyšleně díval. Potom pojížděl koníčkem a vojáčky všelijak přestavoval a zase se díval. Téhle hračky opravdu užil. Později jsem mu koupila archy vojáčků, které si dovedl už sám vystřihovat, a byl při tom vždycky velmi obratný.

Jednou se objevily jako novinka archy vojáků beduínů na velbloudech a Jiří si je přál tak toužebně a tolik se na ně těšil, že když jsme pak jednou pro ně šli, mohla ho přejet u hřbitova tramvaj. Vezla jsem na kočárku mladšího chlapce a chtěli

jsme přejít hlavní třídu. Jiří byl už tak rozčilený z těch beduínů, že chtěl honem přeběhnout ulici a tramvaj jen taktak že zastavila, že se nestalo neštěstí. Ty vytoužené beduíny jsme potom koupili a Jirka si s nimi dlouho spokojeně hrál.

S mým bratrem Otou se teď Jiří dostal častěji ven. Ota k nám přicházel s malou sestřičkou Helou, tehdy asi šestiletou. Chodívali si hrát na travnatou stráň pod Mikulášským hřbitovem. Říkalo se tam Pod Ježíškem, stál tam maličký kostelík toho jména. Bylo tam bezpečno, místo bylo stranou pouličního ruchu, a byl tam i zdravý vzduch, protože tato stráň ležela nad rozlehlými zahradami.

Zjara tam bývalo plno kvítků a to se dětem ohromně líbilo. Ota si uměl s dětmi moc pěkně hrát. Kupříkladu jim sehrál celou hru Princezna Pampeliška i za jejich spoluúčinkování. Když princezna nakonec zemřela, vykopali společně hrobeček, vystlali jej trávou a chudobkami, a pak ji tam uložili za smutného prozpěvování. Potom na ni navršili zem a napíchali do ní plno květin. Hráli si tam různé hry, o kterých si děti doma povídaly, a vždycky se zas těšily na druhý den.

Někdy si vzal Ota s sebou svůj náčrtník a zkoušel nakreslit stařičkou sochu sv. Mikuláše, stojící v ohybu hřbitovní zídky. Když začal kreslit, tu prý Jirka docela zapomněl na hru a dychtivě se díval Otovi přes rameno a s velkou pozorností sledoval jeho práci. Musil prý ho až od sebe odhánět, protože by si byl vůbec s druhými nehrál, a jen u něho seděl. Můj bratr byl opravdu dovedný kreslíř. Jeho výkresy visívaly na chodbách jejich školy, vystavené jako nejlepší práce z kreslení. Pan učitel mu jednou sám daroval krabici barev jako odměnu. Později dostal z Prahy od provdané sestry drahé pastelové barvy a k jeho pěkným akvarelům přibyly i jemné pastelové obrázky. Naše chlapce chodil opatrovat rád snad také proto, že jsem mu občas koupila nějakou zvláštní pomůcku potřebnou ke kreslení. Jednou to byl fixativ na pastelové barvy, jindy zase skicák pro opravdové malíře. Za takovéto dárky býval nejvděčnější a chodil k nám velice rád. Také oba moji chlapci ho měli moc rádi.

Doma měl velkou krabici naplněnou samými svými kresbami. Někdy pořádal dětem výstavu, které jsme se rádi zúčastnili i my velcí. Nejdříve musili Otovi všichni slíbit, že se žádného obrázku ani nedotknou. Slíbila to Hela, Jiří, i ten malý Rudolfek musil slibovat. Potom rozložil Ota všecky ty své obrázky na krejčovské tabuli, která byla nad postelí v kuchyni, a výstava byla zahájena. Bylo tu plno pěkných kreseb i malovaných obrázků. Každý z nich byl zajímavý svým způsobem, jako třeba jemný pastel Tyrolský střelec nebo akvarel Děvčátko s třešněmi. Také tu byl akvarel Domažlická selka, ba i ten sv. Mikuláš provedený černou a bílou křídou se každému z nás líbil. Nestačila bych vyjmenovat všecky ty drobné, ale opravdu hezké obrázky, ale přece jen nesmím zapomenout na kresby koní, těch tu bylo veliké množství. Byli tu nejen lehcí elegantní koníci, ale i vážní těžcí tahouni. Bylo se opravdu na co dívat. Však také byly děti docela tiché a prohlížely si s velkou pozorností všecku tu krásu.

Tu býval Jirka rozpálený jako v horečce a mohlo kolem něho hořet, on nic neviděl ani neslyšel, jen svýma dychtivýma očima hltal všecky ty rozložené obrázky. Otvíraly se tu před ním pravé divy světa. Při takové příležitosti se již zřetelně projevovala jeho velká záliba pro kreslení a malování, a byla mu teprve čtyři léta. Tato záliba ho už neopustila.

V Plzni dávali jednou v Městském divadle hru Oskara Nedbala Z pohádky do pohádky. Bratr mého muže, strýček Karel, měl rád moje děti, jediný z celé mužovy rodiny. Šel tehdy s paní doktorkou N. do divadla a vzali Jiříčka s sebou. Oba se potom tuze divili, jak může tak malé, čtyřleté dítě projevit tak hluboký zájem o hru. Že prý ani nedutal, jak byl zaujatý dějem, a sledoval prý jako očarovaný jedno jednání po druhém. Byla to pro něj dosud nikdy nespatřená a neslyšená krása. Docela prý si i spokojeně a hlasitě oddychl, když se ke konci hry začala zápletka děje rozuzlovat a dobro vyhrávat nad zlem. Doma mi pak zajímavě vypravoval, co všecko v divadle viděl.

Tehdy trvala první světová válka už dva roky a všecko to

velké trápení jsem musila snášet sama se svými dvěma chlapci, můj muž byl na vojně. Zásobování bylo nedostatečné a hlásil se už také hlad. Já jsem přivydělávala šitím pro lidi, protože podpora od státu byla příliš malá, ale to všecko nestačilo k uhájení obstojného živobytí. Nemohla jsem od svých malých dětí odcházet na vesnici opatřit nějakou aprovizaci, proto jsme musili vystačit s tím malým a špatným přídělem. Chleba byl kukuřičný a nechutný. Jednou se Jiříček nemohl už dočkat jídla a snědl ho kousek ještě horkého, jak jsem jej právě přinesla po několikahodinovém čekání. Bylo mu potom moc špatně.

Rodiče mého muže si nechávali péci u pekaře z vlastní mouky dobrý žitný chléb. Mouku dostávali z Domažlic, kde byl jejich zeť zvěrolékařem a dostal od sedláků mouky, kolik chtěl. Nám však nepřenechali nikdy ani špetku. Jednou zaběhl Jiříček k dědovi, bydlili jsme totiž na jedné chodbě. Dědeček s babičkou právě svačili a krájeli si ke kávě chléb. Když děda viděl, jak se chlapec toužebně dívá na jejich chutný bílý chléb, podal mu krajíček se slovy: „Tumáš, jmenovče." Jirka poděkoval a šel hned domů, aby mi ukázal, co dostal. Na chlebě si moc pochutnával a pak řekl, že by rád ještě kousek snědl, kdyby mu dědeček ještě dal. Řekla jsem mu tedy: „Jen jdi, Jiříčku, a řekni si dědečkovi, vždyť on tě má rád." Jiří tedy odešel, ale za chvíli se vrátil s pláčem, že mu děda vyhuboval, že prý jistě ten chleba rozdrobil na dvoře slepicím, protože ho nemohl tak brzy sníst, a nedal mu už nic.

Jako dospělý si pak někdy zpíval tuhle smutnou písničku *Když jsem já byl malý chlapec, neznali jste mne — když jsem prosil o kus chleba, vyhnali jste mne...*

Jistě mu při tom přišla na mysl vzpomínka na tu smutnou příhodu z jeho dětství.

Před vánočními svátky roku 1916 dostal Jiří spalničky a za týden nato onemocněl i mladší Rudolfek. Bydleli jsme tehdy v jedné světnici nad průjezdem, kam nás moje tchyně přestěhovala hned po odchodu mého muže na vojnu. Tenkrát jsem

s obavou přemýšlela, kde budu zdobit stromeček a chystat dětem dárky, protože u toho bytu nebyla ani předsíň. Na Štědrý den po obědě jsem si sedla k posteli dětí a začala jsem povídat pohádky jednu za druhou, až oba usnuli. Potom jsem rozevřela mužův velký černý deštník a postavila ho před spící děti tak, aby nic neviděly, kdyby se náhle probudily. Naštěstí spali oba tak dlouho, až jsem byla hotova nejen se stromkem, ale i s rozdělením dárků.

Stromek byl ověšen kostkami cukru v třásněných barevných papírkách a různými perníčky doma pečenými ze sirobu také podomácku vyrobeného. Když se na podzim vozila řepa do cukrovarů, donesl soused několik řep domů a dali i mně nějakou pro moje děti. Soused byl zaměstnán u dráhy a tehdy si pomáhal každý, jak mohl.

Pod stromečkem ležely dárky na obou užších koncích stolu, přesně rozdělené a pro oba chlapce docela stejné. Byl tu žlutý míček z tvrdého papíru dokulata vylisovaný a omalovaný na způsob sluníčka. Jedna jeho polovina se smála se široko roztaženými ústy, zatímco druhá plakala velkými slzami. Byla k tomu přidělaná gumička, kterou se balónek odhodil a sám se zase vracel. Dále tam byla dřevěná šavlička s pochvou a řemením z černého voskovaného plátna. Dala se vytasit a zase zasunout, což se dětem nejvíc líbilo. Pak dostal každý ještě malou sádrovou opičku na gumičce. Byl na ní kousek kožešinky a to budilo u dětí velký obdiv, zdála se jim jako živá. Když se chlapci probudili, byl už deštník odklizen a stromeček zářil několika barevnými svíčičkami a děti měly radosti z těch ubohých válečných dárků jako za všecky poklady světa.

Když začal Jiří chodit do opatrovny, byl tak družný, že nepřicházel skoro nikdy ze školky sám. Spolužáci ho měli rádi a byli šťastni, když některého vzal s sebou k nám. Často jsem mívala světnici plnou dětí. Ve vedlejším domě byla holčička Boženka, která neměla tatínka. Ta u nás bývala skoro denně. Pak tu byla má nejmladší sestřička Hela — ta byla jen o dva roky starší než náš Jiří. Vedle našich dveří bydlili Němcovi,

ti měli Béďu stejně starého jako naši chlapci, a pak Pida z druhého poschodí.

Ti všichni si hrávali společně, často i velmi divoce, protože živou fantazii neměl jenom náš Jiří, ale i ta moje sestřička Hela. Slyšeli jednou kdesi, že ať spadne kočka z jakékoliv výšky, že vždycky padne na všecky čtyři nožky a nikdy se jí nic nestane. Chytili tedy Strejcovic kočku, zavřeli ji do kufříku a šli s ní na půdu našeho třípatrového domu. Někdo z dětí namítl, že by se mohla kočka zabít při pádu z takové výšky, ale druzí ho umlčeli tím, že je jistě prašivá, takže jí nebude škoda. Ve vikýři pak otevřeli kufřík a kočka z něho vyletěla. Letěla vzduchem lehce, až dopadla na dvorek a opravdu na všecky čtyři nožky. Pospíchala, chudák, co nejrychleji mohla, aby se zachránila před dalšími možnými pokusy dětí. Děti byly chvíli tiché, jako by přemýšlely o té nově získané zkušenosti s kočkou, ale netrvalo dlouho a zase si hrály.

Zatím dál trvala válka a nouze o potraviny byla stále větší. Vzácností se stával i kousek toho špatného kukuřičného chleba. Jednou k nám přijel můj nejstarší bratr Karel a navrhoval mi, abych k nim poslala našeho Jiříčka na nějaký čas, když je tak velký nedostatek o mléko a vůbec o všecko, že se u nich bude mít dobře, protože oni mají na venku všecko a mně že se trochu uleví. Měli stejně starého chlapce, jako byl náš Jiří, proto prý našemu nebude smutno. Bratr byl přednostou na menší stanici u Eisensteinu (Železné Rudy), v samých lesích. Zaradovala jsem se nad tím, že můj bleďoučký synek přijde na zdravý vzduch a že bude mít alespoň na nějaký čas lepší stravu, než mu mohu dát doma já, a proto jsem ho vypravila se strýcem na zotavenou. Nevzpomněla jsem na to, že se mi bude po chlapci hrozně stýskat. I ten malý bratříček ho pořád hledal a stále se mě ptal, kdy se nám vrátí domů.

Stěží jsem to vydržela týden a pak jsem se rozhodla, že napíši bratrovi, aby nám Jirku zase přivezl zpátky, když tu znenadání přijel bratr i s naším chlapcem. Bratr říkal, že se Jirkovi tolik stýskalo po domově, že už ani nejedl a jen stále

prosil, aby ho strýc dovezl domů. Říkal prý mu: „Prosím vás, strýčku, dovezte mne zase domů. Třeba se jen podívat na bratříčka a na maminku a pak bych se k vám zase vrátil, kdybyste chtěl, abych u vás byl.“ U oběda prý dělal, jako když jí, ale zatím nemohl lítostí polknout ani sousto, a oni prý potom nacházeli jídlo po všech koutech poschované. Bratr dále říkal, že se už nemohli dívat na tak velký stesk a trápení, měli prý i strach, že by se mohl chlapec z toho rozstonat. Proto prý ho, ač nerad, přiváží domů.

A Jirka byl přešťastný, že je zase s námi, a jedl s chutí k obědu třeba jen uvařený a neomaštěný oves se slupkami, které jsme při jídle kladli okolo talíře, takže po obědě ten talíř vypadal jako rozkvetlá slunečnice — samý lísteček. Tehdy jsem poznala, jak je náš chlapec jemnocitný a jak nás má opravdově rád.

Vrátil se zas radostně k svým hrám se všemi svými kamarády a zas jich bylo všude plno. Při hře na schovávanou zalezli i do psí boudy nebo se schovali pod necky ve sklepě, a jednou se schovala Božena do velké kadečky, která stála na nejhořejším schodu u sklepa. Jenomže schod byl užší nežli dno, a proto se dala milá kadečka do pohybu a skákala ze schodu na schod a poděšená Božena v ní. V polovině schodů z kadečky vyletěla a sletěla dolů do sklepa. Byla hodně potlučená a doma ještě dostala, ale zítra přišla zas. Když někdy začala být hra dětí příliš divoká, musila jsem nechat svého šití a jít s nimi ven, obyčejně na Homolku nebo do Hradiště. S námi šla vždycky Hela a někdy také Božena. Na Homolce jsme zavěsili mezi dva stromy houpačku a děti se houpaly a hrály si až do setmění.

Jednou vybral kominík ze sklepa saze a složil je v koutě dvora u dílny, než je odvezou popeláři. Potom někdo z domu přesypával slamníky a vysypal tu starou slámu na ty saze. Děti si zase na dvorku hrály, až jedno z nich napadlo, že budou skákat ze střechy dílny do té slámy. Dopadlo to příšerně. Za chvíli byli všichni černí jako kominíci a vrátili se domů s brekem. Vykoupali se a převlékli a bylo zas dobře.

Někdy jsem však nevěděla, co s kluky počít, když se stala

jejich hra příliš divoká a když jsem musila nechat práce a jít s nimi dál od domu a od druhých dětí. Nebyli to tedy zakřiknutí chlapečkové, ale veselí a zdraví kluci.

Jednou se u nás v domě něco spravovalo a ze silné dřevěné desky odpadlo kolečko jako větší talíř velké. Jiříček si o ně požádal a pak na něm skoro celé odpoledne něco kreslil. Byl z toho obrázek zapadajícího slunce, živě oranžového. Vpředu bylo zelenomodré moře s čeřícími se vlnkami. Od pětiletého chlapce to byla opravdu hezká práce a já jsem se obrázku upřímně podivovala. Nenadála jsem se však, že Jirka druhý den, podnícen pochvalou, ponese tajně tuto práci ukázat do školky slečně učitelce. Ta mu pochválila jeho malování a ujistila ho, že se jí to moc líbí, ale aby podruhé tak velké věci do školy nenosil.

Do školky chodil moc rád a mezi dětmi se mu tam líbilo. Když pak byl konec školního roku, uspořádaly obě slečny učitelky dětem ples na rozloučenou. Chlapci dostali světle modré papírové čáky s třapcem a děvčátka měla vějíře z růžového papíru a se stuhou. Hlavní slečna učitelka řídila zábavu dětí, zatímco druhá slečna hrála na flašinet. Dětem se to líbilo a přišly domů nanejvýš šťastné.

Pak přišly prázdniny a děti si zase hrály skoro po celý den. V ten čas způsobil Jiří nějakou škodu hokynáři Strejcovi; myslím, že mu vypustil petrolej do kanálku na dvoře. Moc jsem mu proto vyhubovala. Řekl, že půjde raději z domova, když jsme na něj takoví zlí. Seděla jsem u okna s nějakým šitím a stavěla jsem se lhostejnou k jeho počínání. Nenápadně jsem se však začala obouvat, abych za ním mohla zpovzdáli jít, kdyby vážně odešel. Jirka si začal skládat svoje sváteční šaty do kostkované utěrky, kterou svázal do uzlíčku. Potom si nasadil svoji všední čepici se štítkem na hlavu a rozloučil se s mladším bratrem. S ranečkem v ruce přistoupil ke mně k oknu a řekl: „Sbohem, maminko, já se k vám už nikdy nevrátím.“ Nemohl říci už nic jiného, protože se dal do usedavého pláče. Objala jsem ho, a přesto, že jsem měla sama pláč na krajíčku, řekla jsem mu: „Ne-

Růžena Trnková (1958)

Rodinná fotografie Rehbergerů
(stojící vpředu desetiletá R. T.)

Svatební fotografie rodičů (1911)

S maminkou a s bratrem Rudolfem (1916)

S bratrem Rudolfem a tetou Marií v Plzni (1932)

První rok na škole, ateliér prof. Bendy (v poslední řadě druhý zprava J. T.)

S loutkou Vasilem (1936)

Louňovice pod Blaníkem (1939) ▶

choď od nás pryč, Jiříčku, nám by se po tobě stýskalo a tobě po nás taky. Ty budeš jistě zase hodný chlapec a budeme se mít zas všichni rádi jako až dosud.“ Ještě si chvíli poplakal a pak rozvázal ten svůj raneček a pověsil zase svoje sváteční šaty do skříně, ba i tu utěrku uklidil. Pak si hrál s Rudolfkem docela tiše, tak jakoby zakřiknutý, až mi ho bylo líto, vždyť mu bylo teprve pět roků.

Dost často jsem chodila s chlapci do loutkového divadla, kde hrával profesor Skupa. Hrálo se ve prospěch feriálních osad a pan profesor tam odstraňoval postupně všecko zastaralé a nevkusné, takže přivedl divadlo do nebývalého rozkvětu. Nejenomže tam pro děti hrál, ale také s nimi besedoval. Sedl si mezi ně do lavic a s láskou s nimi rozprávěl.

Jednou vyzval děti, aby každý z nich nakreslil Kašpárka, když ho mají tak rády, a ty obrázky aby přinesly do příštího představení. Kdo to nejlépe nakreslí, ten dostane pohádkovou knížku. Jiří se dal doma ihned do kreslení toho Kašpárka, ale začínal znova a znova, protože se mu Kašpárek pořád dost nelíbil. Po několikerém pokusu se mu podařilo nakreslit obrázek opravdu pěkně. Omaloval jej pestře pastelkami a těšil se do divadla, co tomu řekne pan profesor. Tomu se Jirkův obrázek líbil ze všech nejvíc, a proto mu dal pohádkovou knížku Plavec Synbad. Tehdy vyhrál Jiří svoji první soutěž a zároveň se seznámil s profesorem Skupou.

Za naším domem bylo několik nezastavěných parcel a sem přijížděl za války takový ubohý chudičký cirkus. Měli jen jediný vůz s párem koní, který vezl všechen jejich majetek. Celá rodina cvičila střídavě akrobacii, potom vystoupil malý bělavý psík, který chodil po zadních nohách a smekal čapku. Na konci představení se hrála němohra. Moji chlapci mne vždycky tolik prosili, abychom tam šli, že jsem s nimi chodila do toho cirkusu denně a ráda jsem obětovala pár krejcarů těmto chudákům.

Jednou při té němohře donesla komorná svému pánovi jídlo na podnose. Zakopla, ovšemže úmyslně, a krajíc chleba, který

představoval pečínku, spadl na zem a byl docela obalený prachem. Komorná jej zvedla ze země a dala jej znovu na podnos a pak jej správně podala pánovi a ten starý komediant jej tak uválený snědl. Jiříček býval při každém představení cele zaujat hrou, a když tohle viděl, řekl mi, zcela poděšený: „Chudák komediant, vždyť se může rozstonat, když snědl tak uválený a zaprášený chléb.“ Uklidnila jsem ho tím, že jsem mu řekla, že ten člověk to jenom předstíral, že ten chleba jí.

Můj muž byl ve válce už dva roky, když moji oba hoši dostali těžký kašel. Proto k nám chodil můj bratr Ota i spát a ošetřoval v noci Jirku, zatímco jsem já měla na starosti Rudolfka. Obyčejně kašlali oba najednou, a proto jsme měli oba co dělat. Tehdy jsme před spaním sedali všichni u stolu a při světle karbidové lampy jsme kreslili. Měla jsem pěknou barevnou dopisnici, a tu jsme se snažili, Ota a já, obkreslit. Děti se dívaly nebo si kreslily různé ptáčky a koníčky, až se šlo spát. Stonaly asi dva měsíce, mezitím se přiblížily ještě jedny válečné vánoce. Tentokrát dostal každý obrázkovou knížku, rozkládací leporelo a formelu, plastickou barevnou hmotu, která byla tehdy novinkou.

Hráli si po celý večer až do jedenácti hodin, kdy jsem já odcházela na půlnoční mši. Na jejich žadonění jsem jim dovolila si hrát až do mého návratu z kostela. Překvapili mne po mém příchodu spoustou roztodivných postaviček vyrobených z té tvárné hlíny. To byly pravé divy! Jirka si vymýšlel stále nové doplňky jako korálky, různá peříčka, barevné papírky, i stébla z rýžového koštěte dovedl upotřebit.

Když si později důkladně prohlédli ta leporela, přiřkli jim zcela jiný úkol, než ke kterému byla určena. Rozevřené je postavili na podlaze jako dvě ohrady. V té menší, Rudolfkově, bylo maličké dřevěné hospodářství s koníkem, kravkou a slepičkami. Druhá ohrada, Jiříčkova, představovala les s divokou zvěří. Byl tam slon, na kterém seděl Ind, který se mohl sundávat. Dále tam byli lev a tygr, bizon, žirafa, zebra, medvěd a opička. Všecko to bylo z papírové hmoty a pěkně realisticky

vybarvené. S těmito věcmi si dovedli hrát celé hodiny a já jsem se mohla klidně věnovat svému šití.

Později dostali chlapci od Oty starší laternu magiku; byla to vlastně prababička nynější kinematografie. Svítilo se v ní malým olejovým kahánkem a to byla také velmi zajímavá novinka pro děti. Všecky děti z domu se pak shromažďovaly ve sklepě, kde jim Jirka pouštěl světelné obrázky. Připevnil na zeď bílý papír a pak na něj promítal ty okrouhlé, hodně pestré obrázky. Když byly už všecky vystřídány, začalo se zase od začátku. Dětem to vůbec nevadilo, že všecko už jednou viděly, a bavily se spokojeně dál. Nájemníci z domu měli svoje necky na prádlo rozestavené v chodbičkách sklepa a ty necky se hodily dětem jako sedadla, když je položily.

V samých hrách a bezstarostnosti uběhly Jiřímu i poslední prázdniny a v září roku 1918 začal chodit do první třídy.

ŠKOLNÍ LÉTA

O vánocích 1954 jsem dostala od Jiřího knihu veršů Seifertových, kterou ilustroval. Ten bosý chlapec na obálce knihy, nic naparáděný, ba spíš trochu ušmudlaný, to je můj syneček sám! S dlouhými, rozcuchanými vlasy, s celou svou upřímnou dušičkou ve velkých, dětsky kulatých očích a s trošinku nesmělým úsměvem kolem drobných úst.

Z KORESPONDENCE 1946

Jednoho dne jsem se vrátila z nákupu a po otevření bytu jsem strnula leknutím, protože na židli u okna seděl Jiří, který měl být vlastně ve škole. Protože jsem při odchodu z bytu zamkla, poděsilo mne to, jak se mohl chlapec dostat domů.

Ve škole prý je pustili dřív, a když viděl, že je u nás zamčeno a nikdo není doma, šel na dvůr, vzal si žebřík a pronesl jej dílnou, kde právě nikdo nebyl, a pak jej postavil pod kuchyňské okno. Bydlili jsme tehdy v prvním poschodí. Vylezl po žebříku nahoru, ale pak viděl, že mu ještě kus do okna schází a že tam nedosáhne. Zeptala jsem se ho: „Prosím tě, jaks to tedy udělal?“ On mi klidně odpověděl: „Natáhl jsem se do výšky tak, až jsem se zachytil háčku visícího z okna dolů a po něm jsem se vytáhl až nahoru do okna.“

Kdyby se byl ten slabý háček vytrhl pod chlapcovou tíží a on spadl na betonový dvůr! Bylo mu šest a půl roku a byl na svůj věk dost velký i silný. Když viděl, že udělal něco nenáležitého, slíbil mi, že už nikdy nic takového neudělá, a také dostál slovu. Byl odmalička až příliš odvážný.

Vedle našeho domu měl povozník Bořík stáje a koně, na tom nezastavěném, ale ohrazeném místě. Byly tam různé vozy a nářadí, a tam si děti moc rády hrály. Chodila tam i děvčata Berlovic, o něco starší, než byl náš Jiří. Ty dvě dívky, Julka a Mařka, si do ohrady donesly panenky a šily na ně šaty a uměly to opravdu pěkně. Jiří právě dochodil první třídu obecné školy a na vysvědčení měl samé jednotky. Viděl v městě hezkou panenku, docela jiného typu, než byly všecky loutky, a moc po ní toužil.

Panenka měla hladké zastřižené vlasy a zvláštní pohyblivé oči a Jirka jí dal jméno Vašíček. Naučil se ji tak pěkně oblékat, že jsem se tomu často podivovala. Jirka míval tolik možností zabavit se různými hrami, že často nevěděl, co by měl dělat dříve, jestli skákat na vozech s chlapci nebo jít ke koním do stáje nebo šít na panenky s děvčaty Berlovic. Všecko ho zajímalo a často mu čas na všecko nestačil. V sedmi letech už uměl šít na stroji a pouštěl se odvážně do jakékoliv práce.

Někdy chodili naši chlapci s těmi děvčaty Berlovic do prázdninových družin na celá dopoledne, a protože byla ještě velká bída ten první rok po válce, dostávali tam i svačinu a oběd. Slečny učitelky vodily děti na procházky po okolí města a tak byly jednou s nimi na Lochotíně. Všecky děti si hrály a dováděly, jenom náš Jirka seděl na lavičce sám a jakoby zamyšlený. Díval se dolů na rozlehlé louky a dál za ně, až na město, ležící v dáli v kotlině. Slečna učitelka přišla k němu a optala se: „Pročpak jsi tak smutný, Jiříčku?“ Jirka se vytrhl ze zamyšlení a odpověděl: „Vždyť já nejsem smutný, ale líbí se mi tady, proto se dívám kolem.“

Před polednem se vracívali do školy, a když dostali oběd, vraceli se domů. Jednou mi Jirka donesl s velikou radostí kastrůlek flíčků s mákem. Řekl mi: „Víš, maminko, když jsem snědl svoje flíčky a moc mi chutnaly, šel jsem ještě jednou, abys i ty měla, když byly tak dobré!“ Řekla jsem mu, aby to už neudělal, ale měla jsem z něho radost.

Čas ubíhal a Jirka už chodil do čtvrté třídy a Ruda byl ve třetí, když jim Ota donesl starší loutkové divadlo, s kterým si kdysi hrával sám. Bylo už hodně opotřebované, hlavně panáčci byli potlučení. Některému scházela noha, jinému ruka a mnohý byl docela bezhlavý. Právě tohle přišlo Jirkovi vhod. Dal se s velkou chutí do spravování všeho. V ten čas jsem přišla jednou do takového nepatrného, zastrčeného krámku, ve kterém měli vše-

lijaké podivné věci. Našla jsem v té všehochuti hlavičky, ručky a nohy k loutkám do divadélka. Všecko bylo sádrové a dost neuměle obarvené, ale protože jsem věděla, že tím udělám chlapci velkou radost, nakoupila jsem toho hezkou hromádku. Jirka byl nad tím u vytržení a hned se dal s velkým nadšením do práce. Vyměňoval rozbité ruce a nohy panáků za nové, některým nasadil novou hlavičku místo staré a otlučené, a nakonec je začal nově oblékat. Hadříčků bylo u nás dost, protože jsem šila pro zákazníky, a na stroji uměl šít už dávno, proto se mu práce dobře dařila. Podlepil nové kulisy i pozadí a pořídil si i novou červenou oponu. Povedlo se mu upravit všecko tak, že divadélko bylo pak mnohem lepší, než když bylo docela nové.

Zase se začaly scházet děti do sklepa za loutkovým divadlem jako dříve za laternou magikou. Hrálo se tam při světle dvou svíček a za veselého zvonění zvonku. Měli jsme doma starý mosazný zvonek se zvlášť lahodným zvukem a Jiří si ho zabavil pro svoje divadlo. Sloužil tedy i ten starý zvonek divadelnímu umění dětí. Mladšího synka bavilo osvětlování a zvonění, zatímco starší hrál, někdy z knížek pro loutková divadla, často však improvizoval. Chodily na ta představení i starší děti, než byly naše, a všem se to vždycky moc líbilo.

Časem se stával z Jirky vášnivý čtenář. Zpočátku to byly pohádky, ale později, a to ještě na obecné škole, to byla už vážná četba, která ho dovedla zcela zaujmout. Jednou četl povídku od Turgeněva, jmenovala se Mumu. Vypravovalo se tam o chudákovi nádvorníkovi, kterému poručila jeho zlá paní, aby zabil svého psa, protože ji svým štěkotem budí ze spaní. Ten chudák neměl na světě nikoho, jen toho psa, a proto se s ním přetěžce loučil. Konečně ho přece musil utopit. Mého synka ta smutná příhoda tak dojala, že se dal do pláče. Byl příliš citlivý, někdy až nadbytečně, a já jsem začala mít obavu, že se s touto přemírou citu bude jednou těžce prodírat životem, který bývá tvrdý i pro drsné a bezohledné povahy; pro tak málo chráněné dobré srdce že by mohl být osudným.

Avšak právě pro tuto jeho jemnost a citlivost si ho později

oblíbil profesor Josef Skupa, redaktor Karel Koval a malíř Franta Koliha. To bylo ovšem až později — prozatím chodil Jiří ještě do obecné školy a prožíval dosud bezstarostně svoje dětská léta tak jako všichni chlapci: ve hře, školních povinnostech a v různých zálibách. Hlavně to bylo kreslení a vyřezávání, četba a divadlo.

Každý rok jsme před Novým rokem psávali účty a tu si pozval někdy na pomoc můj muž pana učitele Šroubka. Chlapci byli ještě na obecné škole a spávali spolu na jedné posteli v kuchyni nedaleko stolu, u kterého jsme my velcí psali a počítali. Kluci si tiše něco povídali a často mne zavolali a šeptali i mně. Vždycky jsem se nad nimi sklonila a oni mne přitom vzali kolem krku. Pan učitel se na nás chvílemi podíval se zalíbením a řekl: „To je opravdu zajímavé, jaký je mezi vámi a dětmi kontakt. Tak si nerozumí ani moje žena s naším synkem.“ Potěšila mne ta slova a optala jsem se, zda by pan učitel chtěl slyšet, o čem mi chlapci šeptali. Byla jsem ten den s chlapci v biografu na cestopisném filmu Shacletonova cesta k severní točně. Oběma hochům se film moc líbil, a proto mne teď co chvíli volají, aby mi řekli, když si na něco pěkného z toho filmu vzpomenou.

Pan učitel vyzval děti, aby mu řekly, co se jim v biografu nejlépe líbilo. Hned začal jeden přes druhého vykládat. „Ze všeho nejlepší byli tam tučňáci. Jedno mládě, asi osiřelé, se tam pořád motalo a nevědělo, kam se obrátit. Později se tam přibatolily takové tři tetky tučňáků a dělaly dojem, jako když tomu malému domlouvají. Z okolních skalisek pak začali vážně sestupovat staří tučňáci, kteří byli podobni starým řeholníkům. Všichni se seskupili na jednom místě a hned začal opravdový sněm. Mávali svými letkami jakoby krátkýma ručkama a pobíhali rozčileně sem i tam. Po delším dohadování se pak rozestoupili a jedna z těch tetiček si odváděla toho poděšeného sirotka do svého hnízda a ostatní se zase rozešli.“ Pan učitel poslouchal vyprávění chlapců s velkým zájmem a pak je pochválil, že oba umějí pěkně vypravovat, a ti byli šťastni.

Jednou o prázdninách jsem si s chlapci vyjela do Nové Huti

u Chrástu. Odpoledne nám rychle uteklo a už byl čas jít na dráhu. Šli jsme do Chrástu pěknou procházkou. Pojednou nám přeletělo nad hlavou s velkým šuměním hejno špačků a jeden z nich spadl znenadání na cestu, právě před nás. Jiří ho ihned zvedl, přitiskl něžně na prsa a tuze ho litoval. Začali jsme se radit, co se špačkem uděláme, když je asi poraněný. Máme ho dát do klece? Čím ho budeme krmit? Když bylo všecko nejlépe promyšlené a o všem rozhodnuto, vtom pojednou frnk! a milý špaček prudce vzlétl z Jiřího rukou a rozletěl se za svým houfem. Zůstali jsme stát překvapeni nad touto nenadálou příhodou, ale dopřáli jsme rádi špačkovi svobodu.

Když se končil školní rok 1923, byl Jiří v páté třídě, a protože se dobře učil všech pět let, rozhodli jsme se s mužem, že ho dáme na reálku. Byl tam už i zapsaný, když jeli ještě se školou na výlet k Černému jezeru. Ráno odešel z domova docela zdráv, ale když se večer vrátil, připadal mi jako oteklý v obličeji. Ráno už bylo jisté, že má pravou tvář silně oteklou. Týden předtím mu měl zubní lékař zaplombovat zub. Když otok z tváře neopadal, požádala jsem tetu Finču, aby šla s Jiřím k doktorovi Haufovi místo mne. Bála jsem se jít tam s ním sama, protože bych byla těžce nesla dívat se na bolest svého dítěte.

Teta s ním odešla, a když se vrátili, řekla, že doktor musil vytrhnout zuby dva místo jednoho, ale zato prý bude mít už Jirka pokoj. Jenže bohužel pokoj nebyl, naopak teď začala chlapci otékat celá hlava a ta pravá tvář byla jako skleněná a promodralá. Chudáček už nemohl vydržet ani v posteli, a proto jsem mu dala peřinu na podlahu a on na ní seděl, opřený o šatník. Doktor čekal, že se to samo provalí, ale když se to stále nelepšilo, obstaral otec drožku a jeli jsme s Jirkou k doktoru do ordinace. Ten se rozhodl, že tu tvář chlapci otevře a vyčistí. Když mu rozřízl tvář dvěma hlubokými řezy, zjistil, že je zhnisaná už i dáseň a že musíme hned do nemocnice. Plakala jsem zoufale a se mnou i Jirka, který až dosud snášel všecko utrpení velmi statečně a ani jednou nezaplakal, přestože jistě moc trpěl. Doktor mu řekl: „Ale Jiříku, ty pláčeš, když máš jít načas z domova, a

je ti už jedenáct roků! To je naše Zdenka teprve šestiletá a jede z domova na celé prázdniny k babičce a vůbec nepláče.“ Jiří mu na to odpověděl: „Kdybych já měl jet někam k babičce, to bych také neplakal, ale jít do nemocnice a pro bolest, to je jistě veliký rozdíl.“ Doktor řekl: „Máš pravdu, Jiříku, ale do nemocnice přece jen musíš, abys byl zase zdráv.“

Jeli jsme s ním tedy do nemocnice a tam jsme se s ním hrozně těžce rozloučili. Slíbili jsme mu, že za ním hned v jednu hodinu zase přijdeme, a vrátili jsme se domů. Ve spěchu jsem uchystala oběd mužovi a mladšímu chlapci, a sotva přišla teta Finča, obě jsme zase šly do nemocnice. Návštěvy začínaly až v jednu hodinu, a bylo teprve půl jedné, když jsme byly u brány. Sedly jsme si tedy do příkopu a čekaly, až začnou pouštět návštěvy. Znenadání vyšel z té brány můj muž, o němž jsem nevěděla, kde je. Jak nás spatřil, hned nám řekl: „Jen pojďte se mnou teď domů, protože vás k Jiříkovi dnes nepustí. Ten je už po operaci; vzali ho hned, že byl nejvyšší čas. Když ho po operaci nesl sluha do sálu, byl Jirka ještě v narkóze a ten sluha ho na schodech upustil, takže přišel Jirka k vědomí. Dnes už k němu nikdo nesmí, proto jen pojďte se mnou domů.“

Můj muž mě opravdu překvapil, vždyť doma u oběda nic neříkal, a sotvaže ve spěchu něco snědl, někam odešel. Nebylo by mi napadlo, že půjde hned zase za chlapcem a že tam bude čekat tak dlouho, až se dozví, co se s ním děje — přece jen ho měl moc rád. Celý měsíc chodil za ním denně do nemocnice a nosil mu všecko, o co mu Jiří řekl. Nejčastěji chtěl šunku, a tu potom jedl rozřezanou na tenká vlákénka jako sláma silná, nemohl ústy volně pohybovat. Jistěže trpěl velkými bolestmi, protože od té zhnisané dásně se udělal píštěl dosahující až ke spánku. Celou hlavu měl v obvazech, takže mu byly vidět jenom oči a ústa. Bylo to příliš smutné, zvláště tehdy, když se mu vždycky, když jsme od něho odcházeli, začaly řinout slzy z jeho velkých, smutných očí. Lékaři v nemocnici se zlobili na doktora, proč mu udělal řez vrchem tváře, oni že by to byli udělali vnitřně, aby se nepoškodil obličej. Nám bylo už lhostejné, jakým

způsobem bylo chlapci pomoženo, jen když bylo to hrozné nebezpečí zažehnáno.

Jednou si Jiří přál, abych mu donesla nějaký zápisníček s tužkou, aby si mohl leccos napsat. Donesla jsem mu jej a on si do něho nakreslil dva tuze pěkné obrázky. Na jednom byla škola, kam dosud chodil, a na druhém byl kostel a náš dům. Kreslil je na střeše pavilónu, ve kterém ležel a odkud viděl skoro celou naši čtvrť i s naším domem. Mám dosud ten notýsek a vzpomínám si, jak jsem si tehdy při čtení toho smutného, skoro zoufalého psaní svého dítěte prvně uvědomila, že můj synek je nejenom nadaný kreslíř. Svoji tesknou náladu a touhu po návratu mezi nás vyjádřil takovými slovy, která až zarážela svou hloubkou i bohatostí citovou, skoro až nedětskou:

Bylo mi včera veselo, ale dnes jsem hrozně smutný, včera mi řekli, že v úterý nebo ve středu půjdu domů, ale považte, že je čtvrtek. 6 dnů je hrozná doba. Všichni moji sousedé už odcházejí a já zde zůstanu sám — s jedním známým pacientem. Druhý odchází dnes, ten před ním mohl by už taky jít, kdyby chtěl, ale on nechce, až prý bude moci chodit. Maminka přijde dnes ráno, těším se na ni velmi. Stokrát jsem si umínil, abych uprosil tatínka, aby mě vzal domů. Ráno, když se probudím, nechci ani otevřít oči, abych hned nepoznal, kde jsem. Myslím si, že jsem doma, a už chci vykřiknout na maminku, že to už opravdu nebolí, ale má radost je zkažená, když vzpomenu, kde jsem. Jak rád bych šel domů, jak vyhlížím z nemocniční stráně do města, že se někde objeví kočár a z něho bude vyhlížet tatínek nebo maminka a jedou si pro mne.

Ale je to nemožné — protože není ve spleti domů nic vidět. Jak je mi teskno a jak je tu smutno! Maminko a tatínku, vemte mě domů. Celý svůj bol s pláčem vypisuju do tohoto notesu. Sám sobě se divím, jak mi to samo jde do pera, a skoro se stydím mamince ten notes nechat číst. Ale půjčím jí ho přece, ať vidí, jak je mi celý den, když jí nemohu nic takového říci z neznámé mi příčiny. Čekám již dlouhou dobu na vizitu a ona pořád nejde, ale před vizitou nemůžou chodit návštěvy. Za chvíli ale už vizita přijde, pak přijde

i maminka — musí přijít. Kdyby tak pan doktor řekl: Jiříku, půjdeš dnes domů. To bych hned zabalil bačkory a jídlo, co tady mám, a někomu bych honem řekl, aby tatínek přišel a vzal mě domů. Šaty a prádlo bych vzal a už bych fičel, ale to já si jen tak myslím, protože je mi dlouhá chvíle — vizita nepřišla. Přijde odpoledne, až budu venku. Maminka už brzy přijde, tak musím psaní nechat. Tak rád bych už šel domů. Teď musím zase tváře narovnat, abych nevypadal jako Škaredá středa, a za chvíli budu psát dál. Jsem venku, protože mne sestřička poslala ven. Je mi hrozně smutno. Plakal bych, když si vzpomenu, jak pan doktor řekl, že tu ještě hrozně dlouhý měsíc zůstanu. Nejraději bych na světě ani nebyl. Co naplat, musím to zde vydržet. Mrzí mě svět. Už jsem tak nešťastný, že už nevím, co dělat. Všichni šťastnější už šli domů, ale mě nepustí a nepustí.

Namaloval jsem si náčrtek kousku Plzně, jak se mi jeví z nemocniční střechy. Na 1. obrázku je, jak je tam takovéhle znaménko x, tam je naše škola. Na 2. obrázku je náš dům. Tak vidíte, jak by se vám nestýskalo, když vidíte před sebou svůj domov a nemůžete do něho k mamince a tatínkovi. Maminko drahá, já se ti to stydím požalovat a proboha tě prosím, přimluv se u tatínka, ať mě vezme domů. Já se tady utrápím. Já už budu hodný. Nebudu zlobit, budu poslouchat, jen mne proboha vemte domů. Já pláču stále v srdci, oči mám již vyplakané. Maminko, ani nevíš, jak se mi po tobě a tatínkovi stýská. Bože všemohoucí, pomoz mně z tohoto vězení, budu ti do smrti vděčen. Závidím nejchudšímu žebrákovi, který má volnost! Ó maminko, stydím se ti to dát číst, že si budeš myslit, že to přeháním, jako je to v knihách, ale mýlíš se — je to pravda, já vždycky vypadám vesele, ale to bys viděla, když odejdete, jak se skácím a pláču a pláču, třeba až přijde vizita. Už mě vůbec nic netěší život. Teď půjdu k převazu a je mi lhostejné, i kdyby mne tam zabili. Jak rád bych už šel domů! Ale to by musilo být včas, dokud ještě po tom toužím, nebo jak upadnu do otupělosti, tak zahynu tady steskem a já zde chřadnu a už nechci ani jíst. Dělám veselého, když přijdete, a když odejdete, jsem zase smuten. Život mě zde vůbec netěší, a co je do takového života, když nás ne-

těší nic, vůbec nic! Mamičko zlatá, přimluv se u tatínka a řekni, že mám rád tatínka také. Ty to víš. Vždyť doma jsem byl uličník, ale víš sama, jak jsem tě měl rád. Považ, jsem přece tvůj syn, nenech mne tu trápit. Přišel jsem od převazu — nebylo to tak strašné. Doktor mne dovolí na 2 hodiny utéci domů, ale myslím, že to doopravdy nebude chtít, ale je to už jedno. Když už jsem to tak dlouho vydržel, tak to ještě vydržím. Je to divné. Pozoruji, že vždycky po převaze je mi lépe, ačkoliv to zde zanic nestojí a je mi tu teskno. Když vidím, jak se jiní vesele připravují domů, já bych rád šel také...

ZE ZÁPISNÍČKU 1923

Jiří měl zůstat v nemocnici ještě celé dva týdny, ale prosil otce tak snažně, aby ho vzal domů, že otec uprosil doktora a ten ho propustil. Musil však s ním chodit ještě celý měsíc na převazy a Jirka musil mít dál obvázanou celou hlavu, jako v kukle. Právě v ten den, kdy se chystaly všecky děti z domu do nemocnice navštívit Jirku, objevil se v ulici Jiří s otcem a s ovázanou hlavou, ale s velkou radostí v očích.

Přivítaly ho skoro nesměle, asi vlivem té bílé kukly, z které vyhlížel Jiřího obličej skoro cize. Děti mu dávaly svoje dárky, které mu chtěly donést do nemocnice. Béďa mu dal balíček čokolády, Božena měla pro něj kornout třešní a ta děvčata Berlovic s Pidou mu dala dobré bonbóny. Jirka byl blažený, že je zase doma a mezi svými druhy stejného s ním stáří, když musil být dosud v nemocnici mezi samými dospělými lidmi. Nebyl totiž na dětském oddělení, nýbrž na společném sále asi s dvaceti pacienty. Teď měl to všecko už bohudíky za sebou a celý měsíc prázdnin před sebou!

Než uběhly prázdniny, zhojily se Jiřímu všecky bolesti a on začal chodit do reálky. Dostal na několik předmětů profesora Josefa Skupu. Znali se už z loutkového divadla a profesor věděl už tehdy, že Jiří umí pěkně kreslit, proto ho začal brát s sebou do kabinetu, kde pracoval na různých pracích pro divadlo.

Všecky svoje volné chvíle, které dříve trávil mezi dětmi, prožíval teď u profesora buďto v kabinetu, nebo v loutkovém divadle feriálních osad. Teď už ne jako divák, ale jako platný pomocník pana profesora, který si Jiřího velmi oblíbil.

Na češtinu měli v primě profesora Pelnáře, který také věděl o kreslířském nadání Jirkově. Jednou četli báseň Jaroslava Vrchlického Jarní povídka. Profesor uložil žákům nakreslit kouzelníka z té básně tak, jak si ho kdo představuje. Hoši se dali do kreslení, a když odevzdali svoje práce, zasmál se tomu pan profesor a dal všecky ty obrázky Jirkovi a ten je donesl domů. Jiřího kouzelník byl mlhavá a jakoby studená postava starce, potácejícího se ve větru a sněhu. Asi se profesorovi líbil, proto dal ty ostatní směšné obrázky druhých žáků Jiřímu a ten mi je přinesl ukázat. Na některých obrázcích bylo jasně vidět, jak mnohý z hochů má málo představivosti. Jejich kouzelník byl kupříkladu oblečen do zimníku s klopami a kapsami. Některý byl protknut slunečním paprskem jako kopím a většinou byli zapjati na řadu knoflíků. Jiný zas vypadal jako babka z protějšího domu, ale všichni byli dokonale směšní.

Ještě v témže roce, kdy byl Jiří v nemocnici a chodil první rok do reálky, dostal od otce nový kopací míč. Měla to být jakási náplast na prožitou bolest. Chystala jsem se jednoho říjnového odpoledne s chlapci na procházku. Jiří se už nemohl dočkat, až půjdeme, a řekl, že si půjde sednout na schody před dům, kde na nás počká. Seděl tam a držel svůj míč na kolenou. Vtom šel kolem asi patnáctiletý kulhavý chlapec a Jirkovi ten míč z rukou vykopl. Jiří skočil za míčem a na kluka křikl Pajdoune! Kluk sebral kámen a hodil ho po Jirkovi z velké blízkosti a trefil ho do čela mezi oči. Jiří se vrátil domů a bylo po vycházce. Začalo mu být špatně i několikrát zvracel. Druhý den odpoledne ležel na pohovce a já jsem zpozorovala, že se nějak mění v obličeji. Od čela mu začala postupovat šedavě žlutá barva přes nos, ústa i bradu a chlapec nejevil už žádný zájem o své okolí. Byla jsem hrozně poděšena, a když jsem spatřila náhodou na chodbě švagra zvěrolékaře, svěřila jsem se mu se svým soužením. On se

šel podívat na Jiříčka a hned řekl: „Chlapec krvácí dovnitř, je to hematom a musí to otevřít a vyčistit doktor, a to co nejdříve.“ Tohle řekl a pak klidně odešel. Byl večer, muž nebyl doma a Jiří se už na nohách neudržel. Stála jsem chvíli bezradná, ale pak jsem vzala Jiřího na záda a vydala jsem se s ním k doktorovi Haufovi, celou naší ulicí, parkem, okolo reálky. Naštěstí jsme zastali lékaře doma. Ten mu ránu otevřel a vyčistil a řekl, že jsme přišli v nejvyšší čas, že to krvácení by bylo nepřestalo bez otevření rány.

Jirkovi se hned ulevilo a mohl už jít domů po vlastních nohách, ale zase s ovázanou hlavou. V noci pak měl horečku a zdálo se mu, že všecka jeho zvířátka, lev, tygr, slon, žirafa a bizon, se seběhla k jeho talíři s nudlovou polévkou a že z ní vytahují kousky nakrájeného masa. Zase musil chodit k převazům, ale nakonec se i tahle bolest zhojila. Později jsem si uvědomila, že jsem měla zavolat drožku, která by nás byla k doktoru dovezla. Bála jsem se však, že by se ztratilo mnoho času, než bych došla za drožkářem; a než by on zapřáhl a dojel napřed k nám a teprve potom k doktoru, že by mohlo být pozdě.

Šťastně přečkal Jiří i tuhle pohromu a vpravil se zas do svých denních povinností. Seznámil se ve škole, myslím, že při kreslení, se studentem Kolihou, asi o tři roky starším, sympatickým chlapcem. Přilnuli k sobě silným přátelstvím, které je pojilo po dlouhá léta. Koliha byl vážný a rozumný a s Jiřím si velmi dobře rozuměli. Chodíval k nám skoro denně. Kreslívali spolu nebo hovořili o malířství a literatuře. Některý večer se věnovali hudbě. Koliha hrál moc pěkně na housle a Jiří na kytaru. Někdy Jiří vyřezával z bělostného lipového dřeva nějakou loutku a tu mu Franta s velkým zájmem přihlížel. Často si také vyšli na procházku k Hradišti nebo i dále a pak probírali různé životní problémy. Oba hodně četli vážné autory a pak přečtené dopodrobna rozebírali. I o divadle se dovedli rozpovídat a kriticky rozlišovat dobré od špatného. Na jejich večerních procházkách je nadchlo třeba jen zvláštní záření měsíce nebo tajemné seskupení hvězd. Oba byli plni ideálů a romantismu.

Jiří byl neustále něčím zaměstnán a to, bohužel, na úkor svých školních povinností. Schopnosti měl nepopíratelně, ale stále se něčím rozptyloval. Měl svižný a výrazný sloh, ale jeho úlohy budily dojem, jako by byly odbyté v největším spěchu. Nedbal příliš na pravopis, který v obecné škole tak dokonale ovládal, takže se často stalo, že známka za jeho školní práci bývala někdy takováto: sloh pozoruhodný — provedení zcela nedostatečné, a platila ta nedostatečná. Nejhorší to bylo s němčinou! Slovíčkům se naučil, vyzkoušela jsem ho a uměl je, ale co bylo pak ve škole, to nevím. Na vysvědčení to dobré nebylo.

Když byl Jiří v druhé třídě reálky, prožil svoje poslední klukovské dobrodružství. Naproti našemu domu bydlila rodina Terčovic se svými třemi chlapci. S jedním z nich chodil Jiří do školy, a proto k nám častěji přicházel. Jednou přišli ze školy už v jedenáct hodin a řekli, že se ještě trochu proběhnou, než bude oběd. Odešli tedy a venku se k nim připojily druhé děti. Nevěděla jsem, že jdou do pískového lomu, kde bylo dost nebezpečno a kam jsem je samotné nikdy nepouštěla.

Později jsem se dozvěděla, že chlapci tam skákali z malé, vysunuté skalky, které říkali Jestřáb. Pod tou skalkou byl úzký výstupek, na který se dopadlo na kousek trávníčku. Když přišla řada ve skákání na Jirku, rozběhl se snad trochu víc, než měl, takže nedopadl na ten výstupek, ale přeletěl jej a sletěl až na dno hlubokého lomu, do hromady různých odhozených křápů. Dopadl tak nešťastně, že si vyrazil oba přední zuby, druhé dva se mu přerazily v dásni a oba rty měl proražené a ihned silně zateklé. Celá tlupa kluků, zcela poděšených touto příhodou, doprovodila Jirku až k domu. Právě jsem vyhlédla z okna, abych zavolala chlapce k obědu, když jsem spatřila, jak mi kluci různými posunky naznačují, co se Jirkovi stalo. Šel s kapesníkem u úst a ten kapesník byl docela rudý od krve, která mu neustále tekla z rozbité dásně a rtů. Musil si ihned lehnout a začala jsem mu přikládat studené obklady, aby se zastavilo krvácení.

Se strachem jsem čekala, co tomu řekne můj muž, až se vrátí. Moc se zlobil, na Jiřího i na mne, ale přece odvedl chlapce k zub-

nímu doktoru hned druhý den, když mu otok trochu spadl. Jiří měl po otci krásné, silné zuby a pro tuhle svoji nehodu je musil mít už od dvanácti let spravované. Byl to chlapec až příliš odvážný, a právě proto se mu přihodila občas nějaká nehoda. Tohle však bylo opravdu poslední klukovské dobrodružství se špatným koncem.

Před prázdninami roku 1924 pořádal v Plzni Červený kříž velkou slavnost a profesor Skupa se jí zúčastnil se svými studenty originálním průvodem. Připravovalo se všecko v reálce a Jiřímu stačilo jen tolik času, aby se doma najedl, a hned zas pospíchal za profesorem do kabinetu.

V neděli ve dvě hodiny vyšli z reálky chlapci, všichni stejně oblečení. Měli bílé rozhalené košile a světlé krátké kalhotky. Na nohou měli krátké bílé ponožky a sandály. Všichni přímo zářili zdravím a čistotou a byl na ně radostný pohled. První skupina jela na koních. To byla groteskně nakreslená koňská hlava, vyříznutá z tvrdé lepenky, nasazená na tyči. Na té seděl jezdec držící v ruce uzdu, provlečenou koňskou hubou. Kluci bujně poskakovali, jako by opravdu na koních jeli, a dokonce i řehtali. Za tímto předvojem táhli vážně dva chlapci nízký vozíček s velkou tubou pasty na zuby. Tuba byla na vozíku položena šikmo jako hlaveň děla, připraveného k výstřelu. V průvodu následovala řada hochů, seřazených do párů, s velkými kartáčky na zuby, opřenými o ramena, jako kopí bojovníků. Poslední četa bojovníků o zdraví a čistotu nesla před sebou jako štíty velké husté hřebeny. Všechno budilo tvelký obdiv u obecenstva, které se zájmem průvodu přihlíželo.

Pan profesor mi tehdy řekl, že náš Jiří má velkou zásluhu na tomto zdařilém podniku a mnoho dobrých nápadů že je od něho. Má prý bezesporu umělecké nadání. Ze všeho toho jsem měla samozřejmě radost, ale zároveň tu byla i obava, jaké to bude s vysvědčením ve škole, když se chlapec zaměstnává stále vším možným, takže mu na učení nezbývá mnoho času.

Mimo stálý styk s profesorem Skupou a studentem Kolihou měl ještě přítele, redaktora Kovala. Naše rodiny se znaly už

dávno, a když Koval poznal před lety v našem tehdy asi šestiletém synkovi jemnocitného a po umění dychtícího chlapce, přilnul k němu tak, že pak sledoval s účastí jeho vývoj po celé roky. Brával ho s sebou na procházky do Hradiště nebo do Českého údolí a srdečně s ním hovořil. Sám byl velkým přítelem přírody a vyprávěl Jirkovi zajímavě o všem, co viděli kolem sebe. Mluvili spolu o ptácích, stromech i květinách.

Karel Koval byl synem ze statku, kde měli mladého, divokého koně Honzu. Jednou mi přiběhli kluci oznámit, že prý náš Jirka jezdí v polích na splašeném koni. Pospíšila jsem hned za kostel do polí, abych synkovi poskytla pomoc — bylo mu tehdy asi osm roků. Když jsem ho spatřila, jezdil opravdu na koni, na tom Honzovi, ale Koval byl při něm a dával pozor, aby se chlapci nic nestalo.

Jindy ho vzal s sebou do starého kostelíka U Ježíška a tam mu nadšeně ukazoval staré umělecké památky. Koval se velmi obdivoval kreslířskému nadání našeho synka. Překvapovalo ho, že Jiří kreslí i vyřezává levou rukou. O svátcích a prázdninách k nám chodil Koval denně a vedl s Jiřím zajímavé hovory o umění a literatuře. Byl to dobrý člověk a opravdový přítel Jiřího.

Za takovýchto okolností vzrůstala stále mocněji láska k umění u našeho vnímavého chlapce. Pohyboval se mezi uměnímilovnými lidmi, jako byl profesor Skupa — malíř a divadelník, Karel Koval, redaktor a spisovatel, a Franta Koliha, který už studoval na malířské akademii. Nebyl tedy žádný div, že Jiří stále něco kreslil nebo se u profesora zabýval divadlem. Také vášnivě rád vyřezával různé figurky ze dřeva.

Jako dárek k vánocům si přál předplatné časopisu Loutkář a malý zahnutý nožík na vyřezávání. Říkal tomu noži žabka a dělal s ním pravé zázraky. Vyřezal Kašpárka a velmi pohyblivého bílého koníčka pro něj — to byla Rozárka. Mimo krále, princeznu, čerta a kouzelníka udělal také smrťku. Ta měla tak jemně vyřezané holeně i kosti ruček, že jsem ji nestačila obdivovat. Kosu jí udělal z kousku lesklého bílého plechu, že byla jako opravdová. Hlavička se jí klepala na tenkém krčku a

vůbec se mi ta smrťka líbila ze všech loutek nejvíc. Dala jsem Jiříčkovi velkou krabici, do které si všecky ty loutky ukládal. Stihl je však zlý osud.

Jiří neměl jednou napsaný školní úkol a nenaučil se nazpaměť básničce a dostal proto ze školy napomenutí. Otec se tuze rozzlobil a řekl, že by se kluk pro samé hraní s panáčky vůbec neučil a snad by i propadl na konci roku, a v hněvu mu všecky ty pěkné figurky spálil. Otec měl pravdu, ale těch loutek byla veliká škoda. Nejvíce ze všech jsem litovala tu malou smrťku, ale nesměla jsem na sobě dát nic znát. Jiří stál při téhle exekuci bez pohnutí, s lítostivým pohledem upřeným do ohně, který pohlcoval jeho krásné, ztělesněné sny. Bylo mi ho líto — byla to pro něj velká pohroma.

Nějaký čas potom se věnoval pilně svým školním povinnostem a nechal malování i vyřezávání. Jenomže se teď často stalo, že s námi nechtěl jít na procházku a vymlouval se na své úlohy. Přišla jsem však brzy na to, že Jiří dělá opět loutky a teď dokonce větší a dokonalejší. Nebránila jsem mu v přesvědčení, že když druzí hoši v jeho věku pěstují fotbal nebo jiné méně ušlechtilé zábavy, má on právo využít svého volného času podle své záliby, zvláště když je všecko to, co dělá, tak jemné a krásné.

Tenkrát zavedl profesor Skupa soukromé vyučování kreslení aktu podle živého modelu a Jiří chodil i do tohoto kursu, přestože mu bylo teprve patnáct let. Mně to tehdy nepřipadalo nevhodné — podle starého pořekadla, že čistému je vše čisté. Jiří byl takový klidný a vážný chlapec na svůj věk, proto jsem ho pouštěla bez obavy a ani profesor Skupa nic nenamítal. Později zřídil nějaký dámský spolek kurs batikování a Jiří chodil i tam. Chtěl zkrátka všecko umět a také se mu skoro všecko dařilo. Učil se soukromě francouzštině a navštěvoval tyto oba kursy, přitom vášnivě četl, kreslil a vyřezával. Byl tedy zaměstnán až příliš, takže se pak lehce stalo, že školní učení vázlo. Matematika, pravopis a deskriptiva, to byly jeho slabé stránky. Když jsem se přišla zase jednou optat na Jiřího prospěch ve škole, řekl mi

ředitel, že tihle umělci jsou všichni stejní lehkomyslníci. Jiří že je schopný i nadaný žák, ale že je nedbalý a stále zaujatý něčím jiným než učením. Mluvil o našem chlapci jako o nějakém umělci, zatímco on, chudáček, nevěděl kam se vrtnout. Jak rád by se byl naučil všemu pro školu, ale nemohl přece přerušit práci u profesora Skupy a návštěvy loutkového divadla, což spolu úzce souviselo a kam ho jeho srdce táhlo. Skončilo to nakonec tím, že když ukončil nižší reálku, odešel ze školy.

LÉTA UČEDNICKÁ

Obličej loutky vyjadřoval všecko: rozervanost, duševní trýzeň, jakož i hluboké, těžké přemýšlení. To bylo ještě předtím, než odešel Jiří na studie a kdy mu bylo 17 roků.

Z KORESPONDENCE 1946

Poslala jsem ho k příbuzným na Slovensko, aby se trochu vzpamatoval z té náhlé změny. Nakreslil tam několik pěkných obrázků, hlavně tamější lidi v jejich malebných krojích. Když se mu zastesklo po domově, vrátil se a vstoupil do učení u pana Veverky — majitele umělecké tržnice na náměstí. Prodávaly se tam obrazy i keramika, ale Jiřího tam nic netěšilo. Někteří hoši, s kterými na reálce studoval, ho začali přehlížet a tím jeho sebevědomí tuze trpělo.

Jiří měl zvláštní, složitou povahu; sám byl skromný, uznával přednosti druhých, ale zároveň měl značné sebevědomí — někdy

mi připadal až pyšný. Přitom však bylo jeho srdce měkké a až příliš citlivé. Za vlídné slovo nebo uznání by byl šel do ohně. Pozorovala jsem na něm, jak ho trápí to přehlížení bývalých spolužáků, kteří zůstali studenty, kdežto on musil vstoupit mezi učedníky. Jiří však byl při tom všem tak hrdý, že si nikdy nestěžoval, ale spokojený v tom čase nebyl. Nezatvrdil se však a byl to dál vyrovnaný chlapec s velkou láskou ve svém srdci ke každému, zvláště však ke svým rodným a k domovu. Měli jsme se upřímně rádi, my tři — Jiří, Ruda a já, že jsme si rozuměli ve všem a hovořívali jsme spolu o všem, co koho z nás zajímalo.

Chodili jsme dál společně do divadla nebo do kina a z knihovny jsem přinášela cenné knihy. Každou malířskou výstavu jsme navštívili, i několik přednášek o umění. Jiří vlastně neopustil svůj umělecký vývoj a stále se dál vzdělával. Z obchodu přicházel po šesté hodině večer a hned po večeři se pouštěl do některého svého oblíbeného zaměstnání, buďto kreslil, nebo vyřezával. Do sebe uzavřený pracoval na různých loutkách nebo kreslil hezké, ale trochu smutné obrázky. O tehdejších vánocích obdaroval každého z nás nějakým dárkem. Já jsem od něho dostala čajový příbor, na povrchu čokoládově hnědý, uvnitř krémový; způsobil mi jím velkou radost.

Dnes mi celá ta doba připadá, že to byl vlastně jakýsi advent pro mého tehdy nešťastného syna. Jasnějšími chvílemi v této pustotě byly pro něj neutuchající styky s profesorem Skupou a divadlem. Ke konci roku jsem byla ohromně překvapena, když dostal Jiří v pokračovací škole učňovské vysvědčení s vyznamenáním. Hořce jsem litovala, proč tomu tak nebylo v reálce.

Franta Koliha mu zůstal i v tomto čase věrným přítelem. Chodívali spolu zas na své oblíbené večerní procházky nebo když zůstali doma, vedli spolu dlouhé rozhovory. I na Bolevecký rybník s námi Koliha v neděli chodíval a tam hráli i s Rudou volejbal a Jiří jistě zapomínal v takových chvílích, že musil sejít ze své vytčené dráhy a že musí teď dělat něco, pro co nemá ani zálibu, ani pochopení. Byla jsem tehdy Kolihovi v duchu

velmi vděčná za jeho přátelství k Jiřímu a že ho neopustil ani tehdy, když sám už byl na malířské akademii. Měl Jirku stále stejně rád a dokonale si spolu rozuměli.

Vzpomínám si, jak Jiří překvapil jednou svoji tetu, sestru mého muže, provdanou za zvěrolékaře. Přišla k nám, když jsem právě nebyla doma, a zastihla jenom Jiřího. Dala se s ním do hovoru a zůstala u nás celé dvě hodiny. Při mém návratu mi řekla: „Jak je to možné, že Jiří má tolik vědomostí? Odkud to všecko zná? Já jsem ještě nikdy neslyšela o nějakém Quijotovi nebo Hamletovi!" Řekla jsem jí, že Jiří odmalička hodně čte a také hodně získal z divadla a ze styku s profesorem Skupou i redaktorem Kovalem. Divila se: „Vždyť je to ještě chlapec a už je s ním možno mluvit jako s dospělým člověkem. Jsem tu už celé dvě hodiny a všecko bylo moc zajímavé, o čem se mnou hovořil." Byla jsem pyšná na svého syna!

Roku 1928 byl Jiří v učení právě rok, když jsme se musili vystěhovat z našeho velkého domu do malé chaloupky. Bála jsem se té chvíle rozloučení, avšak oba moji synkové, šestnáctiletý Jiří a čtrnáctiletý Ruda, si náhle před večerem přivedli Kolihu, a že si ještě zahrají. Prý se v prázdných místnostech hudba zvlášť pěkně rozléhá. Franta hrál velmi pěkně na housle, Jiří na kytaru a Ruda také na housle. Hráli Lisztovu Uherskou rapsódii, Čajkovského Italské capriccio a Fibichův Poem a ještě mnoho krásných skladeb a hudba se opravdu rozléhala krásně v těch prázdných prostorách. Oba pokoje už byly bez nábytku a my jsme měli strávit tuhle poslední noc jen v kuchyni.

Na srdci mi těžce ležel, jako kámen, ten zítřejší odchod z domu, kde jsem prožila celých sedmnáct roků a kde přišli na svět oba moji synkové; ale ta hudba, a hlavně ta snaha mých dětí o to, aby se neplakalo, působila na mne konejšivě a tak nám při hudbě uběhl v klidu ten poslední večer v jejich rodném domě. Hoši hráli až do jedenácti hodin a potom Franta odešel. Druhý den mi říkali lidé, že včera večer poslouchali ten náš koncert a jak to bylo krásné, že poslouchali až do konce. Měli jsme totiž všecka okna otevřená a na protějším chodníku se procházeli lidé

a rozešli se, až když hudba umlkla. Skončil tedy tento pro nás smutný večer skoro slavnostně.

Bydlili jsme pak v malém přízemním domku, kam se všem Jiřího přátelům chodilo ještě pohodlněji. O prázdninách i svátcích přicházel za Jiřím denně buďto Koliha, nebo Koval, a jejich besedování s ním trvalo vždycky až do noci. Vedly se u nás tehdy hovory buďto o literatuře, nebo o umění a já jsem vždy pozorně naslouchala a v duchu se divila, že náš synek, dosud tak mladičký, stačí jak Kolihovi, tak i Kovalovi. Při řeči pracoval vždy buďto na nějakém obrázku, nebo lehce, jako by si hrál, řezal nějakou loutku a Koliha mu s velkým zájmem přihlížel. Koval ve svém mládí utekl z domova k venkovskému divadlu, později byl dva roky v Dánsku, a když se vrátil, stal se novinářem. Na mne dělal dojem dobrého a romantického člověka.

Jiří využíval každé své volné chvíle ke čtení hodnotné literatury. Celý druhý rok svého učení v obchodě strávil vlastně dalším studiem ve styku s profesorem Skupou, redaktorem Kovalem a malířem Kolihou. V té době vyřezal Jiří celou řadu pozoruhodných loutek mnoha rozdílných typů. Byl to třeba svalnatý maurský bojovník, těžký a masívní, hned zase lehkonohá indická tanečnice v originálním vzdušném oblečení, nebo starý námořní kapitán z pirátské lodi s dřevěnou nohou. Udělal i dobromyslného ruského mužika a ještě mnoho jiných zajímavých postav. Jednou vytvořil postavu malomocného, ten budil hrůzu svým děsným realistickým provedením.

Jednou se smluvili s Kolihou, že u nás sehrají loutkové divadlo, a pozvali na ně Kolihovu matku a obě Kovalovy sestry. Velké divadlo měli, to vyrobil už dávno Jiří, a loutek měli také velký výběr, i pěkná pozadí pro rozmanité scény, která už dříve namaloval. Divadlo umístili mezi dveře z kuchyně do pokoje a vůbec všecko vypadalo velmi slavnostně. Hoši chtěli sehrát dvě veselé aktovky: Zatvrzelý pacient a Nemluvný soused. Měli připraveny všecky potřebné rekvizity, lahvičky a obvazy, zkrátka tu bylo všecko, jenom to nejdůležitější, odvaha, ta ne a ne se dostavit. Oba herci měli tak velkou trému, že žádný

nemohl dostat ze sebe ani slovo. Opona byla stále spuštěná, diváci čekali a žádný si nedovedl vysvětlit, proč se nezačíná hrát. Je možné, že hercům vadila přítomnost Kolihovy matky a těch dvou hezkých slečen, protože přede mnou a Rudou by se určitě neostýchali.

Situace začínala být už trapná a možná, že by všecko bylo skončilo menší ostudou, když vtom nečekaně přišel Koval; zašel k nám rovnou z nádraží, po svém příjezdu z Prahy. Jiří i Koliha si šťastně oddechli a za chvíli šla opona vzhůru a začalo se hrát. Koval hrál jako zkušený divadelník s klidem, a když se k němu oba hoši připojili, bylo po trémě. Všichni jsme se dobře pobavili a zasmáli vtipnému ději.

Bohužel, k dalším hrám u nás už nedošlo. Jiří začal teď více kreslit, protože se blížil konec jeho učební doby, a Koval ho začal přemlouvat k tomu, aby jel po prázdninách na studie do Prahy. I profesor Skupa se přimlouval, abychom umožnili Jiřímu další vzdělání na Uměleckoprůmyslové škole, na které i on studoval. Bylo to tuze těžké rozhodování. Byl to sice dávný sen Jiřího i můj, aby se Jiří stal malířem, když měl tak nesporné nadání, ale naděje na uskutečnění tohoto našeho snu byla příliš malá.

Jiří chodil poslední měsíc do toho obchodu, kde se učil, a v posledních dnech se mohlo stát tak hrozné neštěstí, že by bylo zničilo naráz všecky naše plány a naděje do budoucnosti.

Jednoho večera jsem šla vyprovodit svoji sestru Finču a chlapci zůstali sami. Když jsem se vrátila asi za hodinu domů, překvapila mě zaraženost obou chlapců. Jiří měl dokonce na čele mokrý náčinek a ovázanou hlavu. Na moje naléhavé otázky, co se jim stalo, jsem nedostala zřetelného vysvětlení, má prý ten obvaz proto, že ho rozbolela hlava. Bylo mi to všecko podezřelé, ale přestala jsem se vyptávat; doufala jsem, že mi chlapci později sami všecko povědí. Druhého dne jsem objevila na zadní stěně kredence malou kulatou dírku a hoši mi odpověděli na můj dotaz, jak se tam octla, že to udělal asi jeden nám hrozně nepříjemný strýček, který tam něco vrtal. Nevěřila jsem

tomu, ale neptala jsem se dál. Mladší synek byl čilý a temperamentní chlapec a bylo mu zatěžko tajit v sobě nějaké tajemství. Tak jsem se dozvěděla v krátkém čase, co se tehdy vlastně stalo.

Pan Veverka, šéf našeho Jirky, měl v krámu různé střelné zbraně v nezamčené zásuvce stolu. O dva roky starší učeň, než byl náš Jiří, si někdy při odchodu z krámu vzal jeden revolver s sebou domů. Později si vzal revolver i Jiří a chodili prý střílet za město do řeky. Zbraně pak dali druhý den zas na své místo. Jednou se stalo, že si Jiří myslil, že všecky náboje u řeky vystřílel, a proto tehdy večer chtěl mladšího Rudu trochu postrašit a mířil na něj — že střelí. Ruda byl vždycky tuze opatrný, a proto mu říkal: „Nestřílej, s tím nejsou žádné hračky!“ a přitom se blížil ke dveřím. Jiří však na něj mířil dál v domnění, že je revolver prázdný. Měl to být žert, zatím však byla ve zbrani ještě jedna rána, která vyšla ve chvíli, kdy Ruda prudce otevřel dveře a vyběhl na chodbu. Zaslechl prý z chodby, že ho někdo volá. Jak držel Jiří ten revolver blízko čela, sežehl mu oheň obočí i řasy a samozřejmě ho potom rozbolela hlava, už jen z toho leknutí, když vyšla ta nečekaná rána.

S hrůzou jsem si uvědomila, jak hrozné neštěstí se mohlo stát, kdyby mladší, opatrný synek nebyl včas vyběhl na chodbu. Náboj proletěl zadní stěnou kredence a zaryl se hluboko do zdi. Kredenc stála jen kousek ode dveří, kudy Ruda vyběhl ven. Děkovala jsem vroucně Bohu, že na nás nenechal dopadnout tuhle hroznou ránu, která by byla docela rozvrátila celý náš další život.

Jiří dokončil svoje učení a zůstal nějaký čas doma. Stále jen kreslil a maloval, jako by stále doufal, že se nakonec přece na studie dostane. Profesor Skupa i Koval nám teď často domlouvali, abychom velké nadání Jiřího nenechali přijít nazmar a abychom mu umožnili další vzdělání. V tomto roce 1929 však se začala projevovat hospodářská krize, a my jsme ji v našem řemesle začali už značně pociťovat. Otec vydělával stále méně a začal u nás nedostatek ve všem. Já jsem sice stále šila pro lidi,

ale byl tu ještě ten mladší chlapec, který byl už v páté třídě reálky a dobře se učil, proto jsem se snažila, aby střední školu dokončil. Dlouho jsem se bránila tomu vážnému rozhodnutí pro další studie Jiřího, zdálo se mi totiž zcela nemožné, aby se sehnalo každý měsíc tolik peněz, kolik by jich byl v Praze potřeboval.

Jiří byl tichý a mlčenlivý, jako by čekal, jak se pro něj osudová situace vyvine. Věděl dobře o naší finanční tísni, proto nenaléhal, ale bylo na něm jasně vidět, jak rád by šel na tu Uměleckoprůmyslovou školu, kde by mohl pokračovat ve svém oblíbeném kreslení. Redaktor Koval znal také naše poměry, a když viděl, že je tu na překážku jen ta peněžní otázka, slíbil Jiřímu stálou práci pro Dětský koutek ve Večeru. Měly to být tři obrázky týdně po 50 korunách. To už nám svitla naděje, a pak i profesor Skupa řekl, že bude-li Jiří pro něj pracovat dál jako až dosud, bude mít stálý příjem i od něho. Po tomhle dvojím prohlášení bylo rozhodnuto, že se Jiří do Prahy na studie odváží. Tak jsme byli rozhodnuti jenom já a Jiří, kdežto otec nechtěl o tom ani slyšet. My jsme však jeho svolení potřebovali, protože Jiřímu bylo teprve sedmnáct let.

Otce děsila ta okolnost, že studie budou trvat celých šest roků a že doba byla opravdu moc zlá. Nezaměstnanost stále rostla a vyhlídka na nějaké zlepšení našich poměrů nebyla žádná. Nedělali konkurs jen továrníci, ale i drobné živnosti přicházely k zániku. Pro mnohého živnostníka se stala situace zoufalá. Jeden náš známý, klempíř Maršálek, řádný člověk, propadl zoufalství a oběsil se. Druhý otcův známý, také klempíř, Rupert, skončil stejnou sebevraždou. Nejdřív upadli do dluhů, když nemohli uživit své rodiny, a pak jim dodaly berní úřady, které zabavovaly, co se dalo, pro nezaplacené daně. Byla to situace k zoufání, a proto nám otec bránil a nechtěl, aby se Jiří pouštěl do tak dlouhých studií.

Nakonec pomohla Jiřímu následující náhoda. Právě o těch prázdninách roku 1929 se pořádala v Praze velká loutkářská výstava, myslím, že to pořádala Umělecká výchova na Vinohradech. Profesor Skupa tam vystavoval mimo své vtipné a

opravdu umělecké loutky i několik loutek Jiřího. Byl tu jeho roztomilý slon Koko, překrásně provedený rytíř Don Quijote na své vyzáblé Rosinantě a milý tlustý Sancho Panza na směšném oslíku. Byly tu vystaveny ještě i jiné loutky Jiřího, vyzařující básnickou náplň a citovou hloubku. Kde jen se tohle všecko vzalo v našem tichém, přemýšlivém chlapci?

Otec byl v nějaké obchodní záležitosti v Praze a napadlo ho podívat se na tu výstavu, o které slyšel doma hovořit. Nikdo ho tam neznal, proto mohl vyslechnout řeči přítomných umělců a odborníků. Všichni mluvili o Jiřím s velkým obdivem a nadšením jako o velkém a slibném talentu. Našeho otce hned tak něco nedojalo, ale tehdy po svém příjezdu z Prahy začal pohlížet na Jiřího práci s jakousi úctou a přestal ji považovat za ničemné hraní jako až dosud. Dal nám teď i svůj souhlas k tomu, aby se Jiří do těch dalších studií pustil.

Dopsali jsme o prospekt na Umprum a Jiří se začal připravovat radostně k přijímací zkoušce. Kreslil a maloval po celé dny, jeho bohatá fantazie pracovala na plné obrátky a výsledek mě často až ohromoval. Jednou zdařilou kresbou byl Prométheus ke skále přikovaný a sup klovající mu játra. Protože to byl bůh, byl to krásný, ale také docela nahý mladý muž. Jiří mi vždycky ukazoval všecko, co nakreslil, a dychtivě očekával můj posudek. I tentokrát mi ukázal svoji práci. Obrázek byl krásný, ale hodně realistický. Trochu jsem se proto zlobila a domlouvala mu, že snad nemusil zacházet do takových podrobností. Jiří vzal klidně kousek bílého papíru a vystřihl z něho maličké šortky, které položil na útlé boky Prométheovy. Byl to opravdu jedinečný pohled na Prométhea v šortkách, které dostal vždycky, když jsem měla vidět ten obrázek já — stará puritánka!

Mnoho obrázků z té doby představovalo romantické postavy jakoby z Radúze a Mahuleny. Na jednom obrázku byl samotný šípkový keř na mezi, a ten byl tak výrazný, že vzbuzoval plno krásných a něžných představ.

O těchto prázdninách se pořádal v Paříži Mezinárodní sjezd loutkářů, kde byly vystaveny i některé loutky Jiřího spolu

s loutkami profesora Skupy. Výpravu vedl tehdejší předseda loutkářů doktor Jindřich Veselý. Profesor Skupa se měl připojit k výpravě až v Plzni a myslil si, že s nimi do Paříže pojede i Jiří. Ten o té cestě mluvil s nadšením a snad i doufal, že mu ta cesta bude přece jen nějak umožněna, ale doufal nadarmo. Na ten zájezd bylo třeba asi 2000 korun a my jsme je tehdy neměli. Jiří se šel na nádraží rozloučit a pak se vrátil domů smutný a hned se dal do práce na kresbách pro přijímací zkoušku. Pracoval zamyšlený a jistě mu bylo líto, že nemohl jet do Paříže. Já jsem mu tehdy pomoci nemohla.

Prázdniny uběhly v samé práci a chystání a začátkem září se vydal Jiří do Prahy k přijímací zkoušce s deskami plnými kreseb a mnohých obrázků. Bylo tam tehdy asi dvě stě uchazečů a myslím, že bylo přijato jen několik na grafické oddělení profesora Bendy a náš Jiří byl mezi přijatými. Rozradostněn mi poslal ihned lístek s obrázkem Lorety a se slovy: „Zkoušku jsem udělal!“ Zaradovala jsem se i já, protože jsem měla starost, jak těžce by byl Jiří snášel zamítnutí.

Druhý den přijel domů blažený, že se konečně dostane ke své zamilované práci, ke svému kumštu, na který myslil dnem i nocí. Otec Jiřímu slíbil, že mu bude dávat sto korun měsíčně, což vyšlo, bohužel, jen osmkrát. Ode mne dostal za ten rok 1929 až 1930 tisíc pět set korun, všecko, co jsem za ten rok vyšila. Měl svých vlastních sedm set korun, které také spotřeboval toho roku. Kreslil týdně do Dětského koutku pro Lidové noviny své hezké a výrazné obrázky a pro profesora Skupu tvořil stále nové návrhy a loutky. Často se ještě dnes zamýšlím nad tím, jak se to tenkrát upravilo, jakoby samo od sebe, že Jiří byl na studiích a že měl i tu možnost vystačit po celý rok s penězi, když do začátku nebylo peněz žádných. Jistěže to bylo tím, že šel na studie s velkým nadšením a láskou a že mimo svoje povinnosti ve škole stále pilně pracoval, a nejen pro noviny.

NA STUDIÍCH V PRAZE

Kumšt není tenis, to je náboženství, a je nemožné dělat něco a kumšt, to není ani diletantství… A moje zkušenost je, že je to těžší práce nežli motykou, protože to nemá padla, a ostatní práce všechny ano.

Z KORESPONDENCE 1935

Tehdejší Uměleckoprůmyslová škola přijímala žáky na tříletou všeobecnou školu od čtrnácti do třiceti let. Z ní se pak přecházelo na tříletou speciálku. Znamenalo to úvazek na dlouhých šest let jak pro syna, tak pro matku. Měl za sebou první krok, přijímací zkoušku pro zjištění talentu, nikoliv naučené dovednosti. Doporučovalo se předložit práce samostatné, bez spolupráce učitele. Při zkoušce do školy kreslení a malby se kreslila hlava podle přírody nebo sádrového modelu, pak následovaly kompozice ornamentální a figurální.

V těch letech se hlásívalo na Umprum víc žadatelů, ale do ročníku byli přijati jen tři až pět, takže celá škola, tedy oddělení jednoho profesora, mívala okolo 15 žáků. Na školách pro kresbu a malbu učili tehdy profesoři František Kysela, u něho se dělaly též nástěnné dekorace, Jaroslav Benda, kde se učilo užité grafice, karikaturista Zdeněk Kratochvíl, který měl těžkou pozici po oblíbeném V. H. Brunnerovi a vedl hlavně k ilustracím, Arnošt Hofbauer se svou malířskou školou. Mimo sochaře Karla Dvořáka, Josefa Mařatku a Karla Štipla byla Horejcova škola, kde se učilo práci v kovu, Heleny Johnové keramická, Štěpána Zálešáka řezbářská a Josefa Drahoňovského sklářská. Potom také architekti Janák a Novotný a Benešova textilní škola, na kterou se dívali malíři svrchu.

Deskriptivní geometrii učil malíře a sochaře architekt La-

dislav Skřivánek, tisíckrát karikovaný; pro jeden školní podnik udělal Jiří Trnka jeho velikou karikaturu, která se profesorovi líbila a měl ji ve svém kabinetu. Nauku o slohu přednášel po V. V. Štechovi Vilém Dvořák, bratr sochaře Karla, velmi milovaného všemi žáky, nejen svými. Na anatomii po Weignerovi přišel O. Schrutz. Dějiny umění vykládal Jaromír Pečírka, kreslení aktu vyučoval Karel Špillar.

Mezi rokem i na konci školního roku byly pověstné klauzurní zkoušky.

Klauzurní práce na Umprum v třicátých letech! Před nimi se na několik týdnů všichni změnili v jakési štvance, ani pražští posluchači v tu dobu nechodívali domů na oběd. Na každé škole mělo ono čtvrtletně se opakující šílenství jinou podobu. Kyselovi žáci byli ještě rozmáchlejší, ostatní stáli zdrceni před monumentalitou návrhů, kryjících stěny odshora dolů, od západu k východu. Obrovití panáci shlíželi na nás až odkudsi od stropu. Ve výši očí jsme měli obří nohy hutníků, těžké, jako by nás chtěly zadupat do země. Malovali je Kyselovi žáci — Karel Veselý, Adolf Zábranský, Kytka, Adler...

Náš filosofující profesor Zdeněk Kratochvíl neměl tuto ctižádost, náplní jeho školy bylo zvýtvarňování — čehokoliv. Zvýtvarňováním se na naší škole rozuměla realizace složité teorie, k níž bylo zapotřebí stovky pauzáků, schéma glóbu, který se vložil vespod, nauky o reciprocitě, nekonečnu atd. Nepochybně to byla výborná teorie, ale bylo v ní jak ve svěrací kazajce. Občas se ti smělejší vzbouřili, rozrušený Standa Šturz křičel: „Nebudu zvýtvarňovat necky!" Ale co naplat, škola je škola. Našel se i výzkumník Zdeněk Sklenář, který po ukončení studia u Hofbauerů a po vojně přišel dobrovolně přijmout Kratochvílovu řeholi. Žasli jsme a říkali si — Bůh s ním. Šťastní malíři od Hofbauera — Alois Vitík, Josef Brož, Hanka Čečilová, Eva Urbanová — hýřili barvami na paletách i na pláštích. Záviděli jsme jim, že se bezpečně rozeznávali od ostatních, když se sešli dole na chodbě u stolu s mlékem a houskami.

Kasta pro sebe byli žáci Bendovi, mezi něž přišel Jiří Trnka.

Zabrali si grafickou dílnu, kterou žárlivě střežili, a tak jedině oni ovládali taje kamenotisku, leptu, litografie, dřevorytů. Nás z ostatních škol tam prostě nepustili, ledaže hodný pan Bubrle nám dovolil tu a tam udělat lept, ale to byl jistě profesor Benda na jedné ze svých zámořských cest.

K žákům o ročník pokročilejším se zachovával povinný odstup. Mezi všeobecnou a speciální školou zela díra vyplněná úctou. Nový žák musil podstoupit křest, někdy hodně drastický. Pořádávaly se společně s konzervatoří maškarní bály v Mánesu, jednou ráz Žebrácká opera, jednou strašidelný: Trnka si navlékl přes hlavu černý trikot a připevnil si na obličej odlitek antické hlavy...

Na architekty se hledělo s opovržením, asi proto, že byli dáváni za příklad pro svůj úpravný zevnějšek.

Oslovovali jsme se vzájemně příjmením — Vojno, Ketzku, vykali si: slečny a pánové! Složení bylo pestré, v jediné škole byli současně Slovinec Bozovičar, Ukrajinka Mazepová, Manajlo z Užhorodu, Němec Davignon. Němců tu bylo hodně, i na grafice a zejména u sklářů. Zvláštní a nejsympatičtější skupinou byli hoši z Moravy, ze Slovácka, od Brna, z Valašska.

Trnku bylo kolem klauzur zřídkakdy vidět, pracoval doma. U stolu s jeho vystavenými pracemi vždy stálo nejvíc diváků a bylo slyšet: — Tohle je Trnka! — Viděli jste už Trnkovy loutky?

Sedmnáctiletý přijel z Plzně do Prahy s kufrem plným loutek. Tvář bledá s velikýma očima ve vyhublém obličeji, vysoký, ramenatý, ale velmi štíhlý, s jizvou zdůrazňující zvláštní dojem. Málomluvný, asi plachý, jistě hrdý. Kromě grafiky — jeho skvělé loutky! Dívali jsme se na něj z dálky a s úctou. Kdepak se mu přiblížit nebo dokonce s ním hovořit, byl jako z jiného světa. Ať dělal cokoliv a kdykoliv, působil zvláštně, ba důstojně. Bylo to vrozené? Exupéry říká: Člověk je ten, kdo v sobě nosí bytost, která ho přesahuje.

Byl vždycky zdrženlivý, ne odměřený. Měl samozřejmost vystupování, nepochybně dědictví po matce. I její sourozenci

přes rozdíly povah i osudů byli spojeni určitou noblesou chování, u některých třeba jen vnější, ale velmi působivou. Přes svou skromnost si byl vědom toho, co je třeba chránit a neznesvěcovat. Později byla jeho zevní podoba srovnávána s kdekým od Přemysla po Vercingetorixe. Tenkrát to jedna modelka vyjádřila po svém, že je jak historická osoba. Smál se tomu, ale ať dělal co dělal, v trenčkotu nebo v plavkách, působil jako někdo z jiných časů.

Vybíhával po schodišti lehce vzhůru až do nejvyššího patra. Tmavé kalhoty, černý svetr ke krku, úsměv poněkud pokřivený. I ten mátl svou zdánlivou ironií; vinna byla nepravidelnost způsobená jizvou. Měl odvahu. Vcházel ke Kratochvílovům, návštěvou žákyně jiné školy překračoval zákon. Vstupoval na nepřátelskou půdu, ale protesty přišly, až když se za ním zavřely dveře. Jednou se kolega z mladšího ročníku odvážil jakési výtky. Jako by ho neslyšel; a ten umlkl.

Mluvíval stručně, věcně: Kreslíte dobře, ale málo. Měl pravdu. Jednou se u nás zdržel déle, dělali jsme tehdy návrh na gobelín. Zdálo se mi, že se mi práce daří. On však byl náročnější. Sám nebyl se sebou nikdy lehce spokojen, nespoléhal na svůj talent, byl k sobě krajně přísný. Každou věc dělal nesčetněkrát, než ji uznal za hotovou.

Šli jsme tenkrát kolem Ludmily až k nám na Vinohrady. Mluvil nejvíc sám, jeho uzavřenost našla odmykající klíč. Bydlel v některém ze svých četných podnájmů, střídávaly se tak rychle, svobodárna Carlton v Dejvicích, také YMCA, kde bydlel s Plachtou, zpočátku i v rodině J. V. Myslbeka, tuším s Kovalem. Jednou obýval na Vinohradech krátký čas velký byt, který někdo ponechal se zaplaceným kvartálem.

Věci, které ho zraňovaly, zlehčoval. Nesl ohromné břímě. Jeho mládí bylo přetíženo povinnostmi příliš dospělými. Nesměl polevit. Aby mohl zůstat na škole, musil si vydělat na všechno. Pro řadu chudých hochů ze všech koutů byl synem živnostníka, a přesto byl na tom mnohem hůře než většina z nich. Mlčel. To byla jeho věc. Za každou cenu chtěl pomoci matce,

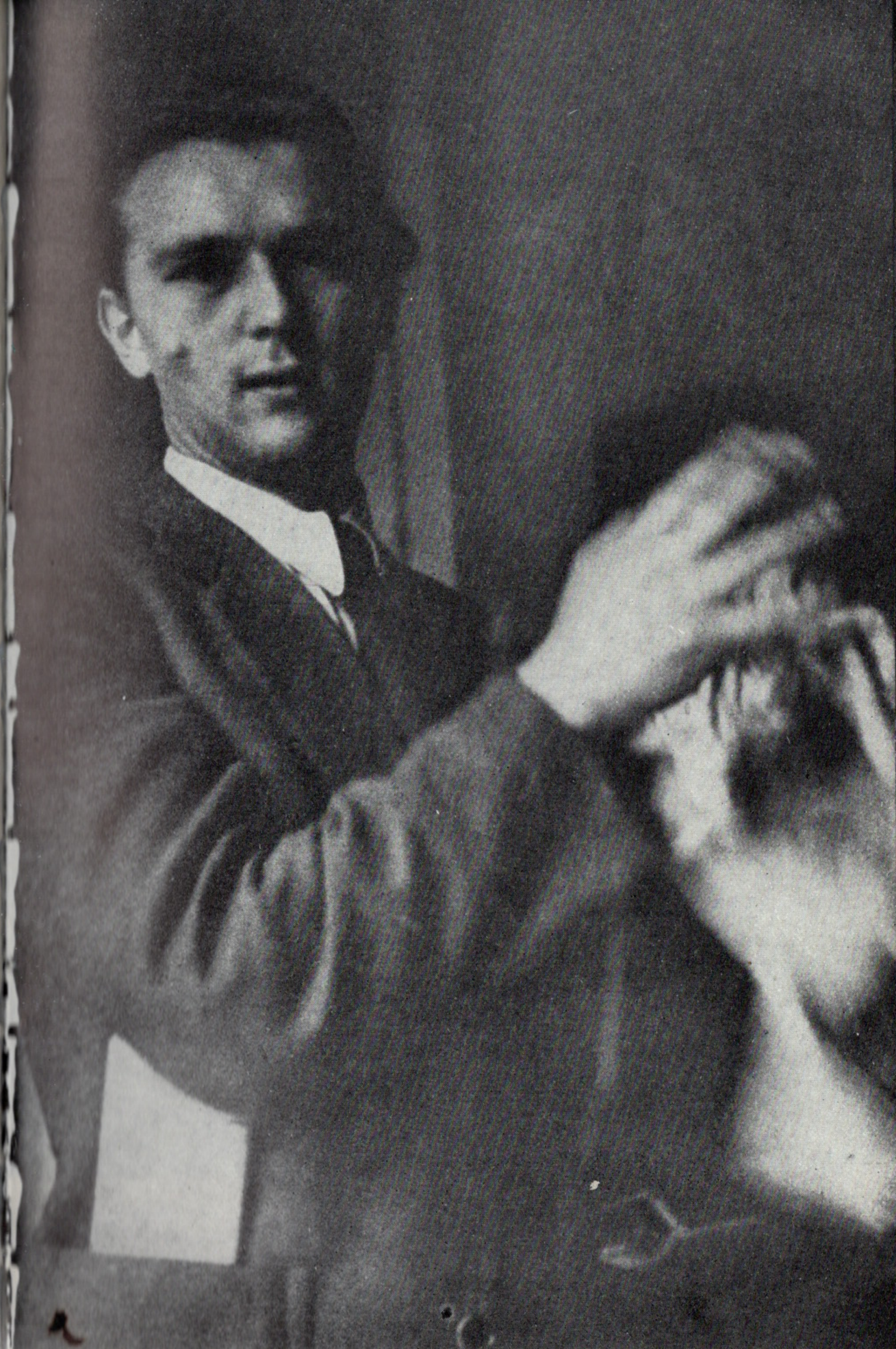

Don Quijote (1936)

◀ V roce 1935

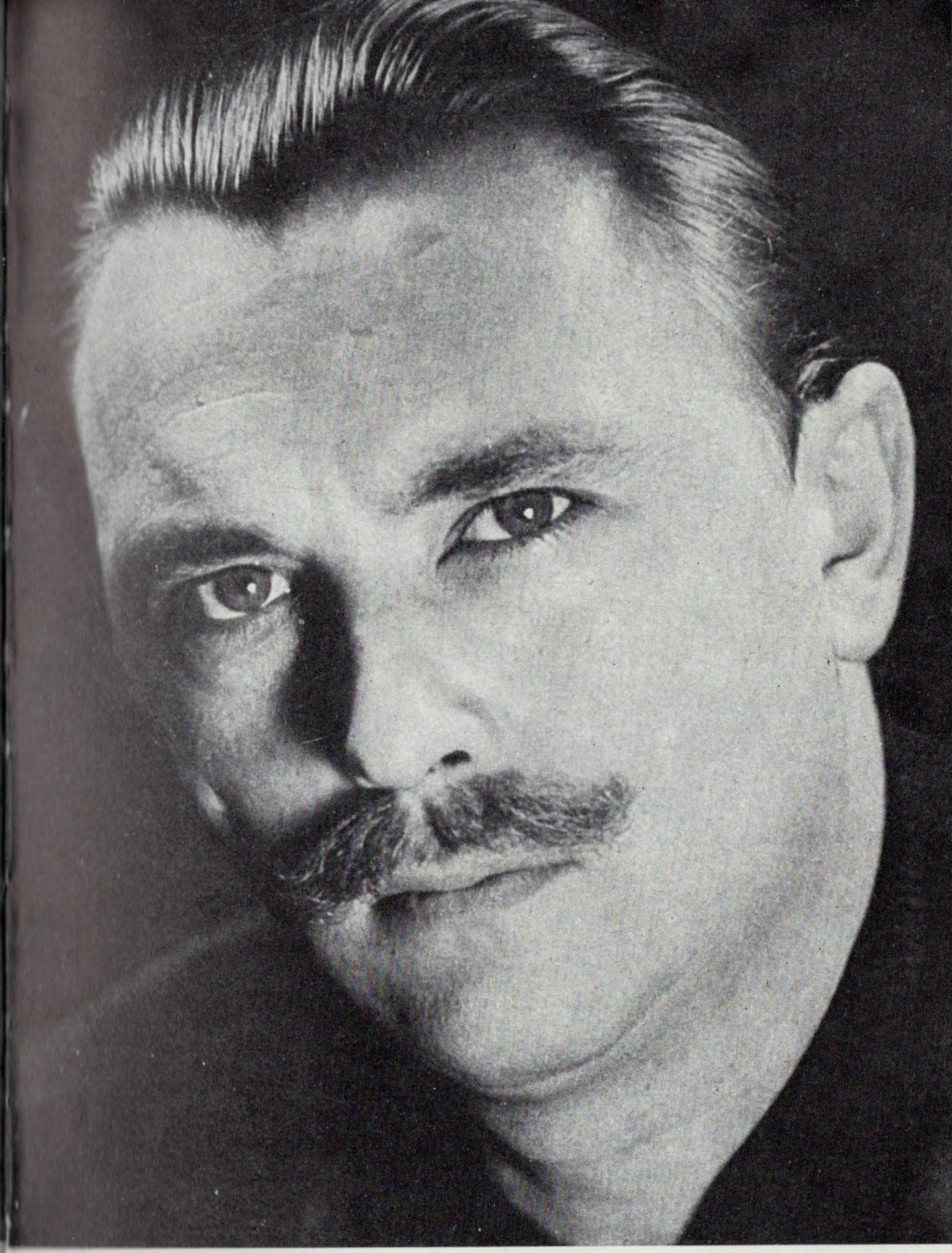

V roce 1944

Broučci (dioráma, 1939) ▶

Pan Eustach, Vasil, sultán (1936—1937)

Dřevěný koníček (1940)

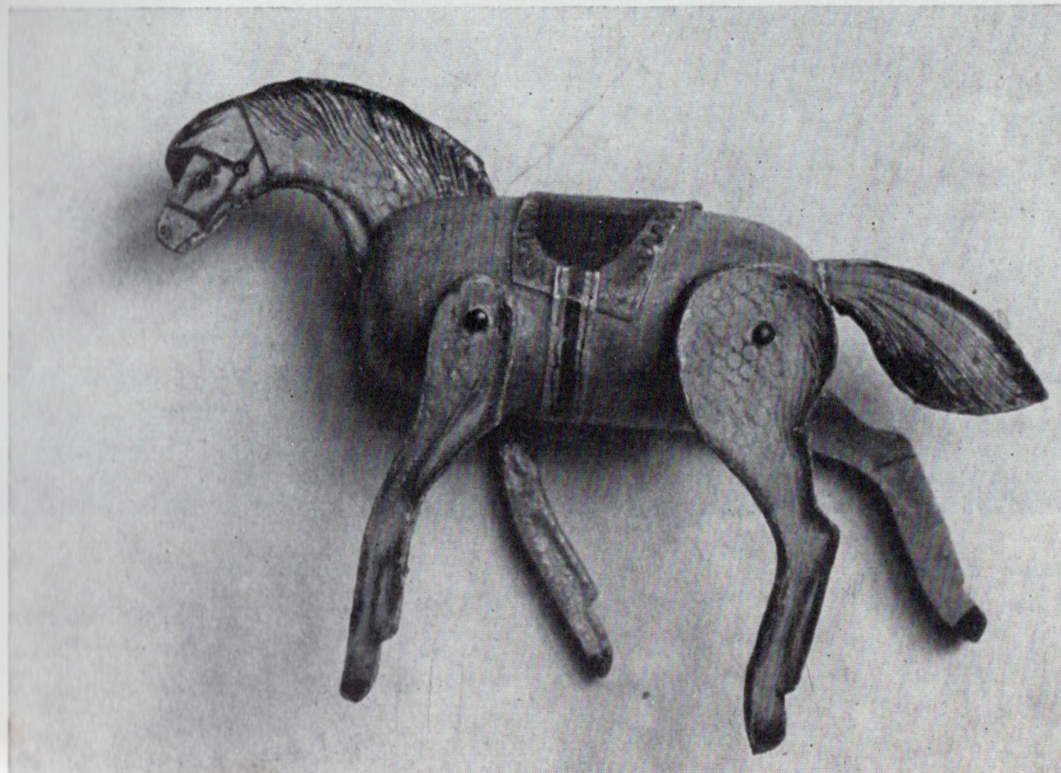

Pracovna v Košířích (1945)

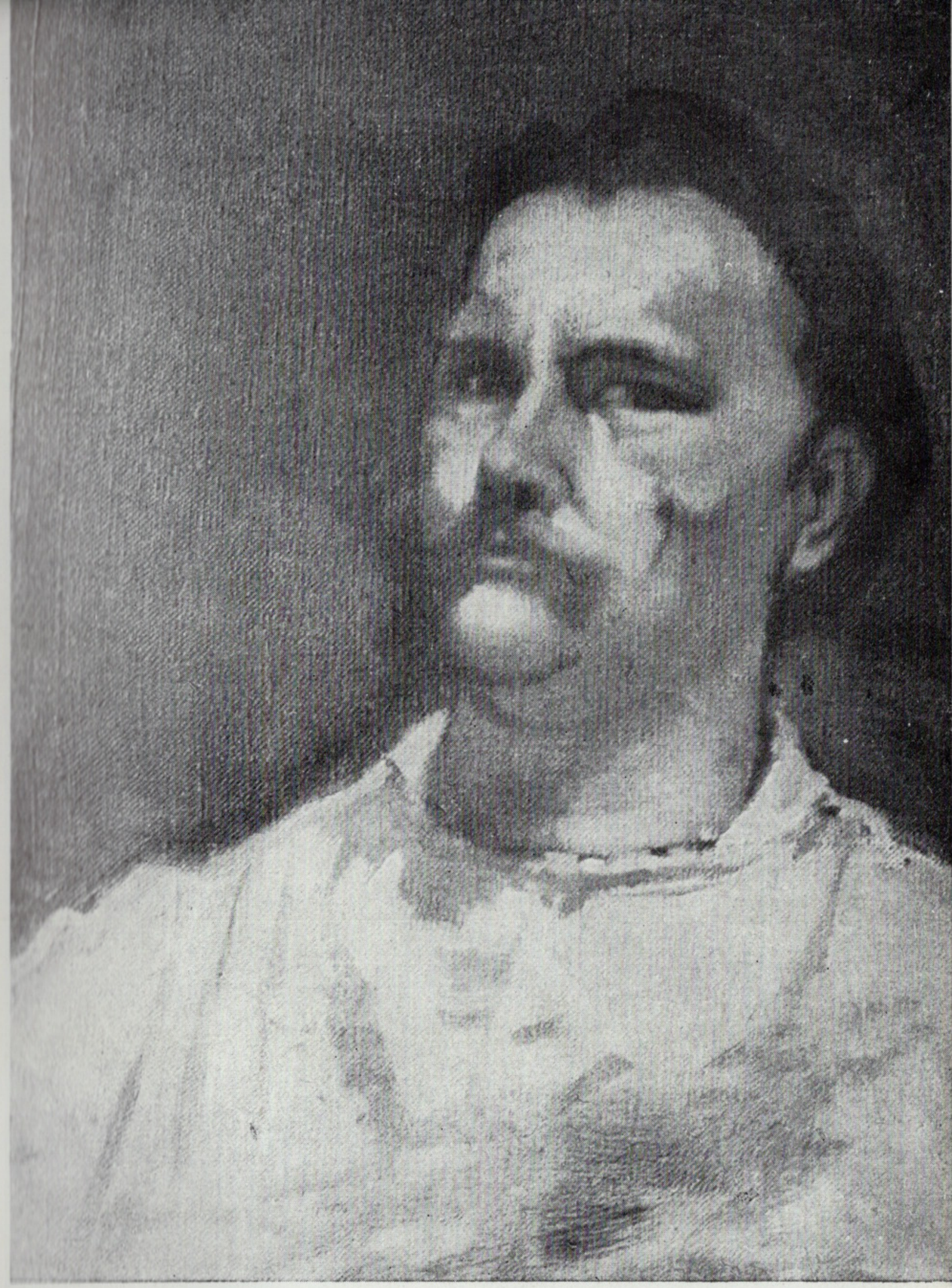

Autoportrét (1944)

Plstěný Indián (1940)

odměnit se jí co nejdříve. Několik dní po příjezdu do Prahy píše rodičům do Plzně:

...zděsil jsem se, nekupujte mi rýsovadlo, nemusí to být... Vede se mi dobře, ve škole je to také hezké. Přidali nám deskriptivní geometrii a sloh. Je to moc zajímavé. Jestli máte ty dva trojúhelníky (staré), pošlete mi je také, nekupujte je ale.

S penězi vystačím dobře, ačkoliv platím na všechny strany, ušetřím to zase tak, že chodím pěšky do školy. Kreslím celý den hlavy a grafiku, máme školu od 8—12 a od 2—6, v sobotu prázdno celý den... Ti příbuzní strýčkovi mají na bytě nějakou rodinu, tak to nejde. Mám mnoho adres ze Strakovky, ale mohu je použít až jako člen Akademického domu. Nemohu tam jíst, protože nemám školní legitimaci, tu dostaneme až 15. října... Já tady šetřím jak můžu, jednou jsem byl v bio na zvukovém filmu... lístek jsem dostal od jednoho kluka ze školy... jsem v klase nejmladší a starej mě má dost rád. Jsem u Bendy, protože se u něj dělá grafika.

5. října 1929

Často pro práci nezbyl čas na školu. Nemíval na jídlo. Když sehnal peníze, byly nějaký čas denně vuřty, nejlacinější cigarety. Posluchači z Prahy se rádi dělili o svoje svačiny, vždyť co tu bylo bídy, nesené s úsměvem. Nepřijal nikdy nic. Ani mu nebylo možno něco nabídnout. Pokřivený úsměv a odmítavý pohled z přimhouřených očí: Jedl jsem už.

Jednou jsme šli kolem kvetoucí strahovské zahrady. Tehdy se tam platilo vstupné. — Dnes, prosím vás, ne. Zůstali jsme stát u vchodu. — Ale já mám u sebe peníze, namítla jsem. Pohled krále. Víckrát jsem nenaléhala.

Matějská pouť! Zápasník v masce byl strašlivý. Ujišťoval mě jako dítě, že je to jen tak. Vzduch jiskřil jarem, na kabátku kostýmu jsem už měla čerstvé fialky. Naproti jde někdo ze školy: Hoří ti Carlton! — Skutečně tam hořelo, ale on se smál. Co mohlo jemu shořet! Co vlastnil, měl na sobě a u sebe.

Nechtěl provokovat, ale mnozí nesnášeli jeho uzavřenost, ne-

sdílnost, měli ji za pýchu. Nesnášeli ani jeho úspěchy, kdežto on se radoval ze všeho, co se komu podařilo. Oceňoval dobré výsledky, poctivé řemeslo. Na škole obdivoval kolegy — Antonína Strnadela, Adolfa Zábranského, ale i jiné — též některé sochaře, vůbec vše, co mělo pečeť hotovosti. Jeho dopisy bývaly laskavé i ironické, smál se hlavně sám sobě, někdy hořce. Věčný nedostatek času. A práce a práce. Tolik mladých a nadaných lidí kolem nás zaniklo z nejrůznějších příčin. Bylo třeba hodně odvahy, hodně energie, vůle, ctižádosti a nejvíc píle. Byl k sobě vždy přísný, i když zpočátku musil brát i úkoly výtvarně nenáročné; vyrovnával se s nimi stejně poctivě. Byla to robota v novinách, knižní zakázky hledící na obchodní stránku, nesčetné návrhy hraček, reklama. Zdržovalo to od cíle, ale odměnou byly zkušenosti.

Žák, který častěji vynechával přednášky, nyní chodil na nauku o slohu, na večerní akt, na dějiny umění. Sedělo se v tmavém sálu se stupni, aby bylo vidět na diapozitivy, před námi lampičky, které tak často nefungovaly, dívali jsme se na zářící poklady umění, naslouchali Pečírkově pečlivé češtině se zastřeným r. Breughel, Leonardo, van Gogh, Degas, Barbizonští... Nikdy si nic nezapisoval, ale látku znal, dějiny mohl přednášet.

Odmítal chodit na hodiny deskriptivy, neuznával důvody předobrého profesora Ladislava Skřivánka, že bez deskriptivy nemůže existovat dobrý kumštýř. Jednou ho Skřivánek přivítal jako vzácného hosta. Povstal a řekl: Považuju tyto hodiny za ztrátu času a nebudu je navštěvovat. — A odešel. Skřivánek byl duší krásný člověk, vysoký, hubený, donkichot ze starého mocnářství, přepoctivý, skvělý architekt, zbožný a harmonický člověk. Miloval i tohoto zbloudilého syna, ale odmítl napsat známku, bez níž nemohlo být absolutorium. Vyhlížel přísně za svým cvikrem, ale měl nejlaskavější srdce. Vybízel nás: Zpívejte si při práci. — Na naše hlavy skloněné nad rysy se snášela věčná etika: Ve stánku umění se kupčit nedá. — Jeden žák od Bendů dokonce prohlásil, že je rád, že musí opakovat deskriptivu, pro-

tože uvěřil Skřivánkovu tvrzení, že odbývá-li někdo deskriptivu, odbývá i život.

Hrozilo, že Trnka nedostane absolutorium, ale žádat Skřivánka o shovívavost nešel. Spolužáci se zhrozili. Ví pan profesor, že se Trnka musí živit sám, aby mohl studovat a bydlet v Praze? Skřivánek se usmíval a slíbil, že všechno dobře dopadne. Zkoušku také skutečně udělal, známka byla, bylo i absolutorium, ale doplatil na to bratr Ruda, musil Jiřímu udělat chybějící rysy.

O profesorovi Skřivánkovi by se dalo říci mnoho. Začít výčtem jeho krásných staveb? Na nich je vidět vše, čemu nás marně učil: kázeň, řád, krása, znalost materiálu, řemesla. Skončil bezmocný proti zlobě a nízkosti, ušlechtilý do konce života.

Mnozí profesoři byli velmi dobří lidé. Znali trampoty žáků, leckdy je brali do hospod, nakrmili a napojili je, radili jim. Kysela, Dvořák, Horejc i jiní věděli o věčně prázdných kapsách a uměli dávat taktně. U Bendy měl Trnka zajímavé spolužáky. Končili Antonín Strnadel, Jaroslav Pospíšil, byl tam Otto Stritzko s fantazií, výborný citlivý kreslíř Jan Urbášek, originální Jiří Raym, Němka Inge Totsauerová přišla, jen aby krásou ozářila zaprášené chodby — a zmizela. Dlouhán František Kouba, který se poranil a zemřel do 24 hodin na tetanus, Zástěra, Ringes, Saňa, nešťastný Stecker, který skončil sebevraždou.

Co různých typů bylo na škole! Sochař Jiří Ducháček, který stál modelem Štursovi ke géniu z Čechova pomníku, Fedor Manajlo s nakrouceným knírem, černý Kulhánek, Sláva Hrabětová, která jako by přišla z Děvína, stále připravena k šermu, Miloš Pirdek z Kyjova, jehož houslí jsme se nemohli naposlouchat, elegantní Tobolková z keramické školy, malá Eva, dcera malíře Urbana, tvůrce fresek na Vyšehradě, synovec Obrovského Franta Mrázek (odešel pak k divadlu) okouzloval dívky tenorem. Hoši ze závisti prohlašovali, že zpívá falešně. Ale malý a svižný Franta blýskal pouze falešnýma očima a skvoucími zuby a zpíval i v přestávce hodin večerního aktu; byly v po-

sledním patře. Dolů zela šachta tří pater. Zábradlí ukončovaly sloupy s plošinou nahoře. Než jsme se nadály — představení bylo ovšem pro slečny —, letěli hoši vzduchem. Vyhoupli se na plošinku a přeskočili přes hloubku na druhou stranu. Hoši z Moravy ovšem nejsměleji.

Profesoru Karlu Špillarovi, jak stál vedle štaflí či nad kozami, na nichž se sedělo při pohybové studii aktu, se chvělo chřípí, když prosil žáky, aby se linie citlivě chvěla. Vyhlížel světácky a pěstěně voněl a také jeho hlas se chvěl, když se ptal: Vidíte tu krásu? Byla to naše milá plavovlasá modelka Anička. Velice se mu líbila, mluvil o ní jako o bohyni, ale líbila se i žákům a těm, zdá se, dávala přednost. Trnkovy studie ho dráždily. Čára se nechvěla, byla pevná, skoro sochařská. Někdy stínoval prstem. Jednou v týdnu se kreslil akt v jediné pozici, podruhé pohybové studie. Často nám stáli vznešení emigranti, básníci, tanečníci, Terleckij, Sirockij, kněžna Višněvskaja. Dopoledne do ateliérů škol přicházela stát buď na hlavu či celou postavu malá hubeňoučká matka s velkou spoustou rudých vlasů, vždy oděná zeleně a modře, s bledým chlapcem na klíně. Stařec s krvavýma očima a hlučným hlasem, který nosil dva pásy současně, kožený s kovovou sponou, na níž byl pruský znak, námořnický, a druhý byla stočená šerpa. Věřili jsme, že je to Hilsner, vůbec i o ostatních se vždy cosi povídalo a vždy to bylo tajemné. Všelijak jsme si kořenili hodiny, kdy jsme odstupovali s poměřující tužkou mhouříce oči.

Klauzury se bodovaly až do patnácti, na všech školách dohromady bývaly patnáctky tak nejvýše dvě. A vždy to většinou bývali titíž: Strnadel, Zábranský a nejmladší z nich Trnka. Přinášel práci až na poslední chvíli. Občas klauzurní horečka vybočila do extrémů. Naše Hanka Mayerová, fenomenální znalkyně Voskovce a Wericha, se schovala pod pódium a vyčkala porotu, složenou z profesorů všech škol pro náš obor, z profesora na dějiny umění a z rektora. Vytáhli jsme ji pak topící se v slzách, uraženou, obviňující porotu z nespravedlnosti.

Profesor anatomie Schrutz vyhlížel jako Leonardo. Plnovous

přikrýval límeček bez kravaty, věc tehdy neobvyklá. Nosil sandály a navrhoval, aby studentky stály jako akt kolegům. Přes všechnu proklamovanou svobodomyslnost se nepřihlásila jediná. Hoši (většinou z venkova a z malých měst) byli velice rytířští. Bylo nám všem spolu dobře a ona pestrost byla všem užitečná. Naučili jsme se vážit si všech zvláštností krajů, národností, respektovat různé kultury, byla to živá praktická příručka ke slohu. Kultivovaný Strnadel, ohnivý Brož, byzantská Halyna z Ukrajiny — každý přinesl kus svého původu a obohatil nás. Scházeli jsme se v chudičkých ateliérech, kde bylo veselo, i když nebylo někdy co podat než konvici čaje. Jednou jsme do Halynina ateliéru pozvali samotného Theodora Heina ze Simplicissima, elegantního starého pána. Bavil se výtečně.

Byl tam také Trnka a profesor Kratochvíl ho vyzval, aby nakreslil v jakési symbolické zkratce každého z nás. Dopadlo to znamenitě. Vůbec dívat se na něj, jak kreslí, byl zážitek. Měl fantastickou zrakovou paměť a ovšem něco navíc. Komukoliv, kdo ho požádal o pomoc, když potřeboval vědět, jak vypadá třeba určité sedlo, málo známé zvíře, helma nebo uniforma z napoleonské doby, středověký postroj, cokoliv, snad nikdy neodpověděl nevím, neznám. Jako by nabíral z přehluboké zásobárny, najisto, jako když obkresluje něco, co vidí jen on sám, vedl levačkou pevnou čáru. Nám nezbývalo než žasnout. Bylo to čarování.

DLOUHÝCH ŠEST LET

B. neměl asi nikdy v životě dost odvahy, aby si zahrál a něco riskoval, s malým rizikem člověk dostane malé hodnoty...
Na velkou sázku se hodně vyhrává, a už jsem se naučil hodně vysoko hrát.
Z KORESPONDENCE 1934

Ani jsme se nenadáli, uběhl první rok na Umprum a Jiří přijel domů na prázdniny. Po celé ty tři měsíce pracoval na nových loutkách pro profesora Skupu a tak sháněl peníze pro příští rok. Také se chystala výstava v Belgii, kde měly být vystaveny Jiřího loutky, a proto pracoval v ten čas až čtrnáct hodin denně. Sotvaže se ráno nasnídal, začal hned řezat a v poledne po obědě se dával opět do práce, často do pozdních hodin nočních. Skoro každý den ho přicházeli navštívit jeho přátelé, buďto Koliha nebo Karel Koval, ale Jiří pracoval i v jejich přítomnosti dál a nedal se rušit ve své práci. Jeho návštěvníci s ním hovořili a přitom přihlíželi, jak mu různé postavy skoro zázrakem vyrůstají pod rukama.

Někdy po večeři, když byl už příliš unaven, vzal kytaru a Koliha donesl housle, i Ruda svoje skřipky, a pak hráli, ba často i zpívali až pozdě do noci. Jen v takových chvílích jeho práce odpočívala. Ráno pak se do ní vrhal zase s novou chutí. Za příliš horkého dne si zřídili hoši přírodní sprchu. Jiří si stoupl v plavkách pod verandu a mladší Ruda vlezl po žebříku na její střechu, kam mu už předtím podal Jiří kropáč s vodou, a pak už sprcha spustila. Ovšem že se vždycky vystřídali. Měli tedy také svoje letní osvěžení, když jsme nemohli pro samou práci jít k řece.

Časem jsme se násilím vytrhli z tohoto překotného shonu a

šli jsme se podívat na nějaký film. Tehdy hráli právě Muž, který se směje, a my tři, já a moji oba synové, jsme se šli na něj podívat.

Hlavního hrdinu hrál slavný německý tragéd Conrad Veidt, který byl dokonale maskovaný a působil silně tragicky. Jiří byl představením tuze zaujat. Sotvaže jsme přišli z divadla, začal hned kreslit náčrtky k zachycení Veidtových rysů a podařilo se mu to znamenitě. Pak několik dnů pilně vyřezával a sháněl vhodné látky na oděv, až ze vší té práce vznikl Hamlet, princ dánský, s podobou Conrada Veidta. Jeho obličej vyjadřoval hluboké přemýšlení bez východiska. Jiří měl vždy pro každou postavu předem promyšlené oblečení, kterým dovedl doplnit celkový charakter svých herců. Já jsem mu při oblékání sice pomáhala, ale to byla spíš práce jen řemeslnická, kdežto Jiří dodával nakonec ráz umělecký. Hamlet dostal upjatý kabátec z černého sametu, krátké prostříhávané kalhotky s úzkými přiléhavými nohavicemi. Na prsou mu visel na tenkém řetízku odznak jeho královského rodu v podobě kříže. Jeho vlasy byly husté, černé, dozadu sčesané a hluboko odhalovaly kouty moudrosti. To byla loutka pro Jiřího radost a zároveň výstavní kus pro Belgii. Prázdniny ubíhaly v samé práci, ale také ve spokojenosti.

Jednou se hosté v protějším hostinci u Pazáků obdivovali obrázkům ve Zpravodaji, jak naši slavní herci a básníci pracují o prázdninách na polích, a hostinský jim řekl: „Na tom přece není nic divného! Pojďte se podívat k oknu a uvidíte umělce, o kterém se už hodně píše, jak hází uhlí!“ Hosté se šli podívat a spatřili našeho Jiřího, jak v sandálech a pouze v trenýrkách nandává uhlí do kbelíků, které také sám odnáší na dvůr ke sklepu. Byl tedy skoro nahý, ale na hlavě mu seděla plstěná čapka s prostrčeným bažantím pérem, že vypadal jako Robin zbojník. Skládal to uhlí sám, protože Ruda byl právě na hodině houslí a mně to nedovolil dělat.

To byly Jiřího prázdniny po prvním roce v Praze, který vyžadoval hodně úsilí a sebeovládání...

Stojí to 130 Kč měsíčně bez snídaně. Taky máme plynový vařič. Ale nemáme nábytek. Nepotřebuji nic než slamník, a to nenacpaný. Nechám si ho tady někde nacpat. Máš-li nějaký doma, tak mi ho pošli, třeba ten ze zadní cimry. A 1 polštář, ten úzkej k tomu co nejdřív, protože spím zatím na zemi. Ten slamník ale nešij, pošli starej…

Přidej mi do balíku, prosím Tě, hrneček a trochu soli.

Prozatím to jde dobře, slamník a ty věci jsem dostal. S tím nábytkem jsem si to rozmyslel, nepotřebujeme vlastně než postel a stůl, a to seženu. Neposílejte mi tedy nic.

Dnes mi dal Koval prkno, který pro mne vyprosil na technice u bráchy, tak se začínám zařizovat. Nechci nic kupovat, protože je škoda peněz. Šetřím hodně a myslím, že to tady dobře půjde.

Prozatím Vám sděluji, že jsme všichni provizorně přijati a teprve od poloviny roku budeme definitivní, a ten půl roku se nám počítá. Tak nemějte starost.

Nemohl jsem dříve odepsat, protože jsme neměli pololetí, až dnes. Dopadlo to fajn, nebyl jsem vyhozenej. Všecko je dobrý. Jenom prospěch nám dají až na konec roku, protože to neznámkovali, jenom koho vyhodili. Je to škoda kvůli koleji, ale nedá se nic dělat. Na rektorátě mi řekli taky, že nemůžou nic dělat. Tak to musím vydržet do konce roku v bytě u Karla.

…Ten plakát jsem udělal a dal jsem ho R., když byli v Praze.

…Dnes se jdu přihlásit do Strakovky, dostal jsem potvrzení, že jsem žák. Kreslíme hlavy celý den, jen 3 hodiny odpoledne píšeme, obálky a plakáty. Mimoto máme deskriptivní geometrii.

Teď jsem přišel ze Strakovky, v pátek dostanu legitimaci, jíst budu za 4 Kč. Jí nás tam přes 500…

Šel jsem na rektorát a řekl jsem jim, co je. Kdyby mi dali sti-

pendium, abych z něho mohl být živ, nebudu musit pracovat na výdělek a budu chodit do školy. Ve středu odpoledne je deskripce a já musím dělat Kovalovi, někdy to dělám v noci, ale někdy to nejde. Tak nejdu odpoledne do školy, to se nedá změnit a oni to taky musili uznat. Dokavad jsem byl hospitant, tak si mě tolik nevšímali. Nic si z toho nedělej, je to jen maličkost. V hlavním předmětě dělám co můžu, ale to víš, najednou musím všeho nechat.

Mám taky všelijaký starosti, chceme dělat s Plachtou a Jarkou stálý loutkový v Praze, potom dělám do novin a ještě všelicos.

Domů přijedu asi až o prázdninách…

…tak to asi nevezmu, protože bych si zkazil jméno hned od začátku… Loutky děláme vesele v bytě, udělal jsem Wericha a Voskovce.

Mám se dobře, jenom moc práce, máme teď klauzuru, děláme za 5 dní 4 hlavy a plakát do Ženevy, nevím, jak to stačím. Dělám do 8 hodin, abych byl hotov…

Dělám zkoušky z deskriptivy, to je docela fajn, pak dějiny umění, anatomii. Výsledky napíšu.

…Rudo, přidej ve škole a nechoď tancovat, Ty si myslíš, že Tě asi chci poučovat, ale to nemá smysl. Kdybys viděl, za jakých poměrů tu musíme my studovat… Máš to předposlední rok, ať to máš hotový, pak si to vynahradíš.

…Rudo, když projdeš, když budeš dřít, tak Ti slibuju, že Ti sám zaplatím cestu do Prahy a co by Tě to stálo.

Z KORESPONDENCE 1930

Příštího roku 1931, kdy bylo Jiřímu 19 let, byla pořádána Mezinárodní loutkářská výstava v Praze. Zúčastnila se jí Umělecká výchova na Vinohradech a zde vystavoval profesor Skupa a už samostatně i Jiří; myslím, že to bylo tehdy instalováno pod heslem Odkud jsme vyšli — kde právě jsme — a kam spějeme. První oddíl byl věnován loutkářským začátkům s patri-

archou Kopeckým v čele. Druhý byly scény a loutky průbojného divadélka feriálních osad s profesorem Skupou. Poslední expozice patřila celá Jiřímu.

Psalo se o ní: „Loutky nadějného, devatenáctiletého umělce, žáka profesora Skupy, Jiřího Trnky z Plzně, překvapí svým výrazem a skvělou charakterizační schopností. Veliké loutky představují Vikinga, Hamleta a Merkucia z Romea a Julie. Prvá řada jsou loutky k indické pohádce, druhá řada ke hře o Donu Quijotovi. Budou prvořadou atrakcí v letošní podzimní sezóně v novém divadle profesora Skupy.“ Mýlili se tehdy v tom, že rytíř, kterého považovali za Vikinga, byl Macbeth s měděnou přilbicí a černými perutěmi na ní. Všecky kovové věci, jako přilby, meče a štíty, si Jiří vytepával sám a uměl i to dokonale.

Měl za sebou už druhý rok studií a práce. Dospěl.

...Byl bych už dávno psal, ale chtěl jsem až po klauzurách, ve čtvrtek bylo bodování. Dělali jsme obraz pro školu a akt, tak jsem z aktu druhý a z obrazu první. Je to dobrý.

...V Ymce se mi ohromně líbí, bydlíme skvěle. Každý den jsem pod sprchou.

...K R. nechodím, nemám čas, dělám celou neděli, s tím filmem je moc dobrá práce. Budu dělat taky plakát na to.

...V úterý už mi bude 19 let, a jsem už dospělej pán, kterej myslí jen na kšefty a na vážný věci. Škoda že to tak utíká. Napíšu zas brzo, teď už se to uvolní.

...Ve škole je to fajn. Teď jsme si dělali nábytek z beden, krásnej.

...kdybyste stačili dát ten balík dohromady, pevně ho zavažte. Tak 2 ponožky, košili, tu kapnu, prostěradlo a ty barvy a dát to Skupovi do čtvrtka do večera, jede v pátek ráno do Prahy a vzal by mi to v autu, ale pevně zavázat, rozházelo by se to, alespoň ty barvy... mazáček na boty jestli máte. A maminko, kdybys mohla mi udělat pár placek bramborových nebo šišky, ale žádné maso, to nic není, to není to domácí. Tak se nezlob...

Z KORESPONDENCE 1931

V roce 1931 složil Ruda maturitu a sháněli jsme pro něj místo, buďto ke dráze, nebo k městu. Ovšemže marně. Byla ještě stále krize a nezaměstnanost. Šel tedy na techniku do Prahy a teď jsme měli na studiích v Praze studenty dva.

Jestliže však bylo třeba velikého uskrovňování, dokud byl v Praze jen Jiří, nastala nám teď opravdová bída, když byli na studiích oba dva. Jiří byl v Praze už třetím rokem a přivydělával si jak mohl, takže potřeboval peníze z domova už zřídkakdy.

...U nás je to asi pořád stejný... že. Už je to ale jedno. Za čas budu taky hotov a už to nějak spravíme a polepšíme si...

...Teď se mi pořád nějak stýská po domově. Ale přijedu zanedlouho domů na ten odvod...

Z KORESPONDENCE 1932

Zato s Rudou to bylo dost špatné. Ten neměl žádnou možnost nějakého výdělku, a proto byl odkázaný jen na domov a musil vystačit s tím málem, které jsem mu mohla poskytnout jenom já sama. A bylo toho opravdu málo, i když jsem mu dávala všecko, co jsem svým šitím vydělala. Následkem nezaměstnanosti se platilo za šití tak málo, že jsem vydělala za celý měsíc pilné práce (i v neděli) pouhých tři sta korun, a to bylo všecko, co jsem mohla Rudovi dát. Musil tedy žít hodně skromně. Byl však trpělivý a věnoval se poctivě svému učení a všecky předepsané zkoušky skládal včas.

Zas přešel celý rok 1931—1932 a chlapci přijeli domů na prázdniny.

Tentokrát stála u nás v kuchyni velká řezbářská stolice od profesora Skupy a na té pracoval Jiří po celé dny.

Už druhý týden biju do dřeva a svaly mám jak nádeník. A šest pídí vousů, jsem jak zlá a vošklivá opice.

Z KORESPONDENCE 1934

Ta řezbářská stolice byl kus nářadí tak velký, že zabral skoro půl kuchyně. K tomu můj šicí stroj, na kterém jsem denně šila šaty pro zákazníky, a kuchyně přestala být kuchyní a stala se živnostenskou a uměleckou provozovnou. Jiří se nechtěl s tímto kolosem usadit v zadní světnici, kde bylo dost místa, kde ale by byl musil pracovat v samotě, a on chtěl být stále mezi námi. Rád poslouchal při práci moje vyprávění o všem možném z mých mladých let. Napjatě naslouchal mým vzpomínkám na začátky kinematografie. Tenkrát jsem žila tři roky v Praze u příbuzných a chodila s nimi do biografu Ponrepo v Karlově ulici. Byl to první podnik toho druhu a senzační novinka — bylo to roku 1908!

Tenkrát se ještě nehrály celovečerní filmy, byly to spíš jakési záběry — skoro varietní. Pamatuji se kupříkladu na Maxe Lindera, jak v pierotském oblečení a s lahví vína v ruce se v rozjaření drápal na měsíc. Když se mu to konečně podařilo, posadil se na srpek měsíce a houpal se na něm a popíjel. Pak se nějakým divným způsobem octl ve velikém vejci, které shora spadlo a rozbilo se. Max z něho vylezl a ležérně se posadil na okraj rozbité skořápky, zapálil si cigaretu a kouřil. Nějaký divák, sedící před námi, řekl ke své společnici: „Teď bude ignorýrovat.“ — Když při některé scéně došlo k polibku, zdvihla políbená dívka koketně jednu svoji nožku. Bylo to směšné, zvláště když se hrálo něco tragického. Později se předváděly filmy poučné, třeba o temné Africe, bohužel však doprovázené často velmi nevhodnou hudbou. Před objektivem pochodovali jednou hrozní divoši a ještě hroznější jejich ženy. Gramofonová deska k tomu vesele hrála Šly panenky silnicí.

Jiří podobná vyprávění při práci moc rád poslouchal a srdečně se tomu vždycky smál. Práce mu přitom šla lehce od ruky.

Maminka šije pořád, když ráno vstávám, vím už bezpečně, že uvidím maminku u okna, za ní jsou muškáty, dvůr a před ní šicí stroj (mašina, jak tomu my říkáme) a ona šije, večer ten samý obrázek, nemám o naší mamince jinou představu, i v Praze, když si na ni vzpomenu.

Já sedím nalevo od ní u stolu a kreslím nebo řežu, a to je u nás celé prázdniny, každý den, Ruda se v pokoji učí nebo je venku, chodí nám pro všechno, mně cigarety, mamince šití, nitě, to je pořád stejné, když někdy přijde návštěva, jsme oba nervózní a těšíme se, až budeme sami, někdy nemluvíme, a je nám pravidelně hezky, někdy maminka zpívá.

Z KORESPONDENCE 1935

Měl doma veliké kusy bílého lipového dřeva a ty svoje herce jako by z něho vyloupával. Připadalo mi to někdy tak, že každá ta postava byla uvnitř toho špalíku jakoby zakletá a že ji Jiří jen zprošťuje jejího obalu. Byl to klam, protože Jiří míval na rukou i mozoly. Za ty tři měsíce prázdnin vytvořil několik dokonalých loutek pro profesora Skupu; peněz získaných za tuto práci se nikdy ani nedotkl a opatroval je úzkostlivě pro svoje další studie. Tak vznikla krásná figurka bruslařky. To byla roztomilá panenka v moderní zvonové sukénce rezedové barvy. Měla bílý pletený svetřík a bílou čapku s poletujícím zelenavým střapcem. Na hezoučké bílé botičky jí přidělal Jiří maličká kolečka z dětského autíčka namísto bruslí. Když se pak proháněla na ploše zrcadla, bylo to okouzlující. Jednou mě pozval profesor Skupa do své vily ukázat mi pracovnu, kde s Jiřím dělají, a tady jsem hned při svém vstupu spatřila tuto bruslařku, umístěnou na čestném místě.

Jeho druhá zajímavá loutka byl pianista, spíš takový chudý kavárenský muzikant. Byl to mladý muž v tmavých šatech, se zsinalou tváří a s hluboko zapadlýma očima. Vlasy měl dlouhé, nazrzlé a měl zvlášť zajímavé ruce. Prsty byly dlouhé, štíhlé, s nápadně vystouplými klouby. Byla to osobnost velmi tragická a panu profesorovi se moc líbil. Když na Jiřím chtěla redakce Pestrého týdne obrázek, dal jim svoji fotografii právě s tímto pianistou v rukou.

Vzpomínám si ještě na zajímavou loutku Samuraje, se šikmou krvavou jizvou přes levé oko, s krásnými sandálky na no-

hou a s nádherným mečem. Mimo všecky tyto loutky namaloval Jiří jemný obrázek Madony, pouze její hlavu, pokrytou jasně modrým rouchem a jakoby vystupující ze zlatého podkladu. Byla to mladičká Madona, skoro dívka, tuze krásná. Také vyřezal docela maličký betlém, sestávající z drobounkých, jemně vyřezávaných postaviček. I tady byla Madonka jako mladá dívka a Jezulátko něžné jako kvíteček. To byl vánoční dárek pro Karla Kovala.

Nemohu se dále rozepisovat o všech výtvorech Jiřího, zabralo by to příliš mnoho místa, ale po pravdě musím říci, že to všecko byla jediná krása a že všecko tvořil tak lehce, skoro jako by si hrál, docela spokojený a v hovoru s námi nebo se svými přáteli.

V Plzni bývaly čtyřikrát do roka výroční trhy a tam jsem chodívala s Jiřím na nákupy rozličných látek, trikotýnů, hedvábí i kožišin. Trhovci dovezli na jarmark veliké bedny s různými odstřižky a Jiří dovedl vybrat vždycky to pravé, co potřeboval, a bylo to značné množství tkanin pro jeho práci. Měl zálibu v krásných a drahocenných látkách, do kterých oblékal s velkým vkusem a porozuměním všecky svoje aktéry.

Ještě bych se ráda zmínila o jedné zajímavé loutce, byl to Jelimánek, který držel v ruce dlouhý holý prut a na něm se třepetal jediný zelený lísteček. Byl dojemně prostý ve svých starodávných škorničkách.

Také Mánička, Hurvínkova partnerka, vznikla v rukách Jiřího o jedněch prázdninách. Vyrobil i komickou starou paní Frňoulovou. Byla to strašně ušněrovaná silná dáma s mocně se dmoucím poprsím ve velikém výstřihu šatů. Jiří byl vůbec jako nabit stále novými nápady.

Když se později přestěhoval profesor Skupa do svého domu v Žitné ulici, chodil Jiří pracovat k němu, do jeho krásně zařízené pracovny. Někdy také dělali svoje různé práce v Doudlevcích, v Dezortově továrně.

Profesor Skupa přijel pro Jiřího hned ráno se svým velkým divadelním autem, které bylo mnohem větší než náš celý domeček, a odvážel ho s sebou ke společné práci. Když jednou také pro Jiřího přijel a obě okna v pokoji byla otevřená, odhrnula se pojednou záclona a profesor vstrčil do pokoje kozí hlavu a zamekal; byl vždycky vtipný a veselý.

Jednou kvečeru se vraceli z práce z Doudlevec v tom ohromném autu a pan profesor volal: „Jedeme ukázat mamince, co se nám povedlo za dnešek udělat!“ S těmi slovy postavil přede mne velkého šedého slona s měkce pohyblivým dlouhým chobotem. Vymyslili dát slonu do chobotu spirálové péro, takže jím mohl lehce a volně pohybovat na všecky strany. Velké, plandaté uši a chytrá očka umístili tak vtipně, že slon vypadal jako starý, moudrý dobrák. Profesor se nad ním radoval jako nevinné dítě. Moc jsem jim slona pochválila a také jsem měla velkou radost z toho, že je můj syn tak obratný a že ho má profesor rád.

Doma byla teď situace často až zoufalá. Muž vydělával málo nebo vůbec nic a já jsem posílala za Rudou všecko, co jsem mohla vydělat. Když pak přijeli chlapci na prázdniny domů na celé tři měsíce, musili jsme často vystačit jen s tím mým nepatrným výdělkem, a to pak bylo už opravdové hrdinství přečkat takovou zlou dobu. Dodnes nevím, kde se stále brala ta odvaha všecko to vydržet a dokonce ani nenaříkat!

Poznamenala jsem už dřív, jak jsme žili o každých takových prázdninách nebo svátcích, kdy Jiří pracoval pilně celé dny, aby sehnal peníze na další své studie. Mladší Ruda se buďto učil nebo obstarával Jiřímu různé pochůzky a já jsem, mimo všecky práce v domácnosti, stále jen šila pro zákazníky. Byli jsme však při tom všichni tři stále dobré mysli. Přátelé chlapců bývali u nás denně a nikdo z nich neměl ani tušení o našem nedostatku.

R. je ve Splitu, Hanka v Řecku, K. bůhvíkde, Eva u moře, všichni píší, že jsou opálení a že mají fotografie, čert je vzal všechny, já jsem v Plzni, a jediný pracuji... jsem jako sloup, nic se mi nemůže stát a ostatní jsou ten břečťan, moc hezkej, ale vždycky

závislej. A až sloupy (to je tatínkové a jiní) nebudou, bude po břečťanech, ale sloupy budou vždy, nemusí se bát, pro každý břečťan se vždy najde nějaký sloup. Konečně břečťan se udrží na všem, i na hrobě.

...jsem smutný, že nemohu hezky mile a krotce psát, ale proč já nemohu na někom viset, proč nejsem ve Splitu, co jsem udělal, že vy všichni se bavíte a já nesmím. Jsem hloupější nežli R. nebo H.?

...ještě ke všemu se všichni ti „tlustí" a veselí scházejí a rokují vážně spolu o všem, někteří jsou dokonalí a dívky říkají, že jsou to muži... ale kdyby je sloup nedržel nahoře na slunci, shnijou na zemi za dva dny. Mrzí mne všechno, ale mám jiné starosti, přijel bratr, nohu má jen vykloubenou a musím mu dát na školné, zaplatit obědy, koupit na šaty atd.

Ničemu nevěřím, nikoho se nebojím ani nevážím, já jsem sám a mám svoji pravdu, a nebudu-li si věřit, budu sloužit a viset do smrti na jiných.

Je jedna hodina a nechce se mi spát, i ten pes usne a spí a já nemohu. Nemohu jít vůbec ven přes den, proto je to a hlava mne bolí pořád, teď se obleču a půjdu ven, prší a to je dobré na moji sklíčenou náladu.

Z KORESPONDENCE 1934

Mohla jsem jen málokdy koupit kousek masa, zato jídla z bramborů bývala u nás na denním pořádku. Chlapcům to však výborně chutnalo a šlo jim k duhu. Někdy jsem upekla veliký pekáč bramborových koláčků, osolených a trochu opepřených, zato hodně mastných a pak do červena v troubě opečených. Ty mizely chlapcům z talířů jakoby kouzlem. K tomu měli každý den mísu hlávkového salátu. Jindy byla dušená rýže, ne jako příkrm, ale jako hlavní jídlo. Do té rýže jsem dala podusit velkou hromádku čerstvých hub, zelenek a havelek, a zase to bylo dost omaštěné a v troubě zapečené. Chutnalo chlapcům tak, že jsem později musila chystat celý jeden velký kastrol tohoto jídla

jen pro Jiřího zvlášť, jak mu to chutnalo. I bramborové placičky byly u hochů ve velké oblibě. Vařívala jsem velký kotlík bramborové polévky, vonící čerstvými hříbky. Hoši měli tedy stravu opravdu jednoduchou, ale byli přitom oba zdraví a spokojení a také pořád plni zájmu o všecko kolem sebe.

Když na konci prázdnin z domova odjížděli, bývalo pak jako po vyhoření. Nejen proto, že tu bylo po nich smutné ticho, ale také proto, že když jsem mohla dát mladšímu synkovi na celý měsíc jenom tři sta korun, přidala jsem mu k tomu vždycky všecko, co jsem právě měla doma, aby si mohl večer uvařit alespoň čaj a namazat si chléb sádlem, protože peněz měl opravdu málo. Doma pak nezůstala ani špetka soli nebo kostka cukru.

Sedla jsem si znovu k šicímu stroji a začala jsem shánět nové peníze pro příští měsíc. Nepřišla jsem celý čas ani ven a jen jsem šila a šila. Dělala jsem tohle všecko ráda pro svoje chlapce ve snaze, aby se dostali z tohoto tísnivého prostředí, jaké bylo u nás doma.

Připadá mi teď, že jsem snad neměla psát o těchto trochu smutných a hlavně prozaických věcech, ale tehdy jsme takto opravdu žili, a proto se to nedá vyškrtnout z našeho životního běhu.

Trvalo to tak skoro celých šest let a Jiří prožíval všecko s námi a už tehdy, kdy mohl, vždycky nám pomáhal.

Profesor Skupa a redaktor Koval byli stále Jiřího věrnými přáteli a oba mu podle svých možností nejenom radili, ale i pomáhali, aby si mohl svou pílí a uměním vydělávat na studie. Jiří si musil už sám kupovat šaty i obuv, měl proto už tehdy při svém studování starostí dost.

...dřel jsem se celé prázdniny, jak, to si nedovedete představit, a výsledek je, že mám šaty, kabát a zaplacené dluhy, a zbude mi na celý školní rok 1500 Kč. To přirozeně vystačí nejdéle do vánoc. Skoro mne cynismus přechází, práce je v Praze málo...

Z KORESPONDENCE 1934

V roce 1934 si koupil Jiří nový světlý trenčkot a vypadal v něm tak přepychově, že se mu stala následující příhoda: Jiří přijel na velikonoční svátky se svým přítelem Jarkou Kuncmanem do Plzně. Jiří byl vysoký, štíhlý mladý muž, s delšími, světlými vlasy, nazad sčesanými, a v tom světlém, krásném plášti vypadal skoro cizokrajně. Jarka Kuncman byl velmi žertovný, a přestože byl prokuristou v Anglobance v Praze, a tedy dobře situovaný, nevypadal tak skvěle jako Jiří. Byl také značně nižší postavy.

Když spolu vyšli z nádraží, vytrhl pojednou Jarka Jiřímu z ruky kufr a s mnohými poklonami a hlasitým oslovováním „mylorde" šel uctivě několik kroků za ním. Lidé se ohlíželi a zastavovali za nimi, zvědavi na to, co to přijelo do Plzně za šlechtu. Jiří se obracel na Kuncmana a hučel, aby nebláznil. Ten si však prováděl svůj žertík dál, dokud nedošli k nám domů, kde se urozený Angličan proměnil zas v chudého studenta.

Ještě jednu směšnou epizodu zažil Jiří v tomto roce. Byl pozván na Silvestra k profesoru Skupovi a moc dobře se tam bavil. Profesor měl pěkné rádio, gramorádio se zvláštními, zajímavými deskami a vůbec měl všecky možné hudební vymoženosti. Při výtečném pohoštění a v příjemné zábavě uběhl všem rychle silvestrovský večer a nastal nový rok 1934. Pogratulovali si navzájem a ještě se nějakou chvíli veselili. Ve dvě hodiny se Jiří rozhodl, že půjde domů. Profesor mu dal k Novému roku láhev vzácného vína značky Chianti. Baňatá láhev byla opletená lýkem s poutkem. Jiří si navlékl to poutko na loket a dal se do klusu. Mrzlo totiž, jen to praštělo, a na ulicích nebylo živé duše. Umrzlý sníh mu chřupal pod nohama a Jiří už neklusal, ale dal se do rychlého běhu, aby se zahřál. Vtom se odkudsi vynořil strážník a poroučel stát. Jistě se mu zdál být podezřelý člověk utíkající ve dvě hodiny v noci s něčím jako ručním granátem po boku. Strážník sice poroučel stát a legitimovat se, Jiří se však nezastavil, ale ještě přidal do běhu, protože se bál, že by promrzl při rozepínání zimníku i kabátu. Řítil se kupředu jako o závod a opravdu se mu podařilo utéci strážníkovi a doběhnout šťastně domů. Do nového roku 1934 tedy doslova vběhl a ten rok byl pro něj hodně šťastný.

Tehdy vypsala Uměleckoprůmyslová škola soutěž na kondolenční ozdobné telegramy a té soutěže se Jiří také zúčastnil. Nakreslil tuší postavu mladé plačící ženy, která si v žalu zakrývá tvář. Druhá, starší žena se nad tou truchlící sklání a ji utěšuje. Obě postavy jsou oděné ve splývavá biblická roucha. Nad jejich hlavami se šikmo vzhůru vznáší holubička jakoby letící na měsíčních paprscích k nebesům.

Soutěž Jiří vyhrál a dostal první cenu 2500 korun, a když se potom ty telegramy tiskly pro praktické použití, dostal ještě za použití návrhu dalších 2500 korun. Tehdy to byl na dosud trvající hospodářskou krizi veliký obnos! Tím se mu alespoň načas ulevilo v jeho ustavičném shonu za výdělkem a mohl se víc věnovat škole — měl k tomu teď více klidu. Každého z nás potěšil nějakým dárkem. Mladšímu bratrovi koupil teplý svetr a plnicí péro, otci opatřil zásobu kouření a já jsem od něho dostala teplé zimní botky a nějaké peníze. Jiří vždycky myslil na druhé a býval šťastný, když mohl udělat někomu radost. (Tuhle soutěž vyhrál Jiří až na podzim roku 1934.)

Dělám, co mohu, abych byl už nějak hotov s tím krejcárkováním... Doufám ale, že už brzo vám budu moci nějak radikálněji pomoci. Tohle není nic. Ještě trochu musíme počkat, a budeme se mít všichni lépe...

....ten čas v týdnu po redakci věnuji shánění nějaké práce... Dále se mi už trhají ty letní šaty, ale nechci si zatím žádné koupit, protože šetřím. Do Plzně nemohu jet, abys mi to ušila, a tady je to drahé. Šetřím, jak jsem Ti říkal o vánocích, abych měl nějaký fond. Je to hrozné a moc mě to deprimuje... jako letos v létě, když nic nemám. To se mi už nesmí stát. Teď už ale mám... a budu zas střádat na šaty a na zařízení pořádného bytu, protože už v Praze zůstanu a jednou už musím bydlet pořádně.

...máme se celkem dobře, Ruda se hodně učí... já doufám, že se nám to teď všem obrátí k lepšímu. Nemysli na nic a s ničím se netrap...

...jen hleď užít hodně toho klidu, beztak brzy přijedu a budu Tě zas trápit, měj se dobře a odpusť nám oběma co můžeš nejvíc všechny starosti, které Ti děláme...

Z KORESPONDENCE 1934—35

Na Hromnice roku 1934 byla jsem s Rudou a bratrem Adolfem na pěkném hudebním filmu o Františku Schubertovi. Adolfovic nám koupili lístky a skoro nás přinutili, abychom s nimi šli. Nelitovali jsme toho, protože se nám hra velmi líbila a tklivá píseň Tiše lkají moje písně nás všecky nadchla. Domů jsme se vraceli až po jedenácté a Adolf se ženou nás šli vyprovodit až k nám domů, kde na nás čekalo velké překvapení. Když jsem vstoupila do kuchyně, spatřila jsem v naší protější dílně světlo. Hrozně jsem se polekala a vykřikla, že je u nás zloděj. Adolf s Rudou se šli spolu podívat, co se tu děje, a když odemkli dveře vedoucí z chodby na verandu, strnuli oba leknutím. Za dveřmi stál Jiří, docela promrzlý a usoužený, a s mrzutým zabručením vešel do bytu. Rychle jsem zatopila v kamínkách, Jiří si k nim sedl a dlouho se musil rozehřívat a pak vypít i hezky velký hrnek horkého čaje, než se mu vrátila nálada a chuť k tomu, aby nám vysvětlil, co se vlastně stalo.

Měl dělat nějaké návrhy na nové hračky v Rokycanech u pana Pospíšila, a proto přijel domů. Bylo k sedmé hodině večerní, když přišel k domku a zjistil, že u nás není nikdo doma, a on neměl od domu klíč. Požádal tedy naši sousedku, aby ho pustila přes jejich hradbu do našeho dvorku. Ona mu i posvítila, protože bylo všude plno sněhu, a tak se dostal Jiří až na náš dvůr. Když ale chtěl otevřít dveře do chodby, zjistil, že jsou zamčené a že se do bytu nedostane. Pokusil se ještě dostat se do bytu oknem, ale ani to se mu nepodařilo, a tak zůstal stát na dvoře s kufrem v ruce a nevěděl, co si počít. Nakonec šel do dílny, studené a dávno nevytopené, a tam seděl a mrzl celé čtyři hodiny, dokud jsme se nevrátili domů.

Dělala jsem si trpké výčitky proto, že jsem poslechla bratra

a šla s nimi do biografu. Že právě dnes, kdy jsem po dlouhém čase z domova odešla, stala se tahle nehoda a Jiří musil pro moji nepřítomnost tolik zkusit. Bylo mi ho moc líto a trochu jsem se na něj i zlobila, proč si v dílně alespoň nezatopil, když tam bylo dost dříví. Jak už tomu bývá, že když nehoda, tedy pořádná; tak také v tomto případu — byl by topil, ale neměl zápalky.

Když se zotavil z promrznutí, odjel hned dopoledne do Rokycan a pracoval tam čtyři dny a pak se hned zas vracel do Prahy se svými vydělanými penězi. Při odchodu z domova mi řekl, že musil tak náhle přijet proto, že neměl na činži. S panem Pospíšilem se Jiří znal od loňského roku a už mu častěji pracoval v jeho továrně na hračky. Dnes už to přesně nevím, ale myslím, že byl tehdy pan Pospíšil ve škole na Umprum a že mu tam Jiřího doporučili. Panu Pospíšilovi se Jiřího umělecká práce moc líbila, proto mně často říkal: „Vy máte ohromně šikovného syna, toho bych potřeboval ve fabrice mít pořád a rád bych mu dobře platil. On umí dělat tak roztomilé věci a hned přesné střihy k tomu a pak má báječný vkus."

Tohle mi říkal skoro vždycky, kdykoliv k nám přišel, a já jsem mu odpověděla také vždy stejně, že Jiří má už jen dva roky studií před sebou a že školu v žádném případě neopustí, protože ho práce ve škole moc těší. Pan Pospíšil se tedy musil spokojit tím, že mu Jiří slíbil, že k němu přijede o prázdninách na celý měsíc; a také svému slovu dostál. Velmi chutná strava a honorář 2000 korun byla slušná odměna za měsíční námahu. Ke konci měsíce už ta vyčerpávající práce Jiřího zmáhala, a proto se rád vracel z Rokycan domů, aby si trochu odpočinul. Zas tu byli jeho přátelé, v jejichž společnosti rychle okříval.

Pan Pospíšil si Jiřího tak oblíbil, že se mnou často o něm mluvil se starostlivostí skoro otcovskou, totiž o jeho budoucnosti. Říkal, že má obavu, aby Jiří jednou neuvízl v bohémském životě, tak jako mnohý umělec. Byla prý by věčná škoda jeho velkého umění. Jiří naštěstí neuvázl v bohémském životě, ale pan Pospíšil se dožil smutného konce, a to ne svou vinou.

Když přišel o svoji továrnu, podřezal si žíly a pak snad přišel i o rozum. Zašel potom ještě jednou k nám a po celou dobu, co tu byl, jen stále zoufale plakal, takže mi nemohl ani říci, co ho trápí. Bral si to příliš k srdci, protože miloval svou práci.

Umění nevyplní život, to je zahojená bolest, to už vím. Michelangelo a Leonardo se zničili citově jako lidé a my nejsme bohové, a byli nešťastní do smrti, a měli umění, proč bych já nemohl být nešťasten bez něj...

...dělám celý den víc nežli v Praze... a pak teprve chvíli čtu a to čtení si musím ubírat z noci. Četl jsem teď od Manna Kouzelný vrch... je to znamenitá věc... Mám ale u Skupy moc práce, takže nemůžu moc číst. Budu u něho hotov do konce měsíce a potom udělám tu výstavu a věci pro tu gumovku a budu mít pokoj a pojedu do Prahy. Jsem úplně zdráv, jen hlavu mám unavenou...

...jsem předrážděný a nervózní a zlobím se pro hlouposti... Nemohu tu už vydržet, dělám s velkým spěchem poslední věci s poslední energií. Nejím a nespím, už abych jel domů... Byly to moje nejhorší prázdniny a věřím, že už takové nebudou nikdy, stydím se trochu, když se dívám zpátky na ty svoje dětinské křiky a bolesti, které jsou snad taky z únavy.

...každá minuta, co uteče, zkracuje tyhle „prázdniny", jinak bych to tu už nevydržel, nemohu už dál psát, protože by to začalo zas znova...

Všechny bolesti jsou z Plzně, je tu zima a vlhko, všechno je tu drsné a chladné... Maminka šila a nebylo doma vůbec nic, jedině měla stroměček, nad kterým bych byl brečel, když jsem si představil, jak by to bylo, kdyby maminka byla sama... Tak jsme honem nakoupili všechno, navěsil jsem cukroví, koupil svíčky...

Z KORESPONDENCE 1934

O prázdninách čtvrtého roku studií si Jiří vyjel se svými třemi kamarády z Umprum na Moravu, někam ke Kyjovu, odkud

všichni tři pocházeli. Jeden z nich se jmenoval Pirdek, ostatní si již nepamatuji. Ve společnosti těchto hochů strávil Jiří několik šťastných dnů. Pro Jiřího to byl dojista velmi silný zážitek, když prožíval se svými druhy dny i noci venku někde na salaši, kde dlouho do noci všichni zpívali. Naučil se tam mnoha písním, jako *Vysoko zornička;* nebo jiná: *Až já na tu vojnu půjdu, komu zanechám svoju milú.* Všecky tyto táhlé i trochu smutné písně vystřídaly však snadno písničky veselé, někdy až trochu bujné: *Pod obločkom vyskakoval* — nebo: *Ještě si já, ještě si já pohár vína zaplatím.* Byla tu i jedna varovná: *Pij, synečku, pomaličku, pij, synečku, pomalu.* Bylo těch písní nespočetně a všecky byly plné citu a touhy. Pro Jiřího citlivé srdce to musil být pravý svátek, když se zpěv těch mladých hrdel rozléhal tichem pod hvězdnou noční oblohou. Tehdy přijel domů zcela okouzlený a všecky tyto písně pak při své práci zádumčivě zpíval.

U nás se vůbec hodně zpívalo. Já jsem vyrostla v jižních Čechách a to je kraj zpěvný. Znala jsem mnoho tamějších písní, píseň *Tálinskej rybník* nám byla ze všech nejmilejší. Často jsme si zazpívali jednu smutnou starou vojenskou píseň: *Vykopali jámu tři sta sáhů*, kterou po letech použil Jiří ve svém loutkovém filmu Špalíček s hudebním doprovodem skladatele Václava Trojana.

Oba moji synové měli velmi příjemné hlasy, a když za nimi přišel Koliha a s velkou chutí se k jejich zpěvu přidal se svým o něco hlubším hlasem, pak bylo u nás jako někde na koncertě. Já jsem při jejich zpěvu šila, Jiří vždycky na něčem pracoval a Ruda mu buďto v něčem pomáhal nebo hrál na housle. Hudba a zpěv nám pomáhaly přežít tu strašnou dobu nezaměstnanosti i všecky svízele, které z ní vyplývaly. Hlavně to však byla láska nás všech, jednoho k druhému.

Roku 1934 jsem byla v Praze a šla jsem navštívit svého syna do školy. Hledala jsem ho napřed v Bubenči v Carltonu, kde tenkrát bydlil, ale nestihla jsem ho doma. Šla jsem tedy za ním do školy. Když jsem vcházela do budovy, právě odtamtud vycházeli nějací studenti v bílých pracovních pláštích a všichni

se hrnuli do nedaleké mlékárny, asi na svačinu. Obávala jsem se toho, že jestli Jiří také s nimi odešel, že se s ním nesejdu. Přesto však jsem vešla a stoupala do prvního poschodí, kde byla učebna profesora Bendy. Na chodbě se procházel a kouřil nějaký student, který se mě hned zeptal, koho hledám. Jak uslyšel jméno mého syna, hned mi ochotně řekl: „Trnka je ve třídě a ještě kreslí. On se nemůže nikdy od své práce odtrhnout." Zavedl mě potom do velké místnosti, kde seděl Jiří docela sám a byl pohroužen ve své práci na nějakém výkresu. Byl mile překvapen mou nenadálou návštěvou a hned složil svou práci a vedl mě do svého bytu.

Ten ochotný student byl pan Urbášek, který tehdy s Jiřím v Carltonu bydlil. Ten byt byl až v podstřeší, ale byl prostorný a útulný. Jiří hned uvařil čaj a pak jej servíroval ve vlastním žlutém čajovém příboru. Choval se při tom tak důstojně jako dobrý hostitel. Při té svačině jsme si řekli navzájem všecko, co jsme měli na srdci, a pak šel Jiří se mnou až na Vinohrady k našim příbuzným, ke kterým jsem vlastně přijela něco ušít.

Pocítila jsem tehdy značné uspokojení nad vážností a důstojným vystupováním svého syna, tehdy asi dvaadvacetiletého. Příjemně se dotklo mého vědomí i to, s jakým obdivem a snad i úctou o něm mluvil jeho spolužák Urbášek.

Asi rok předtím se odvážil Jiří s Jarkou Kuncmanem samostatně napsat a vypravit grotesku Mořský pán. Byla to hra velmi odvážná na tehdejší dobu a kritika se o ní vyjádřila příznivě. Ve hře bylo plno originálních nápadů. Hlavní postava byl námořní kapitán s dřevěnou nohou a zločineckou tváří. Po ztroskotání lodi plovali dva námořníci, kteří se zachránili, na psacím stole, obráceném vrchní deskou dolů, na vzdouvajících se mořských vlnách. Všech šest účinkujících loutek bylo nadmíru výrazných a celá hra byla oživena mnoha vtipnými, veselými popěvky, o to se zasloužil Jarka Kuncman.

Zakrátko napsali spolu druhou hru, tentokrát to byla jakási parodie na operu Carmen. Tuto hru doprovázela krásná hudba Bizetova a celý děj byl upraven do grotesky. Kupříkladu na

španělské hospodě byl nápis U Česalů. Nebo uvnitř výčepu visela nad stolem vyšívaná nástěnka se slovy Komu se u nás nelíbí, ať si to doma lépe zařídí. Všecko bylo plné humorných scén a vtipu. Obě tyto hry, jimi vypravené, byly vlastně jakýmsi zkušebním kamenem, na němž si vyzkoušeli i svoje režisérské schopnosti.

Jiří vytvořil ještě mnohou uměleckou práci. Kupříkladu to byla úprava knihy veršů od Jana Šnobra Růže a smrt se symbolickým obrázkem. Také ilustroval několik dětských knížek o Spejblovi a Hurvínkovi. Těch celých šest roků na Uměleckoprůmyslové škole prožil Jiří v samé práci, kterou si však také občas dovedl zpestřit nějakým příjemným rozptýlením. Jedním z nich byly návštěvy Osvobozeného divadla, kde tehdy Voskovec a Werich doslova okouzlovali diváky svým docela novým hereckým projevem a Jaroslav Ježek svým jazzem. Jiří tam chodil s Frantou Kolihou a nevynechali spolu ani jedinou hru, která se tam hrála. Pamatuji se jenom na tři, ale bylo jich mnohem více. Byl to Sever proti Jihu — dále Golem a Osel a stín. Bylo to všecko tak mladé a svěží a hlavně nové. Jiřího tito dva tehdy velmi slavní muži tolik zajímali a tak je obdivoval, že si pořídil jejich figurky. Voskovec v přiléhavé stříbrné čapce či kukle a Werich se svým širokým úsměvem a lišácky přimhouřenýma očima. Jiří i Franta znali všecky moderní šlágry Ježkovy i jeho jazzové novinky, které uměli nejen zazpívat, ale i zahrát. Oba byli tehdy nadšeni odvážným a tak průbojným podnikáním těchto dvou — V & W.

....od soboty pracuji a nemohu vše stačit jako vždy, už je mi to hloupé vždy stejně psát, nemám čas, to je všechno, chci ještě udělat tu soutěž, Plojhara jsem přečetl ve vlaku a mám nějaké skici, ale to nic není, nemám na to čas, ale udělám to určitě. V pátek chci přijet a budu dělat deskriptivní geometrii. Zítra napíši Skřivánkovi, aby mi to dovolil.

...dal jsem se znovu do psaní a píši Broučky, až mě bolí záda. To psaní je opravdu velká fyzická dřina. Už se to trochu pohnulo

a jde to kupředu. Ono to bylo tak asi. Já jsem si to představoval moc důmyslné a rozumné, vymýšlel jsem tendenci a solidní špásy, a neznám vůbec řemeslo, prostě jsem to nedovedl říci, co jsem vymyslil. Tak jsem slevil a píši, na co se svými prostředky vyjadřovacími stačím, a jde to. Jsou to naivní žertíčky a zápletky, je to hloupé až hrůza, ale lepší nežli S. to je a spoléhám na dobrou vůli dětiček. Snad budou mít se mnou více trpělivosti, nežli mám sám se sebou. Chraň mne, Bože, abych musil psát román.

Maminka celé dny šije, ani nemá čas mluvit, její zákaznice jedou na prázdniny, já se neholím a je mi dobře...

...říkal bych Ti, jak to byla těžká práce, a že to není tak špatný, no prostě bych se chlubil, protože když něco většího udělám, vždycky bezprostředně potom jsem chvíli na sebe hrdej, to ani ne, spíš se tak jaksi obdivuju, ale většinou tomu fyzickému, těm překážkám a tak.

U mne je vše pořád stejné, nezměnilo se nic, jen že mám mnoho práce pro Skupu (ovšem bez peněz). Je to ale dobře, nemám aspoň čas na nic myslit. Dělám deset selek pro kroje (loutky) pro vyslanectví v Rize. Odporná a jednotvárná práce. Skupa přijede ve středu a snad už se rozhodne, kdy pojedu do Prahy...

...je mi hrozně smutno, mám veliké starosti... Kdyby to mělo takhle vypadat ještě někdy, nevím, jestli bych to vydržel. Vypadá to takhle: utratil jsem přirozeně všechno, co jsem měl za ty 3 měsíce, co jsem odjel z Prahy, protože jsem takřka neměl žádnou práci.

Pro Skupu jsem dělal hodně, ale nemá vůbec peníze, zaplatí mi až po vánocích. Byl jsem v Rokycanech, a co jsem vydělal, zaplatí mi po vánocích. Nemohu sehnat ani haléře hotových peněz. A bratr potřebuje na státnici, a musím ho do vánoc živit...

Maminka už řekla, že to sama nějak vytluče, jsem ale zvědav jak.

...je to celkem dost směšné, že trochu peněz dovede člověka i takhle ztrémovat... já místo abych studoval od rána do večera kumšt

a kreslil, aby to nějak šlo kupředu, vyhazuji všechnu svoji sílu životní na kousek chleba. Kdybych byl švec, bylo by to v pořádku, ale malíř, to je úplná legrace.

... a stěžuji si a zvlášť Tobě, ale nemám už teď dost síly, a konečně nedělám od té doby, co jsem dostal rozum, nic jiného, nežli že sbírám odvahu na lepší časy, dřu se a dělám muže, někdy to také selže, a za všechno lepší, co si dopřeji a co je pro jiného samozřejmostí, hned musím platit a hned jsem potrestán. Co jsem asi já nebo moji předkové provedli...

Z KORESPONDENCE 1935

V květnu roku 1935 jel profesor Skupa do Estonska, Litvy a druhých severských států a vzal Jiřího s sebou. Jiří si na tuto cestu pořídil pěkné sportovní oblečení. Byly to světle šedé kalhoty a sportovně ušitý kabát z tlumeně zelené látky, protkávané červenou nití do větších kostek. Moc mu to slušelo, a proto si k tomu koupil ještě šedé, plážové sandály, vlastně jen podešev s řemínky.

Dařilo se všem dobře, dokud jeli po dobrých cestách a bylo dobré počasí. Ale běda, když vyjeli z Kaunasu, kde hráli ve Státním divadle a měli veliký úspěch, přišli na tak špatné cesty, že dvakrát docela uvízli v blátě a písku. Nakonec musili všichni z vozu vystoupit a jít pěšky. Byly prý tam písčiny jako na Sahaře, všude moře bláta a rigoly jako oraniště, tak o tom psaly noviny. Ředitel Hubáček se tehdy moc zlobil na to litevské bláto a nepřestávající déšť, jen malíř Trnka prý jde klidný ve svých plážových sandálech, do nichž se mu nabírá všemi otvory mezi řemínky samé bláto i písek. Prohlásil prý, že by šel i bos, třeba až do Rigy. Myslím, že by mu byly přišly jistě vhod jeho všední bytelné střevíce, ale nebylo jich — byly sandály! Takové bylo Jiřího první setkání s mořem, bylo to moře Baltské. Dovezl si odtud několik fotografií, kde je s tamějšími rybáři na jejich lodi a domlouvá se s nimi bůhvíjakou řečí.

Byli jsme v Rize, je to moc krásné, přístav, lodi, bydlili jsme v hotelu, který byl kdysi nejlepším ruským hotelem. Empír, ohromné záclony, starý nábytek, ruská lázeň, prostě jako kdyby se člověk objevil v době Kateřiny Veliké... Jedí tady hrozně výborné věci, ale takové množství, že nemám ani na nic chuť. Posoudit se to dá z tohoto. Včera jsem byl (to už je Reval, přístav a hlavní město Estonska) v hotelu Nord na večeři od vyslanectví, byl předkrm, ryby mořské na všechny možné způsoby, prostě snědl jsem ty ryby, stíží polévku a byl jsem hotov, už jsem nemohl ani hlavní jídlo a moučník a to ostatní. Přitom se pořád pije, ti lidé neznají sednout si a pít jako u nás. Tady zasednou a jedí, přitom pořád pijí vodku, ale pořád, po každém soustě a tak hodují do rána a třeba déle.

V Rize jsme byli na oběd na vyslanectví, večer jsme tam hráli v ohromném jídelním sále se zlatými svícny. Publikum bylo pozvané, sto lidí, vyslanci všech států, vláda lotyšská, umělci a šlechta. Vůbec z celé společnosti každý byl nejméně princ. Úspěch byl ohromný a pak začala hostina, představ si tabuli pro sto lidí, nikdy v životě to už asi neuvidím, jak v historickém románě, kanci, pávi, ryby, zlaté příbory, květiny, zvěřina a co já vše vím. Svíčky svítily, hudba byla, nemohl jsem se na to dívat ani sousto sníst, vína bylo! Toalety samé zlato, no hrůza.

Dnes máme volný den v Tallinu (Reval se to jmenovalo), chodím u vody, jsou tu Rusové, ráno se vrátili Finové s ledoborcem. Norové, Dánové, komplet všechno ze Severního moře, na ostrovech jsou tuleni. Nevím, jaké je jižní moře, ale pro tohle vůbec není výraz. Je tady celá Kalevala, znáš-li ty krásné finské pověsti o ohromných pastvinách, jsou břízy a ohromní severští koně pro Ilji Muromce. Země pro obry a víly.

Je to překrásné, bohužel jedeme moc rychle, a nemám na nic čas. Teď musím do divadla. Volají mne...

Z KORESPONDENCE 1935

Brzy však se měla skončit Jiřímu škola a blížila se starost, co bude dál? Poslední svoje prázdniny trávil ještě doma, ale byl

už pevně rozhodnut odjet do Prahy a najít si nějaké místo tam. Byl by potřeboval pro začátek nějaké peníze, mohl je však z domova dostat jen v tom případě, kdyby nám je byl někdo půjčil. Na koho se však obrátit? Bylo to v roce 1935 nedlouho po hospodářské krizi, která zanechala po sobě tolik škod, že málokdo měl peníze. Ani spořitelna nám nechtěla půjčit na náš malý domeček. Nakonec tu zbyl jen můj bratr Frantík. Nechtěli jsme si vypůjčit hotové peníze, ale potřebovali jsme podpis na směnku na 5000 korun a na dobu tří měsíců. První ručitel, ten hlavní, jsem byla já a teprve druhý podpis bylo třeba od někoho ze státní služby. Bratr nakonec podepsal a tak byla jedna velká starost z krku.

MÁM DOMA PONK A DŘEVO

...lípa mně voní po celém bytě, protože jsem koupil kmen a měl ještě listy. Věřím, že obecenstvu bude vonět jako mně. Když ne, začneme něco jiného. Snad nezahyneme.

Z KORESPONDENCE 1936

Začátkem září 1935 odjel Jiří do Prahy s těmi pěti tisíci, bez jakékoliv protekce, které bylo tenkrát všude třeba, vyzbrojen jen svou velkou odvahou, aniž věděl, kde a jak se uchytí.

Dopadlo to nade všecko očekávání. Brzy po svém příjezdu večeřel Jiří jednou v restauraci ve společnosti několika známých ze školy. Kritizoval současné novinové kresby a říkal, jak by se to vlastně mělo dělat. Všichni u jejich stolu se tak vášnivě pohroužili do tohoto tématu, že si nevšímali ničeho kolem sebe. Zatím však nedaleko nich sedící šéfredaktor z Melantricha pozorně naslouchal jejich hovoru a při svém odchodu z restaurace se zastavil u jejich stolu a řekl Jiřímu: „Když si myslíte, že byste ty novinové kresby uměl dělat lépe, než jsou ty dosavadní, přijďte k nám zítra do redakce a ukážete, co umíte.“

Jiří tedy druhý den ukázal, co umí, a uměl toho tolik, že byl přijat do tohoto největšího nakladatelství. Začal tedy hned vydělávat peníze, takže nemusil na ty vypůjčené ani sáhnout. Vrátil je po čtrnácti dnech zpátky, vůbec nepoužité.

Noviny tehdy otiskovaly zprávy o nešťastných Habešanech, kteří byli přepadeni od Italů pod diktátorem Mussolinim. Jiří nakreslil obrázek k jedné válečné zprávě, takového sympatického habešského bojovníka, bosého, jak střílí po italském letadle. Byla to jen novinová kresba, ale tak jímavá, že vzbuzovala sympatie pro ubohé Habešany. Kreslil také celostránkové obrázky

na přední stránky Kvítka, nedělní zábavné přílohy Českého slova. Čekali jsme dychtivě každou neděli na tyto obrázky a mnoho lidí s námi. Jiří si vymýšlel sám i ty vtipy nebo žerty k těm obrázkům, nebo to bylo obráceně. Pracoval denně v redakci Melantricha, ale ve svých volných chvílích již začal pomýšlet na to, vrátit se ke své staré lásce, k divadlu a loutkám.

V redakci se seznámil s panem Hášou, šéfem propagačního oddělení. V ten čas bylo divadlo Rokoko volné a Jiří se s ním domluvil, že by tam mohli zřídit loutkové divadlo. Technickou a uměleckou práci by vedl Jiří, on se měl ujmout starostí obchodních. Jiří se pustil hned do práce s velkou chutí, tak jak to bývalo vždy jeho zvykem. Dopsal mi, abych mu přijela pomáhat při oblékání loutek, a já jsem přijela okamžitě.

...Tak už je čas, jsem tak zhruba hotov a budu rád, kdybys mohla přijet hodně brzy, to jest třeba zítra, a budeme zase spolu pracovat. Neměj žádnou starost. Budeme se mít spolu dobře, vezmi si ale žehličku a nůžky a svoje drobné šití, nemám tu nic, stroj si dovezu od Hely.

Z KORESPONDENCE 1936

Bylo to dne 31. července 1936. Jiří bydlil v Opatovické ulici ve starém, temném domě, kde po chodbách vesele prolétaly vlaštovky, usazené se svými hnízdy pod stropy různých výklenků. Jiřího byt byl nad třetím poschodím v moderní nástavbě domu. Hned jak se ráno otevřelo široké okno, vedoucí do ulice z velkého předního pokoje, dívala se na nás z protějšího domu velká lví hlava, umístěná ve výši našeho okna. Dole naproti byl velký hostinec a snad byl ten lev jeho označením. Přední pokoj, zařízený jako ložnice, měl velké nástropní okno jako v ateliéru. Byla tam i moderní koupelna a předsíň. Celý byt měl Jiří velmi vkusně zařízený, což si pořídil za ten rok, co samostatně hospodařil.

Byla jsem moc překvapena, když jsem spatřila ve velkém předním pokoji stát pěkný nábytek ve vysoké vrstvě čerstvých

pilin a hoblovaček, takže skříním a pohovce nebylo vidět nohy a dělaly dojem, že plovou v nějaké bělavé kaši. Nebylo vidět ani kousíček podlahy. Jiří mi řekl, že se těší na to, že mu v bytě uklidím, a že bude moc rád, až ty hoblovačky z podlahy zmizí — on že nemá čas. Ta vrstva byla nejméně deseticentimetrová, ale měkce se po ní chodilo.

Mladý truhlářský dělník chodil Jiřímu vypomáhat, jmenoval se Beran. Byl to takový hodný a tichý člověk. Ten rozřezával velké kusy pěkného lipového dřeva na menší špalíky a také zhruba obdělával různé součástky, jako ruce a nohy pro loutky, které pak Jiří mistrně vypracoval. Vycházeli jsme všichni tři spolu moc dobře. Jednou šel můj mladší syn s nějakým vzkazem za Beranem do jeho bytu. Při svém návratu mi řekl, že má Beran viset nad svou postelí fotografii Jiřího, vystřiženou z novin. O Jiřím prý mluvil s obdivem a prý ho má jistě moc rád.

Když jsme tedy přišli s Jiřím do bytu, smetla jsem hned trochu těch hoblovaček, alespoň ode dveří, a zatopila jsem jimi ve vysokých železných kamínkách a uvařila jsem černou kávu, protože mléko tam nebylo. Jiří se smál tomu, když jsem chtěla ty třísky a piliny uklidit najednou, a řekl mi: „S tím budeš mít co dělat — topit s tím můžeš nejméně celý týden.“ A měl pravdu. Kolik jsem toho spálila, skorem tolik zase za den přibylo, protože se stále pracovalo s dřevem.

Syn mi ukázal, co už měl hotového. Připadalo mi to všecko jako ve snu a já jsem byla nadšena. Nakonec mě usadil do měkkého hlubokého křesla a musila jsem si odpočinout. Měl ten večer nějaké jednání, proto mi po svém odchodu poslal nahoru číšníka z toho lvího hostince s večeří. Ten přišel s mnohými poklonami a velikým podnosem, na němž byl čerstvý vídeňský řízek s novými brambory, miska hlávkového salátu, druhá miska s kompotem a pohár piva. Připadala jsem si jako velkomožná paní a chutnalo mi znamenitě. Potom jsem si začala prohlížet scénář, abych věděla, co se chystá. Kolem mne bylo plno mně známého materiálu. Byly tu kousky kůží i kožešin na paruky, dále hedvábné i dyftýnové látky a sukna ve všech bar-

vách. Zkrátka to bylo tady zase takové, jako to už po léta bylo u nás doma. Cítila jsem se tu od první chvíle docela dobře.

Druhého dne jsme se pustili do práce hned ráno, kdy jsme otevřeli okno a ten lev naproti se nám zvědavě díval do světnice. Posnídali jsme bílou kávu a rohlíky a já jsem si nakoupila i na oběd, aby se Jiří nemusil zdržovat cestami za jídlem. Říkal, že tím chozením na oběd, hlavně tím oblékáním, ztrácí mnoho času. Teď že tedy bude pracovat bez přerušení a tím půjde práce rychleji kupředu.

Před polednem jsem zase smetla hromadu hoblovaček a zatopila, abych uvařila oběd. Oheň mi nijak nechtěl hořet, myslím, že jsem do kamínek nacpala víc, než mohly snést, a proto to nehořelo. Hledala jsem pohrabáč, abych ohni trochu pomohla, ale tuto věc Jiří neměl. Zato tam stála v koutě stará vojenská šavle. Vzala jsem tedy tu a shora jsem tu náplň v kamnech začala prošťouchávat. Vtom to v kamnech prudce vybuchlo a do pokoje se z komína vřítila spousta sazí, že jsme byli ve chvíli všichni černí jako kominíci. Zato kamna, sotvaže dostala vzduch, začala pěkně hořet a teď jsem mohla ten oběd klidně uvařit. Nikomu se nic nestalo, proto jsme se tomu jen zasmáli. Po obědě jsme vypili černou kávu a hned zas pracovali dál. Mou první prací bylo ustrojit housenku do třinácti sukniček, lemovaných bílou kraječkou. Jiří udělal pro tu housenku moc hezkou hlavičku, takovou růžovou s modrýma, udiveně hledícíma očima. Na hlavičku dostala roztomilý klobouček v podobě kukaně ze žluté slámy, uvázaný červenou stuhou pod bradou. Ta housenka byla moc roztomilá a Jiří s ní uměl provádět opravdu divoký tanec i s dupáním.

Sluníčko sedmitečné mělo šedivý cylindřík a uctivě jím každého zdravilo. Broučkové byli dva docela stejní, jenomže jeden byl zařízený jenom na chůzi a druhý jen lítal. Měli průhledná křídla jako duhová, stejná, jako měla malička zelenavá muška, kterou v té hře koupají ve vaničce. Ta muška vznikla následovně. Když jsme pracovali pozdě do noci, musili jsme mít otevřené okno, protože bylo právě léto ve svém vrcholu, a naše vysoká

stolní lampa přilákala dovnitř spoustu drobných mušek, které kroužily nejen kolem světla, ale sedaly nám i na obličej a dost se nás natrápily. Byly takové hezké, skoro do růžova a také i průhledné. Jiřímu se zalíbily tak, že se rozhodl přijmout jednu do té své hry. Hrobařík byl muzikant se zelenou pracovní zástěrou.

Dědeček byl oblečen do kostkovaných kalhot a měl bílou košili s vylezlým poutkem na bříšku. Jiří vytvořil i tlustého čmeláka a šneka s hlavičkou listonoše. I rak tu byl, a to v úloze intrikána, byl to vůbec takový zlý tvor, však také ke konci hry praskne. Zelená luční kobylka s žokejskou čapkou vyhraje závody v běhu. Jiří měl připravené do hry i různé lesní houby, které potom rychle vyrůstají, když je dědeček na jevišti zalévá maličkým kropáčkem. Byl tu i takový tuze smutný žabák s vykulenýma očima a zelenou kůží, kterou jsme mu ušili ze zeleného dyftýnu. Jiří stříhal látky, já jsem je šila a pan Beran řezal. Jiří pak všecko jemně zpracovával a dával všemu umělecký ráz. Byla to velmi radostná práce a čas nám při ní úžasně utíkal. Kvapem se přibližoval den premiéry a my jsme se přestěhovali se všemi už hotovými loutkami do podzemní dílny v Rokoku. Tam se pracovalo na výpravě a kulisách a už se zkoušela i hudba. Zde to šlo ještě v mnohem prudším tempu, a kdo tam za námi přišel, dostal od Jiřího nějakou práci, nesměl jen koukat. Slečna Chvojková malovala kulisy, paní Míla Spazierová chystala stříbrný měsíc na vzdušné mlhovité tkanině, důstojník Vlček pomáhal všude, kde bylo potřebí vyvinout hodně síly. Ruda lezl po všech možných výškách a zkoušel i předělával různá světla. Když tam za námi přišla jeho Stáňa, pomáhala alespoň zavěsit těžkou plyšovou záclonu.

Kuncmanovi zkoušeli různé pohyby s loutkami a Jiří byl všude a stále jako v letu. Tady radil, jinde něco opravil nebo pomohl tam, kde to vázlo, až jednou při poslední zkoušce docela spadl z jeviště. Seběhl se tehdy podívat několikrát do hlediště, jak která úprava scény bude vypadat, a pak se hned zase vracel na jeviště po schůdkách, které stály uprostřed. Když tedy zas jednou opravil na jevišti něco, co mu nevyhovovalo,

odhadoval ještě kriticky účinek té změny. Přitom šel pozpátku až k těm schůdkům, které tam před malou chvílí ještě stály, ale mezitím je někdo odklidil. Jiří byl přesvědčen, že tam ještě stojí, udělal krok do prázdna a zřítil se do hlediště. Všichni jsme leknutím strnuli, sám se lekl jistě nejvíc, ale když po chvíli vstal, ulehčil si alespoň tím, že vyhuboval pořádně tomu oslu, který ty schůdky odstranil — a hrálo se dál.

Při těchto horečných přípravách nám nosil kávu z hořejší kavárny Rokoka takový maličký pikolík a ten býval v tomto divadelním prostředí jako v Jiříkově vidění a byl by tam s námi nejraději zůstal. Za chvíli však pro něj přišel číšník a chlapec dostal vyhubováno a často i několik pohlavků za to, že se hned nevrátil nahoru.

12. září 1936 byla v Rokoku premiéra. Seděla jsem v lóži se slečnou Chvojkovou a byly jsme nadšené. Celá hra i kouzelná výprava působila na diváka, jako když ožije pohádka. Měsíc se na nebi pohyboval a jako by měnil chvílemi tvář. Broučkové létali a svítili při doprovodu jemné hudby. Různé houby a květiny před očima rostly a rozvíjely se, prostě mi to všecko připadalo jako krásný sen. U lesknoucího se rybníka v rákosí seděl zelený žabák a četl noviny. Pak začal mudrovat a nakonec se dal do smutného zpěvu. Rákosí se pohybovalo a šustilo a měsíc jako by naslouchal. Tahle scéna byla tak působivá, že mi dojetím vstoupily slzy do očí.

Když jsem to pak po představení říkala Jiřímu, řekl mi na to skoro vyčítavě: „Však mně také už skoro stoupaly slzy do očí, protože jsem nemohl déle zůstat v té hrozně nepohodlné pozici, v jaké jsem byl nucen celou tu scénu s prožluklým žabákem vydržet. Byl jsem doslova vklíněn mezi různé trámy, když jsem pohyboval žabákovým mechanismem, sestávajícím z dřevěných nůžek, a žabák pořád ne a ne přestat se svým kuňkáním a skřehotáním!“ Všichni jsme se tomu zasmáli, jen Jiří ještě trochu bručel.

Z tisku v září 1936 o premiéře Broučků v Dřevěném divadle v Rokoku:

Dnes o premiéře, vyhrazené pouze novinářům a pozvaným hostům, zaplní hlediště děti z pražské periférie (ty, které by si samy nemohly koupit lístek), aby svou přítomností a svou radostí zasvětily novou scénu účinné a zdárné umělecké práci o zvýšení úrovně dětské zábavy a loutkového divadla.

Někdy však nešlo všecko tak hladce, jak by si byl Jiří přál, a proto si mi jednou postěžoval na to, že si lidé sami od sebe nic nevymyslí ani si sami žádnou práci nenajdou, nebo někdy těžko chápou jeho úmysl při práci. Řekla jsem mu na to: „Kdyby každý druhý člověk uměl tak všecko dělat a dovedl si věc nejenom vymyslit, ale také provést, to by byl už umělec jako ty a pak by ovšem nepomáhal tady, ale tvořil by sám.“ Jiří byl po tomto mém vysvětlení velmi udivený. Snad ani nevěděl o tom, že umí víc než všichni druzí, on že dovede vyjádřit svým uměním všecky svoje představy i myšlenky, ba že dovede i vdechnout život do mrtvé hmoty, což je možné jen opravdovému umělci.

Broučci se tedy hráli a návštěva divadla stále stoupala; bývalo často i vyprodáno. Někdy byl tak silný nápor na pokladnu, že musili zřídit ještě druhou. Jednou přišel pan Kuncman s tím, že venku stojí ještě plno lidí, kteří už nedostali lístky do divadla. Nějaký chlapec prý tam i plakal a jeho matka vyprávěla druhým ženám: „Vidíte to, ten náš Pepa se i navoněl, když slyšel, že půjdeme na Broučky — a teď se tam nedostanem.“

Tou dobou začal Jiří připravovat novou hru, měl to být Vasil a medvěd. V té první hře hráli samí brouci a různá drobná havěť, jako byl hlemýžď, housenka a rak, tato druhá hra byla oživena jen samými zvířátky. Byl tam jeden velký medvěd se svým mládětem, roztomilým Míšou, liška, koza i kohout a ještě plno jiných živočichů. Výprava byla kouzelná a hra sama byla plna vtipných situací a směšných scén. Vasil je dobromyslný mužik, který si však dovede poradit v každé situaci svou chytrostí. Silný medvěd mu neustále činí různé nástrahy,

ale Vasil na něj vždycky vyzraje. Jiří vymyslil pro tuto hru i několik důmyslných přístrojů, jako třeba medomet, který nakonec spadne medvědu na hlavu, když příliš silně zatáhl za táhlo. Přišla zde k uplatnění i stará známá bajka, vypravující o medvědu, který se chytil do rozseknutého stromu tím, že mužik vyrazil ze špalku klín a medvědu zůstaly ve štěrbině pracky zaskřípnuté. Po různých veselých příhodách připutovali všichni do města, kde sehráli cirkusové představení. Cvičil tam medvídek na malé židličce a starý medvěd tančil.

Přípravy na tuto druhou hru byly už klidnější, snad proto, že jsme všichni nabývali jakousi praxi. Franta Vlček donesl veliké tabule silné lepenky a Jiří z ní udělal domek pro Vasila. Jako se zpívá v písničce *Já mám chaloupku na vršku, bez došků, roztrhanou. Až já se opiju, já si ji pošiju, hra, hra, hra — hrachovinou* — právě tak jsem pošívala střechu chaloupky, ovšem že ne hrachovinou, nýbrž lýkem, protože jsme slámu nemohli sehnat. Z lýka upletl Jiří Vasilovi i pěkné láptě na nohy. Paní Spazierová měla za úkol vypravit pro hru pestrého kohouta a já jsem se snažila dát dohromady lišku. To všecko Jiří nejen vymyslil, ale i nakreslil a nastříhal všecky potřebné součástky, které jsme pak pod jeho vedením dávali dohromady. V této hře se hrálo i na balalajku k častušce, kterou zpíval medvěd na cestě do města s nůší na zádech. I samovar v chaloupce na plotně bublal a z jeho vnitřku vycházela opravdová pára. Zkrátka bylo to všecko tuze pěkné, a proto když cirkus na konci hry odjíždí se všemi svými aktéry z města ven a pak mizí v dálce za doprovodu Fučíkova *Pochodu gladiátorů*, působilo to na diváky skoro tesklivým dojmem, tak jako při ztrátě něčeho krásného a nenahraditelného.

Obě tyto hry se moc líbily. Děti často křičely a nadšeně tleskaly i během hry a často na loutky i mluvily — tak se dovedly do hry vžít. Později začali navštěvovat divadlo i dospělí, protože i oni našli v něm své zalíbení. Hrálo se ve středu a v neděli a vždycky bylo divadlo plné.

Koncem listopadu pomýšlel Jiří už zase na novou hru, mys-

lím, že to měl být Brouček v zimě. O této hře já, bohužel, nic nevím, protože jsem se pro náhlé onemocnění nemohla zúčastnit dalšího synova podnikání. Měla jsem oblékat Verunku do zimního pláštíku a teplé čapky, ale nedošlo již k tomu. Tolik se mi líbilo v tom horečném chvatu a chystání ke každé nové hře, ale již jsem se nikdy nemohla zúčastnit této krásné a nadšené práce svého syna.

Za studií na Umprum seznámil se Jiří se slečnou H. Ch., která také studovala na této škole. Později chodila také ona pomáhat do divadla, a tak nás tam byl s Rudou takový menší kolektiv. Jiří žil po absolvování školy v Praze už druhý rok a pomýšlel na to zařídit si vlastní domov, proto se smluvili s Helenkou, že se vezmou. Jejich svatba se konala 7. prosince 1936 na Staroměstské radnici. Pan Pospíšil, továrník na hračky z Rokycan, u kterého Jiří občas dělal různé návrhy, mi často tvrdil, že se Jiří nebude moci jednou ani oženit, protože nebude mít na to čas pro samou práci, a byl by to skorem uhodl! Jiří pracoval den před svou svatbou s horečným zaujetím až do samého večera, a když mu chtěl krejčí vyzkoušet nový plášť, musil za ním přijít až do divadla a tam si ho Jiří oblékl přes pracovní šaty, a to se všecko dělo ve velikém spěchu. Konečně se pozdě večer dostal z divadla s Rudou a šli spolu někam na večeři a snad se i trochu loučit se svobodou, takže přišli domů dost pozdě. Ráno pak pomáhal mladší bratr staršímu při oblékání a později mi vyprávěl, jak musil ženicha čepit na svatbu.

Celý čas předtím kolovaly různé poznámky o tom, jak se Jiří těžce odpoutává od každé práce. Franta Vlček dokonce tvrdil, že Jiří přijde na radnici, až bude po všem, a tam se bude ptát, jestli už tam slečna byla. Oni že mu odpovědí, že se nemohla dočkat, proto že se oddala bez něho. Tohle tvrzení bylo přehnané, protože tahle svatba byla jako každá jiná a novomanželé odjeli hned po obřadu na týdenní dovolenou do Alp, do Lermoosu. Několik fotografií ukazuje, že tam trávili čas většinou na lyžích v těch nádherných zasněžených horách.

O divadlo v Praze se zatím staral Jarka a Ruda. Bez přítomnosti Jiřího, který byl vlastně duší celého podniku, to však nebylo to pravé. Poslední hra nedosáhla toho úspěchu jako předešlé a ke všemu se vyskytla nepříjemná okolnost, že se v tom čase měnil i majitel Rokoka. Přidalo se ještě několik různých zábran a to slibné divadlo v Rokoku zaniklo. Byla to velká škoda, protože bylo plné poezie, kouzelné výpravy a všecky loutky byly až dojemně prosté a milé.

Potom pracoval Jiří v Melantrichu, ale jeho úžasně čilý duch mu nedopřával už zase pokoje. Divadlo skončilo v polovině března 1937 a Jiří kreslí pro různé časopisy. Také se zúčastnil soutěže o nejlepší ilustraci dětské knihy a vyhrál ji. Byla to kniha Knuda Andersena Ve spárech oceánu a byla uznána v Dánsku za nejlepší dánskou knihu toho roku 1937. V tom čase píší všecky kritiky o Jiřího kresbách, že je v nich výrazná prostota a zdravá citovost. Sedává teď večer se ženou u pracovního stolu a při světle stolní lampy kreslí pro časopisy nebo ilustruje nějakou knihu. Byla vypsána soutěž o nejlepší výpravu na Smetanovu Libuši, které se Jiří zúčastnil a také ji vyhrál, dostal první cenu.

V červenci nato se přestěhovali na Riegrovo nábřeží, blízko Národního divadla. Mají tady prostornější byt, a co je důležité, Jiří tu má svoji vlastní pracovnu, od druhých místností oddělenou. Kreslí celostránkové obrázky pro A-Zet, je jich skoro pro noviny škoda. I do Kvítka z čertovy zahrádky, které vede Josef Lada, dělá kresby. V redakci si jeho spolehlivosti všichni váží. Jednou pracoval na kresbách pro Evu. Byly to barevné ilustrace k Puškinovu Hraběti Nulinovi. Byl prací tak zaujat, že když byl hotov, byly čtyři hodiny ráno. Když ulehl ke spánku, zavolal za chvíli telefon z redakce, že potřebují nějaké kresby pro zvláštní vydání. Okamžitě se rozběhl do redakce a udělal všecko, co bylo třeba, přestože tu noc vůbec nespal. To se stávalo ovšem častěji.

Pracoval dál ve své tiché pracovně na milované práci. Ještě v divadle v Rokoku si začal Jiří vyřezávat zajímavou loutku,

takového zrzavého a pihovatého krejčíka. Oblékl ho do gotického šatu a pověsil jej ve své pracovně jen pro svoje potěšení. Při vší této práci poslouchal rozhlas, nejraději o slavných lidech, třeba právě o Lincolnovi nebo jindy o jiných osobnostech. Kreslí a poslouchá hudbu i zpěv, což má obé velmi rád; říká, jak se mu přitom pěkně pracuje. Po vánocích si vyjel se svými dvěma přáteli na Šumavu na lyže a po Novém roce 1938 začal chodit do Tyršova domu plavat a hrát ping-pong. Potřeboval ten tělesný pohyb proto, že u své práce musil stále sedět.

V tom vysokém domě na nábřeží, kde teď bydlili, měli hned za domovními dveřmi zvláštní výzdobu chodby. Na podlaze byl místo obyčejných dlaždiček sestaven ze samých barevných kamínků obraz čápa ve velkém kruhu, stojícího na jedné noze. Byla to pěkná mozaiková práce. A snad právě ten čáp z té chodby donesl do Jiřího rodiny malinkou holčičku. Bylo to zjara, kdy začaly v parcích rozkvétat forzýtie a v křovích fialky, když se všemi květy přišla na svět Zuzanka.

Život se však nezastavil a bylo nutno pracovat dál. Před prázdninami přišla Jiřímu zvláštní objednávka, měl udělat pro katolickou půjčovnu knih model té knihovny a loutkami znázornit, jak si lidé v knihovně knihy prohlížejí a vypůjčují. Bylo to osm vtipně vyřešených loutek. Jiří by se byl to léto rád podíval do Jugoslávie a tenhle mimořádně vydělaný honorář se mu výborně hodil. Vyjeli si tedy zase všichni tři přátelé na jih do Podgory. Tady se seznámil Jiří i s mořem jižním, když severní už znal ze své cesty s profesorem Skupou, když byli spolu v Estonsku, Litvě a druhých severských státech.

...ve všem tady ta flegmatičnost jižní rasy, mluví se cosi o temperamentu, ale to tu nevidím — a je tu spousta Italů... Když něco od někoho potřebuji, hrozně vlídně se usmívá, říká dobro, dobro a hned zapomene, co jsem chtěl, a nedonese nic. Moře samo o sobě za nic nemůže a je nádherné i v té své nemožné sladkosti, ale ti lidé jsou prostě lenoši... a není to podnebím, není tu naprosto takové

horko, jak jsem předpokládal, a jsem velmi čilý a mohu dělat všechny možné sporty a nejsem unaven ani líný...

....v kabině jsem dlouho přemýšlel, mohu-li kouřit, nápis byl „kouření zakázáno, nebezpečno", pak přišel kapitán a kouřil, ptal jsem se ho a on říká pod nápisem „možno, možno"... s cestujícími, kteří ho pohostili, zpíval a řval a loď jela asi sama, protože přišli i oba důstojníci a snažili se kapitána dohonit.

Ve Splitu jsem prohlížel pomník od Meštroviče na Diokleciánově náměstí, ale je to špatná socha, hlavně nemožně umístěna, zato nádherné jsou památky a vykopávky antické.

...celá léta sedím, a teď nemám co dělat a je mi divně.

...je mi smutno, co je celá ta krása proti tomu, když Zuzanka řekne heu a usmívá se na tátu...

...tady asi neznají rodinu, je to všechno tak veřejné, úplně orientální, zatím nejsem nadšen vyjma přírodou... a pak je to na mne trochu moc líné, jsem Severan a jsem rád.

....v sobotu odjedeme, těším se domů a už nechci nikam jet... Byli jsme v neděli na Korčule na výletě, bylo to překrásné, je to nejkouzelnější, co jsem kdy viděl, až jsme přišli na malinké náměstíčko, v rohu stál kamenný pranýř... bylo to, jako když zajde sluníčko a všechno ztratí barvy. Přesto vše bylo tak skvělé, že Ti o tom něco napíši.

Všechno jsem tam znal od Tebe, neříkala jsi mi ale o těch kostelech, je jich tu plno, staré gotické, skoro na všech jsem našel na základním kameni maltézský kříž, stavěli to rytíři v době velikých naivností, jako je dobytí Kristova hrobu z rukou Turků, je to dojemná naivnost. Byla nějaká slavnost, kostelíčky byly plné, malí a bosí kluci rybářští byli ministranty v bílých a světle modrých komžích, všichni zpívali.

Měli jsme štěstí. Přidal se k nám zřejmě bohatý člověk, domorodec. Slyšel, že mluvíme česky. Vyprávěl nám jakousi češtinou, že má bratra v Praze sochařem. Ptal se, známe-li malíře Nejedlého, Hanycha, Slavíčka, Špálu, Štyrského, Toyen atd. Jezdí k němu každý rok většina českých malířů, jak říkal, pak nám řekl, že nám ukáže něco, co jsme ještě nikdy neviděli. A udělal to. Ukázal nám

ve svém domě svoji zahradu, a to jsem skutečně ještě nikdy neviděl.

Je to komisionář s květinami, vínem a semeny. To by trochu vysvětlovalo, kde všechny ty zázraky sehnal. Nebudu Ti to rozepisovat, nedá se to prostě popsat a o korčulských zahradách toho jistě víš více nežli já.

Aby nás dorazil, vedl nás do svého bytu ve starém paláci. Ve čtyřech malých pokojích nám ukázal celý svět. Muzeum. Byl to nejpodivnější zmatek věcí, jaké jsem viděl, zuby žraloka, staré čínské vějíře, meteor, který spadl na Korčulu, mořského pilouna, perské koberce, mušle ze všech moří světa, blbé gypsové sošky černoušků, pohádkový nábytek z Bombaje z černého dubu vyřezaný jako krajka, staré ruské ikony atd. Jeho bratr je kapitán na zámořské lodi, kterou má namalovanou na obrázku. Trvalo to dlouho, nežli nás odvedl do jiného paláce s ušlechtilým starým pánem, který byl dědicem těch šťastných lidí, kteří si mohli postavit tak nádhernou vilu. Citróny, pomeranče, gotické sochy, dvůr s patiem, o jakém se mi nikdy ani nezdálo.

Nežli jsme odjeli, přivedl nám vinného magnáta, majitele největších vinic v Jugoslávii, který bydlí v hradu a ne ve vile. Byl to Čech a div neplakal, když nás viděl, bojí se moc o svoji vlast. Byla už noc s hvězdami, když jsme odjížděli na osvětleném parníku, a dva maličcí lidé zůstali na Korčule a mávali a křičeli na shledanou. Pozvali mne a Tebe do jiné kamenné vily, kde bydlí matka toho Jihoslovana, napřesrok...

Napřesrok!

Z KORESPONDENCE 1938

MALÍŘ NADĚLUJE DĚTEM

Dřevo, látka, papír — materiály laciné a ve svých barevných i tvárných možnostech nesmírně bohaté — slouží Trnkovi k vytváření loutek pohádkových — i podivuhodně prostého betléma... Trnka jde tu svou vlastní cestou, jež vnáší do dětského pokoje kus poezie a čistého výtvarnictví... Trnkovy hračky jsou básnivé i české...

PROF. DR. JAROMÍR PEČÍRKA
Z KATALOGU K VÝSTAVĚ 1940

Po svém návratu z Jugoslávie shledal Jiří, že všude kolem je stísněnost a neklid. Začala tahanice mezi státníky a žádný nevěděl, co přinese zítřek. Pak přišla smutná doba pro Československo. Z Anglie přijel Runciman a Němci nám začali zabírat naše pohraničí. Všude bylo zoufalství a veliký pláč a zabírání stále pokračovalo až před samou Plzeň do Litic, jen půl

hodiny od Plzně vzdálených. Jiří byl ten čas hrozně nešťastný a bál se o nás. Poslouchal stále zprávy vysílané rozhlasem, s jiskřičkou naděje v nějaký příznivý obrat v tom našem národním neštěstí. Když však 21. září 1938 přečetl v rozhlase Zdeněk Štěpánek projev vlády k národu, zhasla i ta malinká naděje a nastoupil jen smutek a žal. Všecko teď bylo jako po povodni. Zmizel všechen zájem o všecko kolem. Noviny vůbec nevycházely nebo jen v polovičním vydání, a tím přestala všecka práce pro tisk, jako je reklama, plakáty atd. Jiří dodělával různé práce z dřívějška a denně poslouchal ty krajně rozčilující zprávy z rozhlasu. Nakonec přišel na to, že je teď důležité vydržet a přečkat tuto strašnou pohromu. Začal znovu pracovat pro továrnu na hračky Hamiro v Rokycanech a snažil se zabezpečit existenčně svoji rodinu. Pracoval doma, ačkoliv tím vydělal méně peněz, než kdyby býval zaměstnán v továrně, ale takto mohl být s rodinou pohromadě a být přitom klidnější. Tahle těžká národní katastrofa a starost o budoucnost v těchto změněných poměrech dopadala na Jiřího tak drtivě, že se velice zhubl a byl přepadlý. Přesto však dodával všemu svému okolí odvahu a říkal, že když člověk něco umí a pracovat chce, vždycky najde nějaké živobytí.

Šil teď ve své dílně na šicím stroji, jako když hrom bije, a vymýšlel stále nové druhy hraček pro pana Pospíšila. Tehdy se líbila Sněhurka a sedm trpaslíků, dělal tedy trpaslíky a psíčky a také králíčky a medvídky. Brzy přišel na to, že by bylo výhodnější zařídit si vlastní výrobu hraček. Začal proto vyjednávat se svými známými z redakce. Na Jiřího měla připadnout starost o výrobu a o uměleckou úroveň. Byl to odvážný krok, ale Jiří měl vždycky dost odvahy, a proto se toho nebál. Dostal tehdy nabídku, aby pracoval na modelech hraček z gumy. Přišly i jiné nabídky a Jiří pečlivě o všem uvažoval, ale přitom šil dál svoje hračky.

Občas vytvoří nějakou loutku pro profesora Skupu a tak shání peníze, jak se dá. Když dostane za svoji práci od někoho zaplaceno, schová ty peníze po různých skrýších jako psík své

přebytečné kůstky a v čas potřeby je zase vyhrabuje, právě tak jak to dělá psík. Naštěstí se v těchto skrýších vždycky něco najde. Však také se těmto penězům u nich říká „kůstky".

Po vánocích mi dopsal, abych mu přijela s tím šitím pomáhat, a já jsem se k nim rozjela hned po Novém roce. Teď byla Jiřího pracovna proměněna v dílnu nejenom krejčovskou, ale i truhlářskou a malířskou a dokonce i mechanickou. Jiří strouhal na soustruhu dřevěné hračky nebo dělal střihy a pak stříhal různobarevná sukna a plyše na rozmanitá zvířátka. Nestačila jsem se divit tomu, kolika řemeslům rozumí. Pustili jsme se tedy společně do práce a šlo nám to, až radost pohledět. Zastala jsem Jiřího alespoň u šicího stroje a on mne naučil i nacpávání všech svých výrobků. Byli to koníci různých barev i postojů, dále psíčkové bílí nebo černí, velcí i docela malí a všecko to bylo moc roztomilé. Musila bych dlouho popisovat, abych vyjmenovala všecky. Jiří chtěl mít uděláno co nejvíc modelů do jarního veletrhu, který měl začít 12. března 1939.

Jednou mladí odešli spolu do divadla a Boženka, která jim tehdy pomáhala, mi řekla, že by se ráda pokusila o to, zdali by svedla udělat takovou myšku, jako dělá Jiří, který prý všecko dělá tak lehce a snadno. Snad by to tedy svedla i ona. Připojila jsem se k tomuto pokusu a začaly jsme šít ty myšky obě. Nastříhaly jsme si šedivý plyš, po sešití je i vycpaly, očka, ocásek i vousky přidělaly a pak jsme si svou práci prohlížely. Moje myška byla sice o málo lepší než ta Boženčina, ale přesto vzbuzovaly spíše odpor nežli obdiv. Byly skoro takové, jako jsou opravdové myši, na které je ošklivo sáhnout, kdežto Jiřího myšky chytře koukaly a byly moc milé. Některé myšičce dal Jiří kolem krku bílý krejzlíček a hned z ní bylo roztomilé myší miminko. Jiné dal malinkou bílou zástěrku a to byla zas myška-maminka.

Za Jiřím teď častěji docházeli, aby s ním jednali o podmínkách společné práce na budoucím podniku. Já jsem ho stále varovala. Jiřího to nakonec omrzelo, a proto mi jednou řekl, abych při podobném jednání odešla na nějakou chvíli se svou

prací do vedlejšího pokoje. Bude prý to tentokrát urputné potýkání a chtějí být při tom sami. Já jsem se vždy do své práce tak zabrala, že jsem si nebyla jista, postřehnu-li pravou chvíli, kdy mám odejít. Umluvili jsme se s Jiřím, že mi dá znamení; bude prý jakoby v roztržitosti rozsvěcovat a zase zhasínat svou stolní lampu. Přišli a začalo se hned vesele a zábavně hovořit, takže jsem docela zapomněla na jakékoliv znamení, dokonce mi bylo i divné, proč Jiří stále rozsvěcí a hned zase zhasíná, přestože je poledne — a tak tenkrát nedošlo k obchodnímu jednání.

V roce 1939 však ani nedošlo k jarnímu veletrhu, protože se Němci nespokojili s naším zabraným pohraničím, ale vzali si dne 15. března celou naši zemi. Teď teprve nastal opravdový konec a zůstalo všecko jako po velkém ohni. Lidé jako by náhle zestárli o mnoho let. Jiří je velmi nešťastný a leží před ním velká starost: co teď?

Dodělal právě velkou práci pro výstavu v New Yorku. Je to panoráma velké skoro 3 m a představuje svatbu u Broučků. Je tam plno kytiček, různé houby, chaloupka z muchomůrky a 60 figurek. Právě v těchto dnech je odevzdal. Později dělal výpravu pro Osvobozené divadlo na hru Nebe na zemi, ve které hraje Jára Kohout místo Jana Wericha, který s Voskovcem odjel za hranice. Jde opravdu z jedné práce do druhé. Také ilustruje několik dětských knížek a stále kreslí pro Melantrich. Na podzim se přestěhovali na pokraj Košíř do prostorného podivného domu s vysokými rozlehlými místnostmi a starou bránou s kaštanovou alejí.

V září 1939 dostal Jiří první cenu v soutěži za nejlepší návrh na ilustraci knihy Ivana Olbrachta Nikola Šuhaj loupežník. Pestrý týden přinesl obrázek Jiřího při práci v jeho dílně. Tato fotografie ukazuje, jak byl tehdy ustaraný a vyhublý. Ukázka kresby, kde Nikola Šuhaj leží po svém boji zabitý, působí zvlášť tragicky. Své smělé plány na zřízení výroby hraček musil však s velkou lítostí pochovat pro zcela změněné podmínky.

Brzy po Novém roce 1940, dne 16. ledna, rozpomenul se na

malou rodinku ten čáp z Riegrova nábřeží a našel je i tady, na samém konci Smíchova. Tentokrát donesl malé Zuzance bratříčka Jirku. Všichni byli zdrávi a plni dobré vůle uchystat těm maličkým šťastné dětství. Hela pracovala už od loňského roku na svém románu Zuzanka objevuje svět, který Jiří obohatil obrázky plnými poezie a něžných představ. Mimo tuto knihu ilustroval Jiří v tomto roce devět dětských knížek, mezi nimi i Erbenovy Slovanské pohádky a velké vydání Karafiátových Broučků. Také dva díly o Míšovi Kuličkovi od Josefa Menzela. Tady vytvořil Jiří postavičku medvíděte, která se stala později populární. Udělal tehdy také výpravu k Štěpánkově hře Kamaráde, kde jsi? a dostal první cenu za návrh na výpravu Smetanovy Libuše pro Národní divadlo. Při této pilné a krásné práci uběhl skoro celý rok. Jiří začal přemýšlet o tom, co by měl počít se všemi pěknými hračkami a modely, které loňského roku chystal pro jarní veletrh. Nakonec se rozhodl, že ještě před vánocemi uspořádá v Uměleckoprůmyslovém muzeu výstavu všech těchto svých věcí pod heslem Malíř naděluje dětem.

Zase mi dopsal, abych mu přijela pomáhat, a tak jsem u nich strávila skoro celý měsíc listopad v samé práci a velkých přípravách. K hotovým již věcem přidělal Jiří ještě velké množství nových, které chtěl rozdělit do různých skupin, samostatně se uplatňujících. Jedna skupinka byla jakoby vystřižena z Divokého západu a bylo k ní potřeba několik koní. Ti byli takoví svižní a lehcí, některý byl hnědý, jiný grošovaný nebo šedivý. Byl tu i Arab, sedící na těžkomyslném velbloudu, a dva dobráčtí oslíčkové. Jiří udělal i čtyři kovboje, samý řemínek a třepení, a také ještě čtyři Indiány, velmi sveřepé a také samá ozdoba a péro. Dva velcí silní bizoni skláněli výhrůžně hlavy skoro až k zemi. Dokonce tu byl i krytý vůz vystěhovalecký, překrásně do všech podrobností vypracovaný. Pro jinou scénu vymyslil Jiří pohádkový námět o krásné princezně. To byl zasklený rokokový kočár a uvnitř u okénka seděla princezna. Po obou stranách kočáru jeli čtyři těžcí jezdci na koních jako stráž. Bylo to tak zvláštní a nevídané.

Všecko další působilo pravým kontrastem k předešlým scénám. Byla tu dojemná, prostinká skupinka, představující venkovský betlém. Mladičká matka s dítětem, pevně zavinutým v bílé peřince, utažené červeným povijanem, která sedí uvnitř otevřeného chléva. U ní stojí svatý Josef a před nimi klečí tři králové. Okolo je několik růžových nebo světle modrých naivních andělíčků. I jeden oslíček s volkem se tu uplatnili. Z okolí přicházejí různí poutníčkové, jako starý polní hlídač, babka s nůší, kominíček a hajný se zajícem. Stojí anebo leží tam šest bílých oveček, něžných a kudrnatých, a jeden čilý ovčácký pes.

Jiří chtěl sestavit ze všech těchto postav prostou vánoční idylu a byl by potřeboval několik cihel pro zvýšení terénu, aby betlém jaksi dominoval ostatnímu okolí. Náhodou se měla dělat nějaká větší oprava v domě, kde Jiří bydlil, a proto tam dovezli na dvůr značně vysokou hromadu cihel a složili je hned za tu kamennou bránu. V polovině listopadu mne odvedl můj mladší syn k nim na návštěvu do Michle, kde se mělo sejít více příbuzných. Moc se mi u nich líbilo, takže jsme se zdrželi a vraceli jsme se zpět až skorem k jedenácté hodině. Ruda mě doprovázel tu hroznou dálku z Michle až do Košíř. Vešli jsme širokou starou bránou do dvora a oba jsme strnuli. V sinavém světle měsíce jsme spatřili bledý zjev s dlouhými světlými vlasy a s velkýma poděšenýma očima. V tom tajuplném okolí mezi starými kaštanovými stromy a při tom strašidelném osvětlení bylo vidět pouze hlavu a jednu dlouhou bílou ruku, zatímco celé tělo stálo za složenou hromadou cihel zcela ukryté. Silně nám to připomnělo obrázek s hlavou K. H. Máchy, který Jiří nakreslil podle své představy k veršům básníka Máje.

Byl tomu obrázku až nápadně podobný. Dlouhé světlé vlasy byly teď nočním větříkem rozevláté a jeho úzká jemná tvář s velkýma a teď uděšenýma očima vypadala v měsíčním světle až příšerně bledá. Ruda se vzpamatoval první a řekl: „Co tady děláš, prosím tě?“ Jiří na to docela klidně odpověděl: „Ale kradu tady cihly. Potřebuji je na výstavu a nikde mi je nechtějí prodat. Vyšel jsem se podívat, jestli už jdete, a tu mi napadlo

Pseudolus (1943)

Studie 1934)

Otec s dětmi (1935)

Betlém (1943)

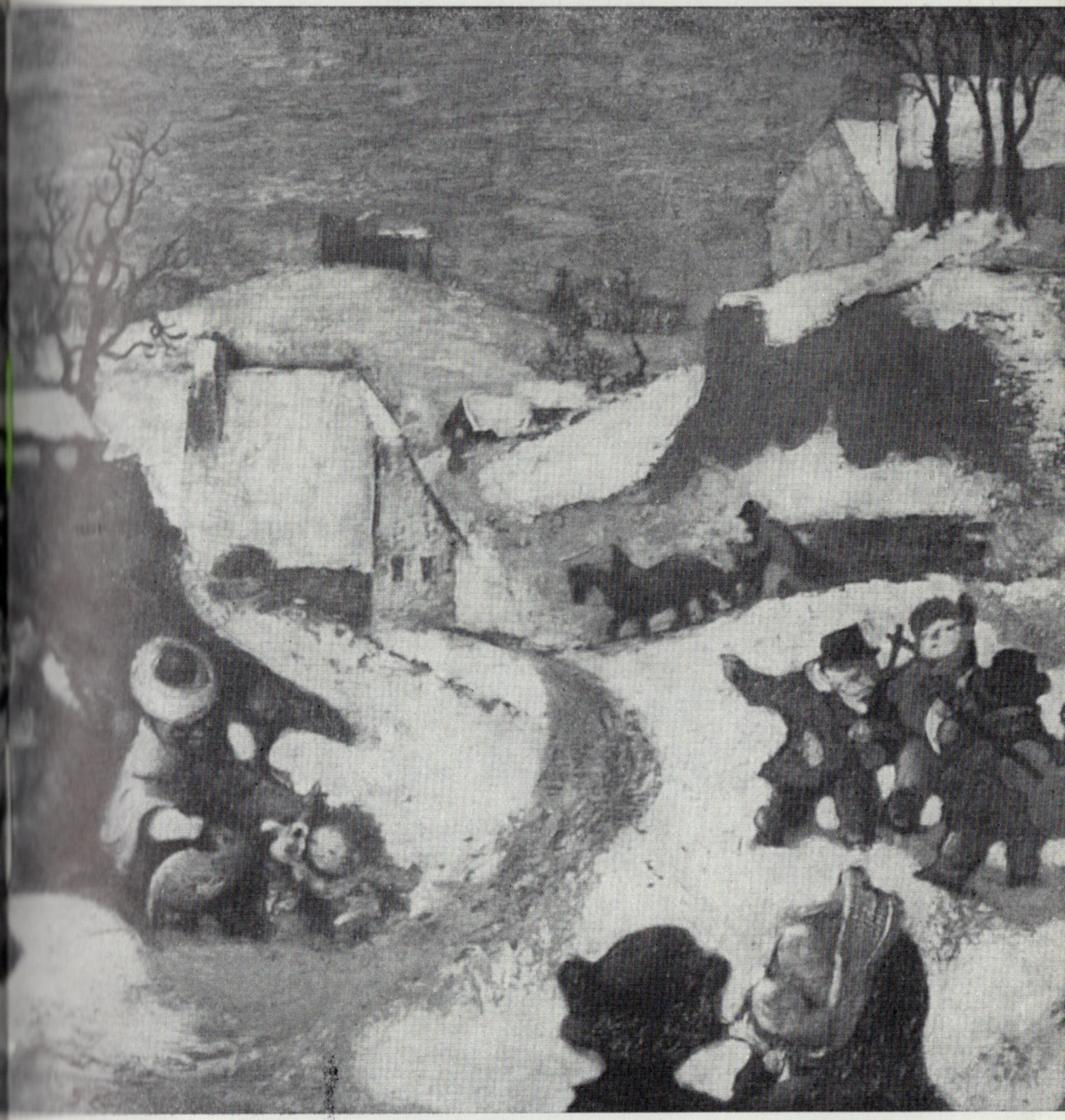

Děvčátko z Vodňan (1938) ▶

Tintagilles (1936)

Okno pracovny v Turbové (1956) ▶▶

vzít si nějakou cihlu z té hromady. Když jste vešli do dvora, lekl jsem se, že to jde nějaká hlídka, a zatím jste to byli vy." Pomohli jsme mu každý s nějakou cihlou do domu a tak jsme se přesvědčili o tom, co všecko se musí někdy udělat pro umění.

Dne 3. prosince 1940 byla tedy slavná vernisáž s procítěnou řečí Pečírkovou a s přeplněným sálem návštěvníků. Vítězslav Nezval tu četl svoje básně, Kühnův dětský sbor zpíval a všecko to bylo krásné, dojemné i slavné. Jiřího tam filmovali a lidé by byli rádi kupovali, byly to však většinou věci neprodejné, vždyť to byly pouze modely. Obdivu a slávy se tu dostalo Jiřímu dost, ale on sám byl příliš unavený po té veškeré práci. Výstava se musila i prodloužit a nakonec všecko koupilo nakladatelství Melantrich a tím skončil definitivně poslední pokus Jiřího o zavedení dílny na hračky.

Hned po vánocích, na Štěpána, si vyjel Jiří s doktorem Trägrem do hor. Potřeboval nutně trochu odpočinku a zotavení, vždyť v tom uplynulém roce 1940 udělal spoustu práce. V lednu 1941 mluvil Jiří do rozhlasu o hračkách a knihách pro děti. Později přednášel v Lidovýchovném ústavu. Začalo za ním chodit plno lidí a objednávali obrázky, loutky i knihy. Chodilo jich tolik, že musil skoro celé polovině odříci. Koncem ledna dělal Jiří výpravu do Prozatímního divadla na Goldoniho Benátskou maškarádu. Hned nato v březnu dělal druhou výpravu pro Národní divadlo, tentokrát na Shakespearovu Zimní pohádku. Bylo k tomu potřeba 16 scén a byla to velmi náročná práce. Kluci až ze Žižkova přicházejí přes celou Prahu do Košíř za Jiřím, aby se jim podepsal do jejich knížek. Přitom ilustroval knihu J. Glazarové Advent zvláštní technikou. I knížku veršů od Karla V. Raise vyzdobil obrázky. Lidé si začínají Jiřího vážit a podivují se, že dělá všecku svoji práci, jak malování, tak i vyřezávání loutek, levou rukou.

Jiří se cítí šťastný, zůstává však stále stejně skromný a skeptický, co se týče vlastního umění. Naučil se i lépe poznávat lidi, což je mu ku prospěchu. V prosinci ho filmují při jeho práci pro Aktuality. Kdosi mu řekl, že se jeho cesta začíná stláti vavří-

Městská lidová knihovna
Nová Paka

nem, a on namítl, že něco na zub by bylo v této době rozhodně lepší. Ona je totiž o všecko, hlavně o potraviny, veliká nouze.

O vánocích tohoto roku, tj. 1941, mi dovezl Jiří darem několik knih, které v tomto roce ilustroval. Byly mezi nimi i Hauffovy pohádky Karavana; krásně vypravená kniha. Všecky ty obrazy v této knize, např. ke Kalifovi a čápovi, to jsou samé kouzelné scenérie. Také známá pohádka Malý Muk je oživena mnoha krásnými ženami a divoce vyhlížejícími muži, je to všecko pravý oživený Orient. Byla jsem přesvědčena, že tato Karavana a Karafiátovi Broučci jsou dvě nejlepší Jiřího práce, které až dosud vytvořil, přestože jsou tak odlišného charakteru. Další kniha byla od J. Š. Kubína V čarodějném kole. Jiří zde nakreslil překrásné krajiny a v nich líbezné pohádkové postavičky. Jeho práce byla poctěna první cenou nakladatelství J. Otto v soutěži prací pro mládež. V březnu 1941 dostal cenu České akademie věd a umění za dětské kresby.

Nastal rok 1942 a hned na jeho počátku Jiří onemocněl chřipkou, která ho potrápila asi deset dní. Sotvaže se uzdravil, dal se hned zas s chutí do práce. Chystá výpravu pro Národní divadlo a přitom musí jíst ten hrozný nechutný aprovizační chléb, který prý ho pálí v krku. Před mnoha lety nouze naučila Dalibora housti a nyní tato zoufalá vyživovací situace přinutila Jiřího k tomu, že začal směňovat svá díla za věci vezdejší potřeby, ovšemže jen v krajní nutnosti. Proto se stalo, že jednou v únoru, za velkého mrazu, přijel do dvora Turbové, kde Jiří s rodinou bydlil, selský vůz s nějakým nákladem. Nastalo pobíhání a já jsem si domyslila, že to bude něco s aprovizací. Po chvíli vešla do Jiřího pracovny venkovská žena a Jiří ji provázel místností, kde byly vystaveny obrazy na vysoké římse, táhnoucí se kolem celé prostorné síně. Náhle někdo Jiřího odvolal a ta paní zůstala se mnou sama. Spatřila tam několik obrazů na téma Sen noci svatojánské a zalíbila se jí květinářka, která vyjadřovala svým celým zjevem velkou chytrost a také chtivost života, přestože její obličej byl naznačen pouhou barevnou plochou. Paní by byla ráda ten obrázek koupila, já jsem jí

však šalamounsky řekla: „Ten obraz není ještě dodělaný, proto se nemůže prodat.“ Podívala se na mne nechápavě a pak asi přišla na to, že matky umělců nemusejí být vždycky chytré. Po Jiřího návratu si vybrala menší obraz dvou zajíčků přikrčených na sněhu a hovořila o tom obrázku i o druhých obrazech tak znalecky, že jsem se zastyděla za svoji nevědomost z oboru synova umění. Paní pak nahlédla do vedlejší jídelny a řekla: „Tady máte, Mistře, jistě svoje nejlepší práce, které byste asi neprodal. Dovolíte mi však, abych se na ně alespoň podívala?“ Samozřejmě jí syn všecky obrazy ukázal a jí se zalíbil právě tentýž obrázek, který jsem i já nejvíc obdivovala. Je to několik dosud málo rozvitých růží v bílé porcelánové vázičce velmi ušlechtilého tvaru. Nakonec jsme se přátelsky rozešli a já jsem v duchu chválila svého syna, že si dovede v nouzi pomoci. Vždyť ten obrázek, který si ta paní odnášela, byl vlastně zaplacením nějakých bramborů a mouky.

Když byly vnučce tři roky a přivedli ji k rozsvícenému vánočnímu stromku, skorem se zajíkla překvapením a zvolala s obdivem: „Táta umí!“ Myslila si tehdy o všem, co bylo hezké, že to udělal táta. Žádný jí nedovedl povídat pohádku tak jako táta — to bylo vlastně celé divadlo a nejenom povídání. Začala jsem jí jednou povídat pohádku o Karkulce, ale ona mi po chvíli řekla: „To není ta pohádka — táta umí!“ Přišel tedy táta a řekl: „To se musí vykládat jinak. Karkulka jde k babičce a cestou si poskakuje.“ Vzal panenku, dal jí na hlavičku kousek červeného hadříku a skákal s ní po pokrývce postýlky, protože byla Zuzanka nemocná a musila ležet. „Karkulka cestou trhala kytičky a lítali tam motýlkové,“ pokračoval táta a všecko tohle názorně předváděl. Pak vzal červenou sametovou kravičku a přiběhl s ní na pokrývku, a to byl vlk.

Během tohoto roku 1942 udělal Jiří ilustrace do mnoha knížek. Do knihy pohádek bratří Grimmů Děti Pána Boha nakreslil mnoho menších obrázků, které vypadají jako staré dřevoryty. Je tam jedna scéna na hřbitově, kde lezou raci s rozžatými svíčkami na ocáscích a toto světlo a zář měsíce působí kouzelně.

I další kniha těchto autorů Pohádky a legendy je bohatá, ti rybáři a to moře a sítě s rybami! Děti tu namaloval tak krásné a opravdově dětsky milé. Některá trochu smutná místa na obrázku rozjasnil třeba jen myškou nebo holoubkem.

Na jaře 1942 bylo v Praze velmi zle kvůli Heydrichovi. Jiří dostal předvolání k soudu na Pankráci k výslechu. Po důkladném vyšetřování dostal Jiří prohlášení, že není ani žid, ani svobodný zednář, a s tím ho propustili. Tehdy takové vyšetřování nahánělo každému hrůzu, vždyť při tom šlo o krk.

Potom pracoval Jiří zase jako dříve. Dělal teď výpravu pro Národní divadlo na hru Zlý jelen a druhou na řeckou lidovou frašku Lišák Pseudolus. Na podzim nakreslil padesát obrázků k Hrubínovým říkankám Říkejte si se mnou. To je krásná dětská knížka s prostými, avšak tuze milými obrázky, kterou kdekdo sháněl.

A už tu začínal pátý válečný rok 1943! V březnu byla v Národním divadle premiéra Vrchlického hry Soud lásky s výpravou Jiřího. Pestrý týden přinesl celé dvě stránky s obrázky překrásně vypravených scén a mnoho kostýmních návrhů, zcela zvláštních a v duchu doby této zpěvné komedie. Zjara byl náhle Jiří povolán k pracovní povinnosti, nakonec ho však jako malíře osvobodili. Potom se rozstonal angínou a poležel si celý týden. Ještě nemohl mluvit a jenom sípal, ale už se dal zas do práce a zase kreslil a maloval.

V květnu dostaly obě děti spálu. Zůstala jsem u nich, abych je ošetřovala, aby nemusely do nemocnice. Byli jsme docela izolovaní a nepřišli jsme po celé dny s nikým do styku. Když to trvalo už asi týden, chodil Jiří před svým odchodem z domova alespoň pod oknem pokojíka, kde děti ležely. Okno bylo příliš vysoko, aby do něho mohl nahlédnout ze zahrady, která se táhla kolem celého domu. Jednou zahlédl v té zahrádce pod oknem právě rozvitou červenou růži, utrhl ji a vhodil nám ji do okna. Děti zajásaly a na tátu volaly, ale on k nim nesměl. Chodil pak denně pod oknem potěšit se alespoň tím, že na děti zavolal, a ony se mu radostně ozvaly. Po dalším týdnu se jed-

noho dne zrána počaly pomalu odsunovat skleněné zasouvací dveře dětského pokoje a vysoko ve vzniklé skulině se začala po částech objevovat pěkná loď plachetnice. Zpočátku pozoroval Jiřího synek toto náhlé zjevení trochu poděšeně, protože obě děti už po dva celé týdny nikoho z rodiny nespatřily. Když se vzpamatoval, radostně vykřikl, a když pak táta nahlédl dovnitř a spatřil děti na lůžkách bez pohybu a s podvázanými šátky pod bradičkami, nepřemohl se již a vešel k nim. I Zuzance donesl táta nějakou hračku a obě děti se moc radovaly.

Naštěstí byla už nemoc na ústupu a tak se celá rodina zase sešla dohromady a děti se uzdravily. Všecko se vrátilo do svých kolejí a Jiří začal pracovat. S velkým nadšením maloval malé i větší obrázky a cítil se při této své práci šťastný. Udělal ještě jednu výpravu pro Národní divadlo na Tylova Strakonického dudáka. Kritiky se tentokrát docela rozcházely, jedny naprosto nesouhlasily, zatímco druhé vychvalovaly výpravu do nebe. Potom začal Jiří chystat výstavu pro Brno na 1. prosinec. Druhá měla být v Praze v polovině prosince a pak v lednu ve Zlíně. Za těchto ztížených poměrů měl mnoho práce, protože musil pro hotové obrazy dělat sám pasparty, upravovat rámy a některé i sám udělat. V Brně se setkala výstava s velkým úspěchem a musila se prodloužit o celý týden.

V Praze se pořádala výstava ve Vilímkově galérii. Při jejím zahájení měl proslov Jiří Frejka a bylo to všecko moc slavné. Byli tam přítomni skoro všichni představitelé vědy a umění a byl tak strašný nával, že se lidé nemohli vejít dovnitř, ani ruce prý nemohl nikdo zdvihnout. Jiří tam měl několik portrétů, různá květinová zátiší, krajiny i výjevy z divadla i obraz chudého cirkusu. Ze všeho nejzajímavější bylo jistě velké plátno pod názvem Betlém. Všecky ty milé postavy našich venkovských lidí, ti muzikanti, hajný, žebrák a ta ryze česká krajina s kostelíkem v pozadí. Také žena s chlapcem v té zasněžené krajině a venkovský vůz s jediným koněm, to všecko hovoří k nám naší řečí. Střed obrazu tak zvláštně osvětluje venkovskou Madonu a pohádkové krále. Starší i mladí pastýři se tam

obdivují děťátku v jeslích, které je naznačeno pouze velikým světlem.

Na tyto vánoce roku 1943 udělal Jiří svým dětem loutkové divadlo, protože se hračky už těžko shánějí. Děti hrají divadlo po celé dny a jsou při tom dokonale šťastné. Někdy jsem jim hrála divadlo i já, jindy jsem povídala pohádky. Jednou jsem jim vyprávěla Andersenovu pohádku O sedmi labutích a jejich hodné sestřičce. Poslouchali oba pozorně a nakonec, když sestřička zachránila všech svých sedm bratrů, řekla Zuzanka zamyšleně: „A víš, babičko, že ta sestřička byla mnohem hodnější i než Sněhurka nebo Popelka, protože žádná z nich nikomu nepomohla tak jako ta sestřička."

Čas rychle plynul i při všech válečných trampotách a přišel rok 1944. Jiří se těšil na to, že si v lednu po velkém shonu s výstavami řádně odpočine, ale bohužel mu to vůbec nevyšlo. V polovině ledna onemocněla těžkou angínou Hela a hned nato dostaly obě děti chřipku. V Praze toho času řádila chřipka zvlášť nebezpečná a spálu dostávali i dospělí lidé, jistě to byl následek všech válečných útrap. Do Jiřího rodiny se nastěhovaly těžké starosti. Nejhůře ze všech byla postižena Zuzanka, kterou musili odvézt do nemocnice, kde zjistili zánět mozkových blan a dokonce i obrnu. Lékaři tam Jiřímu řekli, že na uzdravení není vůbec žádná naděje. V největším zoufalství si odvezli Zuzanku domů a byli po celé dny i noci stále kolem ní. Doma však místo aby se to zhoršilo a spělo k strašnému konci podle předpovědi lékařů, začalo se všecko pomalu obracet k lepšímu a přivolaní lékaři řekli, že se tu stal zázrak. Zuzanka překonala šťastně tuto hroznou nemoc, kdy jí šlo o život, měla však ještě v březnu málo pohyblivou pravou ručku a levou nožičku. Konečně se i to zlepšilo a dítě bylo zachráněno.

...dnes tu byl profesor Pelnář z university s docentem Procházkou a svorně se dohodli, že se z toho Zuzanka dostane, ačkoliv nebyla vůbec žádná naděje. Sláva, sláva Tvůj Jiří

Z KORESPONDENCE 1944

Po celý tento čas, v lednu i v únoru, nemohl Jiří na ničem pracovat pro velikou starost o nemocné dítě. Byl u nich vypnutý telefon a nikoho nepřijímali. Když pak šťastně překonali tuhle těžkou zkoušku, pustil se Jiří do výpravy pro Národní divadlo na Grillparzerovu hru Sen jako život. Potom už stále jen maloval velké i menší obrazy a říkal, jak ho tato práce těší a uklidňuje.

Pořád ještě trvá válka, nekonečná. V září 1944 zavolali Jiřího na pracovní úřad, byl už i zapsán pro pracovní povinnost do závodů Junkers. Zase tu byla velká starost, jak to dopadne. Vtom si ho vyžádal film k výtvarné spolupráci při natáčení Černých myslivců. Dostal proto šestiměsíční odklad. Načas se mu tím ulevilo a začal doufat, že si ho po půl roce vyžádají znovu pro další film.

Všecko, co teď Jiří namaluje, jde už skoro jen na výměnu. Tyhle poslední dosud válečné vánoce byly už hodně zlé. Byla už nouze o všecko a po hračkách pro děti nebyla už ani památka. Jiří se tedy rozhodl, že letos udělá dětem hračky sám. Pro svého synka Jirku vyrobil hasiče se stříkačkou s dlouhým žebříkem. Měl všecky klouby pohyblivé a měl i opravdovou malou sekyrku. Pro Zuzanku vyřezal dřevěnou panenku, tak jako maminku, oblečenou v dlouhou modrou sukni a světlou blůzičku, na hlavě šáteček, uvázaný pod bradou. Všichni tři jsme ji přisoudili tomu hasiči za manželku, ačkoliv to zpočátku nebylo v Jiřího plánu. Aby byla rodinka kompletní, přidělal Jiří k mamince krásné a pohyblivé děťátko. Hela pro ně ušila roztomilou bílou košilku s krejzlíčkem u krčku. Byla jsem tehdy u syna a snachy celých čtrnáct dní a každý večer, když děti usnuly, sesedli jsme se všichni tři v Jiřího pracovně ke stolu a každý z nás na něčem z toho pracoval. Pozorovaly jsme s velkým zájmem, když Jiří zkoušel, jak hasič poleze po žebříku, nebo až sundá přilbu a sedne si na židličku, kterou mu dodatečně udělal. A ten malinký košiláček, který mohl pohybovat nožkama i ručkama, ba dokonce i hlavičkou! Tak krásné hračky neměly jistě toho roku žádné děti po celé Praze. Tyhle dva předvánoční týdny

jsem strávila v Jiřího rodině proto, že Jiří byl velmi unavený a snad i nervově vyčerpaný nejenom prací, ale i neporozuměním některých lidí, dokonce i přátel.

Poslední válečný rok — 1945. 14. února byl strašný kobercový nálet na Prahu. Bylo mnoho mrtvých. Dcerka malíře Josefa Lady byla právě na hodině klavíru na Vinohradech a na ulici přišla o život. Bylo postiženo mnoho čtvrtí města. 25. března byl opět velký nálet. Teď už není žádný klid. Doba začíná být už velmi zlá a za této tak nebezpečné situace přibyla k Zuzance a Jirkovi maličká Helenka. Narodila se 8. dubna a brzy nato vypukla revoluce.

Konečně skončila zima a nastalo jaro — krutý, překrásný květen 1945.

BETLÉM

...bude nejrozumnější, abyste odjeli do Prahy, teď už jistě pokoj nebude.
...když by se tu něco mělo stát, budeme pohromadě...
...práce je až dost. Od pracovní povinnosti jsem osvobozen jako malíř...

Z KORESPONDENCE 1943

Maminka vypravovala hlavně o loutkách, na ně šila, oblékala je, radovala se z nich. Jiří však také kreslil i maloval. Maminka jeho obrázky chválí, obdivuje se ilustracím. Jeden obraz popsala maminka podrobněji, byl blízký jejímu srdci. Betlém. Ale jak vznikal?

Bylo to v zimě roku 1943, napadl sníh. Malíř měřil, řezal, hobloval, konečně překližku našepsoval, natřel podklad. Měl to být velký obraz, 130 cm délka, 65 cm na výšku. A teď barvy. Už v tom byla svízel. Za války si musili malíři pomáhat s barvami, jak se dalo. Pořádné nebyly, a tak nezbylo nic jiného než vyhledat prastaré receptury a dát se do míchání. Dobrý přítel malířů přinášel práškové barvy, sehnal štětce, papíry, věci tehdy nesmírně vzácné. Na verandě byla kamenná deska a na ní se třely s rozličnými přísadami prášky s olejem.

Jiří měl za sebou několikaměsíční práci na výpravách pro Národní divadlo, stovky ilustrací pro nové knihy dětem. Teď to bude obraz, jaký si dělají kumštýři jakoby především pro sebe. V těch dnech, v onom děsivém sevření, byl betlémem každý domov. Oddělen zatemněním od hrůzy, domov byl jediná jistota. Co mohla zmoci uchvacující ruka, přenášející ubohé figurky do strašných táborů! Přesto těm daleko od stolu a od dětských postýlek zářil domov skrze tmu zdánlivě neproniknutelnou.

Téměř třicet let uplynulo ode dne, kdy maminka po přečtení

poslední pohádky rozevřela deštník nad spícími synky a chystala nadílku. Tenkrát chodívali o vánocích po plzeňském předměstí Petrohradu dům od domu dva dudáci a hráli koledy, mezi nimi Karel Koval z rodiny Šlaisů, který se později stal o šestnáct let mladšímu Jirkovi nejlepším přítelem. Na dudy se teď Jiří učí poctivě hrát, dosud měl klavír a kytaru, s dudami přišly ty pravé koledy.

Rodí se plán obrazu. Temně zelená vysoká kachlová kamna vydychují teplo, voda bublá v hrnku ve výklenku, pach cigaret stáčených v rukou se mísí s vůní jehličí ve džbánu. Babiččin bratr (Nanynky Bočanové) býval hajným tam v lesích u Březí. Byl to veselý děda, děvčata se bála jít sama do lesa. Praděd chodíval hrát na křídlovku do světa, aby přinesl pár krejcarů k chudému řemeslu. Starý Šlais, Karlův otec, přišel do Plzně s prázdnýma rukama, neměl nic než křídlovku. Byl dříč, časem tu bylo deset párů koní, veliké hospodářství, které jako poslední odolávalo vnikání města do krásných polí a zahrad. Synové musili, studie nestudie, všichni čtyři i se sestrami na žně. Po návratu vyklouzli z dřeváků a sedli ke klavíru. Tehdy ještě byla muzika víc než chleba. Dodávala odvahu, veselou mysl, hojila zlomená srdce.

K Betlému půjde pravá plzeňská muzika s dudami, basou a klarinetem. Bude tam i dobrý český král, žádný přivandrovalec, těch je dost kolem. Poputuje později do Horákových Českých pohádek. Černí ptáci, kteří předznamenávali příchod děsu a násilí do Čech, na obraze ponesou na křídlech českou zimu.

Jsou tu kopce plzeňského mládí, ale i postavy z matčina vyprávění z Vodňan, ze Skašova. Jednou mluvil o Skašově do rozhlasu, poslouchali ho příbuzní, přišli za ním. „Jak to? Trnkové pocházejí z Plzně!“ Ožívá mu v mysli jeho dětství i mládí jeho babičky Nanynky Bočanové, která zavedla v Březí výrobu dřevěných hraček. Ale je to i krajina nynějšího domova: nad jejich domem Turbovou, skrytou na úpatí starodávné vinice, jsou usedlosti Šmukýřka, Šalomounka, stačí jenom nepatrně pozměnit detaily. Kolem jsou staré zahrady, kde ještě nedávno

zpívali slavíci. V zahradě nad domem se po pěšině prochází bažant s královskou vlečkou, nerušeně tu hnízdí ptactvo, pod okny na červené dlaždice přichází drozd. A jak se tak po očku dívá na malíře kreslícího u okna, už je lapen a uschován v jeho zraku. Za pár let skočí na stránku Nezvalova Zlatého věku. —

Je zima, venku sníh. Děti ztichly. Táta klíží, šepsuje. Jsou tu připraveny i tuby, do kterých se barva pěchuje špachtlí. Táta rozsvěcí modrou žárovku, je to tu najednou jak v pohádkové sluji — teď začne čarovat. Škoda, zase musí jít děti spát. Ráno vbíhají do pracovny — a on už zase sedí u štaflí. Kreslí hnědou rudkou, přesnou čarou, vidí kompozici už předem. Na štaflích jsou dvě zinkové mističky, v jedné je olej, na kterém se občas usazuje škraloup, a v druhé terpentýn. V levé ruce drží štětec, v pravé hadr, do něhož jej občas utře. Paletu mívá na příručním stolečku. Mlčí, tatínek vůbec spíš mlčí, ale rád naslouchá druhým, přimhuřuje oči, když odstupuje, naklání hlavu a dívá se zleva napravo. Ta záře, která vede jeho ruku, se rozlila na tvářích u jeslí. Pro malého je obr, dívá se mu na kapsu ve výši očí. A šeptá si: Tamhle jde paní Maříková s Karlíkem. — Kůň! ukazuje malá. — Je to s ním táta? — Táta přece neřídí koně. — Dědeček žebrá? — Kdepak, zdraví kloboučkem. — Děťátko není vidět, kdepak, taková oslepující záře, až se musí přimhouřit oči, jako když se rozsvítí sto prskavek najednou. Tolik nocí! A táta nejde nikdy spát?

A zase jedno ráno. Děti ztratily úžasem řeč. Až pak vydechnou. Chvíli skáčou po pokoji, než si vzpomenou, že nemají rušit — a utíkají ven. Honem, to musí vědět všecky děti, i ti kluci nahoře v zahradním domku, že oni dva taky jdou k Betlému, že tam taky jsou. — Ale jděte, kdepak? — No přece na obraze dole napravo v rohu!

Už pátý rok... A ten vytoužený den otálí! Jak dlouho ještě?

Maluje pradlenu, která pere *drum drum drum*. Teď namaloval lavici a na ní zřasenou záclonku. Na jiný papír namaloval druhou, třetí a ptá se pětileté: „Co myslíš, která je lepší?“ Včera tu totiž byl básník. Aby měl trochu klidu ve stísněném bytě,

píše v koupelně. Přesto je šťastný. Oba umělci pracují pro děti, které nesmějí vědět o tom, co je trápí. *Vezmi žlutou tužku, namaluj mi hrušku.* Táta říká dcerce: „Pojď sem, nakresli tady něco.“ Půjčuje jí „tátovky“ — pastelky v dvoudílné krabici ve čtyřech řadách, nemohou se nikdy dost vynadívat, jak je táta vyndává, žlutou, modrou, pak červenou. Drží je teď sama v ruce. Kreslí talíř, panenku, husu. A táta namaluje na druhou stránku talíř a dvě hrušky. *A pod hrušku talíř. Sláva, ty jsi malíř!* Moc se jí to líbí, jemu zase její kresba, v Hrubínově knížce Říkejte si se mnou bude hned na první stránce.

Vždy, když ho zaujme nějaký problém, udělá několik variací a ptává se dětí, která je nejlepší. Děti ukazují prstíkem. Vážně přikývne, vždy je bere vážně, má vůbec k dětem jakousi úctu. Vyslechne je tedy a pak to udělá po svém.

Teď ve válce se obzvláště ukazují výhody jeho řemeslného vybavení. Není pro něj nesnadné nic z přidružených řemesel. I za poškozené věci je nyní vděčen. K štětcům udělá nové násadce. Někdo mu donese špachtle bez držátek. Rozžhaví je, namočí do smůly, zabodne kleštěmi do dřevěných rukojetí. Ohromně to voní.

Však je dílna vybavena tak, že je možno všelicos i vyrobit. Je to starosvětská dílna: ponk, šlapací soustruh, celý dřevěný, s ohromným osmidrážkovým kolem, řemenice je šňůra ze šicího stroje.

Aby se malý mohl dívat, jak pracuje na soustruhu, posadí ho vedle na ponk. Ale piliny lítají a za chvíli jich jsou plni oba.

Jsou tu sady řezbářských dlát, starodávné svidříky, lupenkové pily, kolovrátek, šuplíky s korálky a hadříky, na stěnách visí loutky z divadla, o němž děti rády poslouchají povídání. Ze stěny na ně dolů shlíží obrovský černoch s náramky a turbanem, Turek s plnovousem, Vasil, pan Eustach, brouček s beruškou, housenka s kloboučkem.

V dílně jsou také špalky lipového dřeva, krásně voní — je na něm ještě kůra. Leží tu hrubě opracované díly loutek, nohy, paže, některé smějí děti samy omalovat. I hlavu ospalého krá-

le. Mohou se dívat do krabic s hřebíky a se skleněnýma očima pro zvířátka: zelené, modré i žluté; pro sovy, pro kocoury, pro lišky.

Ze starodávné truhly s vykládanými ptáčky se občas vytáhnou loutky. Ve chvíli odpočinku, nejčastěji na verandě, z níž se po čtyřech schůdkách vbíhá do prastaré krásné zahrádky, jim hraje divadlo. V truhle jsou také plstěné hračky, s kterými mají dovoleno si hrát i na zahradě. A právě tady se stalo to velké neštěstí. Vylezly až nahoru do veliké zahrady, kde jsou staré brány s andělíčky a staleté tisy, a malou veselou lišku, kterou velice milovaly, nechaly nahlédnout do dutiny od datla. Ani jim nezamávala ocáskem na rozloučenou a sjela dolů. S pláčem běžely domů pro pomoc. Táta šel tedy s nimi zachraňovat lišku. Ale děti už nevěděly, která to byla díra; bylo tu mnoho starých stromů a mnoho starých děr. Pláčou hořce a táta je utěšuje, že jim udělá lišku novou.

Mezi hračkami, co táta vyrobil, byl také trpaslíček, který měl v sobě pero a vyskakoval, když se zmáčkl. Obzvláště milovali malého loupežníka se špičatým kloboučkem a perem, které je při hře píchalo, a pak — sáně se šestispřežím a s jezdcem.

Táta se usmívá oknem, které tehdy ještě vede z pracovny na verandu, později se tato půle verandy rozšíří v pracovnu. Odkládá štětec a jde si s nimi hrát. Na stolku verandy jsou připraveny ředkvičky. Sedá na slaměné křeslo a rozkrojí jim je krásně na tulipánky a podloží lístečky a děti jedí zbožně — i lístečky snědí.

Veliký táta má velikánské vysoké plstěné boty. Děti si s nimi hrají na kocoura v botách. Nebo si každé jednu vypůjčí, vlezou do nich oběma nožkama a skáčou — kdo dál. U schodů je pískoviště, které jim vyrobil, a staví tam s nimi překrásné hrady. Jejich malincí kamarádi si chvíli hrají a pak se tiše postaví před okno a dívají se na malíře. „Pane Trnka, my jsme tady.“

Neodkládaje štětec přikývl, že je dobře.

A tu na něj křikli zvenčí: „Pane Trnka, my vás máme rádi.“

Za války maloval a kreslil ilustrace hlavně ke knihám pro děti. Co tehdy znamenala česká knížka, česká duchem! Nejen pro děti, pro všechny. Mezi početnou řadou jsou Broučci, Hrubínova říkadla nejmenším, Kubín, Mahen, a zejména České pohádky Jiřího Horáka. Číše studené vody, krása jadrného slova. Text Trnkovi učaroval. Octl se na jeho pracovním stole v strašné době. Kruh přátel řídl, nebylo jisto, co se stane zítra. Bylo to sto pohádek, jedna krásnější a češtější druhé. Naši ševci, chalupníci, překrásné princezny, hloupí čerti, husaři, králové, odměňující poctivé chasníky svými dcerami, šelmy sedláci, šašek, loupežníci, zlá macecha chtivá vdavek a pastorkyně krásná jako obrázek. Byla jich najednou plná pracovna. Když nyní usínal, usmívali se, kývali na něj ze všech koutů i z police, ukončující hrubě pletenou slámu na zdi.

Je noc. Malíř zase nespí. Nejlépe se mu pracuje v noci, ze zahrady sem vniká vůně šeříku a růží, ze spaní se probere pták a tíkne. Je takové ticho, že je slyšet i lístek upadnout, skanout rosu. Když si jde natočit vodu, zaposlouchá se zavřenými dveřmi do dechu spících dětí. Ráno na ně bude shlížet král. Přišel sem shora z katedrály, stejně se mu tam nahoře teď nelíbí — chodí tu cizí vojáci, mluví cizí řečí —, a sedí si na trůně, korunu má vyleštěnou, až zrak přechází, a poslouchá šaška, kterého má rád a který nejednou vyzrál i na něj. Táta se dívá a mhouří oko s němou otázkou: Je to tak dobře? Ne, je to hotové. Už se neohlíží zpátky.

Čte novou pohádku, hledá k ní klíč. Ke každé práci najde zcela nový přístup, neopakuje se. Možnosti jako by byly bezedné. A vždy jiná technika. Tady zvolil akvarel, ovšem je to zas kombinovaná technika.

Nad hotovými či už vytištěnými ilustracemi si pak znalci lámou hlavu; jak tohle vlastně dělal? Jakými barvami? Je to akvarel nebo kvaš?

Udělal jsem jednu velkou barevnou kresbu k pohádce, ale stejně se to k ní nehodí, ale je to snad nejhezčí, co jsem kdy udělal. Ta-

kovej kyrysnickej důstojník, jak jede z vojny smutně domů. Je to pro mne jak ty vojenské staré písničky, co Ti někdy zpívám.

Z KORESPONDENCE 1943

Do rána přibyl na polici husar. Má uhrančivé oči, a kam děti jdou, dívá se za nimi. Ten by jistě viděl i to, kdyby si bez dovolení půjčily tátovky. Pláštěnka mu vlaje, kůň ho statečně nese — kam jede? Trochu se ho bojí. Obraz je však krásný, každý před ním stojí zamyšleně. Oči má husar smutné. Kdy bude konec plahočení všech vojáků na světě? — Toho dědečka s ovázanýma ušima musí mít táta moc rád. Vždy má všude čestné místo, tady ho objímá i ten sirotek z Radhoště.

Nic nevědí děti o tom, že táta sahá daleko do paměti, ba až do nepaměti, že nabírá ze studnice, kde se vyplavují neurčité rozpomínky kdovíodkud, ze zkušenosti kolika pokolení předků. Po matce zděděná svědomitost ho nutí nevstat nikdy dřív, dokud neodvede poctivou práci. Raduje se i z látek i z barev stejnou dětskou radostí jako kdysi chlapec, který ležel na zemi a vedle šijící maminky počmáral každý kousek papíru. Později nad vytištěnou knihou budou možná děti skoro stejně smutné jako ilustrátor. Kde je to slunce, které zářilo zlatem ve vlasech dívčiných i na sametovém kabátci princově, který před ní klečí? Kde je ostrá srst kmotra vlka a měkce hebká kmotra Brka? Vycítily tátovo zklamání a je jim smutno s ním. Kde zůstal plamen svíce? Kde stíny ve tvářích tak jemně modelovaných? Vše pohltil špatný papír. Válka nepřeje ani malířům, ani dětem. Malý neví, co by jí hrozného udělal. Šermuje pastelkou ve vzduchu: — Zamaluju tě!

To je dobře, že to s čertem dopadlo tak špatně. Jen se zlob a lítej si v povětří! Těchhle čertů se děti nemusí bát. Strach, který by se užuž uhnízdil někde v koutku, je vyhnán smíchem. Hloupý, jen si ceň zuby, nebojíme se tě. Však se tě nikdo nebojí, dole v chaloupce spokojeně svítí světýlko. Zase je čert namalován tak krásně, barvy jen svítí. Na mizerném válečném papí-

ru z toho nezbude nic. Ach ten zlý krajánek! Že ho ten zlý čarodějník zabije, inu ať, v naší pohádce všecko dopadne dobře.

...A pak jsou děti nejmilejší před usínáním. To mi vždycky jihlo srdce nad nimi, i nad mými i nad Vašimi... Vaše matka.

Ty čápy, ty zná malíř dobře, to jsou ti vodňanští. Šlaisů Karlík, co spolu seděli ve školní lavici, vypráví, co toho všeho nakreslil při vyučování. I ti čápi tam tehdy klapali zobáky. Nic ho už v primě nemohlo vyrušit. Píše se kompozice, všichni kolem se snaží odevzdat aspoň pár řádek, ale kdepak Trnka. Klidně odevzdává nepopsaný čistý list. Zato přibyli další koně ženoucí se s jezdcem bůhvíkam, lvi, hrdinové. Tihle čápi jsou ti z komína vodňanské pošty, jak je maminka pozorovala ještě jako dítě s bratříčky a se sestrami.

Tehdy při ilustrování Horákových Českých pohádek se sešli dva Jiří nad jednou z nejkrásnějších pohádek O Jiříkovi. Pan profesor ji znal už jako chlapec od své babičky, rozené roku 1810. Její otec byl sládkem v želivském klášteře. Sloužila tam u nich drábova žena a tam jim ji vyprávěla. Hošík rád poslouchal o Jiříkovi, jako by to bylo o něm. Malířovi je pohádka také blízká, namaluje kouzelného dobrého dědečka a před ním stojí mládeneček, který uteče před zlým panským hajným. Z úst profesora Jiřího Horáka se line čeština tak čirá, že i přerušit tok řeči je hřích. Ale jeho posluchač je jak ten Jiřík — mlčky pracuje a jen naslouchá.

A jednoho dne je všech dvanáct obrazů hotovo. Stojí vedle sebe a jsou výmluvnější nad všechna slova, která se tehdy za války nesměla ani šeptat. Lidi, držte se, neztrácejte kuráž. Malíř neodpočívá, dává se do pérovek, v knize jich bude na padesát. Stovky a stovky skic, jako vždycky. Stokrát by přihlížející řekl: Tuhle zařaď, ta už je hotová! Avšak malíř stále není spokojen, ne, tohle není ten dědeček ani ten Vavřínek. Znova. Jsou-li tu už, jako když je vyšije, zase není spokojen s kresbou. Stále znovu, od začátku. Nakonec kresbu jakoby napíše — mohlo by se zdát, že ji dávno viděl vnitřním zrakem předkreslenou —

jistou linkou na čisto na krásný ruční papír. A už tu jsou: hezká, ale pyšná Bětulinka, vysloužilý husar sedí na lavici s fajfkou. Ten se ovšem nelekne ani čerta, má pro strach uděláno. Děti by taky chtěly sedět na takovém koníku s nohama silnýma jak sloupy. A jak se věrně dívá, jistě by je neshodil. A tohohle vlka se nelekneme, i když je samý černý chlup a samý zub. Ten je vždycky bit a bit, až se kouří z kožicha. Je jim ho trošinku líto. Však tátovi taky.

Konečně je všech padesát kreseb vybráno, odevzdáno — a už čekají další úkoly. Jako v české pohádce. Kolik hlav má saň? Jednu usekneš, setřeš pot a z meče krev, a je tu jiná, ještě děsivější. Je potřebí udatnosti a dobrého meče.

Dětem splývají pohádky i den, domov, kde na ně loutky shlížejí ze stěn i z knihovny, hračky, které nejsou nikde jinde než tady v truhle, maličké zelené a černé sáně s bílými koníky a jezdci na nich, koníci dřevění i plstění, drobounký kočár, o němž si myslí, že jim přiváží vánoce. Na velikém koberci pod stolem v pracovně jsou moře a ostrovy, to je jeviště, kladou sem loďku, kterou táta vyřezal, s lanovím i s plachtami, rozestavují herce, bizona, s nímž se utká milovaný loupežníček... Obrázky denně nové, na které se mohou dívat, jak chtějí. Nemusí vzdychat: Kéž bych tam byl, opravdu tam jsou. Všechno kolem je přetvořené čarující rukou, a tak k nim z obrázků zpátky přicházejí dobré staré víly, dostávají podobu panímámy z domečku, bývalé šafářky nahoře na Šmukýřce, podoby těch nejbližších odcházejí z pomalovaného papíru a vracejí se, jak se jim zlíbí. Hodný syn, který se stane králem, i udatný rytíř vítězící nad saní jsou pro ně ovšem vždy táta. Jak by nemohl vletět oknem verandy doširoka otevřené do vonícího šera čarovný pták a promluvit lidskou řečí? Táta mu jistě dobře rozumí. A kdo jiný než laskavá víla by mu prozrazoval tajemství kouzel a umění, když ony už dávno spí? Jen draka a vlky nikdy nepustí dovnitř a dobře hlídají po setmění dveře verandy, aby odtamtud nezasvítily zelené oči.

Všechno se tady mění, zvláště s houstnoucím šerem: konvice

s kouřícím čajem, veliká delftská váza, do níž košířský zahradník, ne tak krásný, ale stejně dobrý jako Jaromil, přináší obrovské bílé a růžové gladioly v pozdním létě. Vejdou se do ní celé náruče pivoněk a jindy zas tulipány, žluté, bílé a sametově tmavé. Když je doba růží, jsou všude, i v černém kovovém kotlíku, v němž prý se vařívala v Srbsku kaše. Nejvíc je tu žlutých růží, které má táta nejraději, asi proto, že je miluje babička, ve Vodňanech na zahrádce je pěstovala její matka. Dudy na zdi si tu asi zavěsil dudák ze Strakonic. Teď je sundá, má tátovu podobu, a zahraje jim Dorotko Trnková, nevěsto Švandova.

Vypráví jim o Pseudolovi a teď všichni spolu skáčou a zpívají: *Celý svět je jako koule, těžko na něm státi nohama... Ááá dokola á dokola a svět se točí dokola...* jak to zpíval Ladislav Pešek ve věčně pravdivém Plautovi.

Jindy zaslechnou popěvek z Benátské maškarády. Vybavují se jim ovšem zcela jiné představy než velkým, když zpívá Lelio (v roce 1941 v této úloze protančil oslňující Eduard Kohout celým představením): *Změním se na domino a frivolní mám spády. Má štědrá domovino, mé lstivé promenády!*

Někdy ale stojí děti za tátovou židlí a myslí si, že už kreslí nějak moc dlouho. Vzdychají a nevědí, jak na sebe upozornit. To nejsem já, namítne dotčeně malý, když táta namaloval kluka. Naštěstí má táta papíru dost a tak ho nakreslí na nový list, nakreslí i dcerku, jak jí chytly vlásky od kamen, u nichž stála; této nedávné události se nemohou naposlouchat a navyprávět. Občas malují všichni společně na jeden papír. A pak se stane, že holčička nakreslená v domácích šatech a bačkorkách má korunku princezny. Konečně se jim podaří vytáhnout tátu od kreslicího prkna. Jde jim dělat koníka. Nakreslí jim ještě sebe na všech čtyřech na zemi, malého jako jezdce a malou s jejími pannami. A žene je k večeři. Lelio dozpívá: *Co dělat? Nenuceně šňupnout si krapet rapé!*

Těch ilustrací pro knihy bylo mnoho. Raisova Zvířátka a lidé, Glazarové Advent, pohádky bratří Grimmů, Hauffova Karavana a řada dalších, mezi nimi v rodině milovaný Kormi-

delník Vlnovský. Obrázky k němu zaplnily pokoj dětí, všude jsou nyní dětské kresby lodí, moří, delfínů, palmy, žraloci a plachetnice. S každou novou knihou sem vniká nový svět.

Nejlépe se však o šťastném Vilímovi, který mohl prožívat tolik dobrodružství, maluje v arkýři jídelny. Nad stolem tam visí, ne, pluje krásná veliká karavela. Plula už v Opatovické ulici, dar k vánocům 1936. Bylo to mistrovské dílo a byla vyřezána, vysoustruhována, klížena, omalována, naškrobeny plachty za jedinou noc! Měla tři stěžně, maličké kotvy na řetízkách, záchranný člun, dvířka, schůdky, kormidlo, kladkostroj, kování a na honosné zádi řadu erbů. Když táta děti nadzdvihl, bylo možno se dívat dovnitř, stát se maličkým námořníkem, chodit po palubě a šplhat po ráhnoví. Musil pak přátelům vyrábět řady dalších lodí: řecké galéry, bárky, vikinské lodi, portugalské karavely.

Má za sebou řadu výprav. Spolupráce s Jiřím Frejkou se líbí oběma, i když musí malíř občas vstát k telefonu za svítání, sotva usnul. Režisér Frejka trpí nesmírnými bolestmi hlavy a spí málo. Goldoniho Benátská maškaráda byla objevná režií i výpravou. Malířova ruka básnila, oblékla scénu i herce tak, že inspirováni překonávali sebe. Představení zářilo, zpívalo, bylo oslňující. Popěvky z ní se zpívaly všude.

Shakespearova Zimní pohádka. Lišák Pseudolus. S Plautem bylo divadelníku výborně. S chutí oblékal Ladislava Peška, který byl v úloze, kterou jako by byl Plautus psal pro něj, neuvěřitelně pohyblivý. Lišák, který chvílemi přecházel do české polohy — a byl beze zbytku pochopen. Klicperův Zlý jelen, připomínající barvotisky ve staré myslivně, tajemný, šerosvitný, se skvělým Pivcem, který byl tehdy objeven ve své rodící se síle. Dále Hebbel, Lope de Vega, Vrchlický. Jakou lásku vložil do nezapomenutelného Strakonického dudáka. Přeškoda, že nebyla uvedena Libuše. Stačí podívat se na jeho návrhy plné monumentality a vžít se do oné soumračné doby a je ihned zřejmé, že by ji Němci takovou nepustili na jeviště.

Bylo nesnadné pochopit i lidem nejbližším, jak se do válеč-

ných let vešlo to obrovské množství práce, jak vedle těchto úkolů mohl namalovat olejem dlouhou řadu portrétů. Zvláštní místo zaujímá portrét jeho matky, její vnitřní podoba. — Maluje krajiny s poutníky, maluje květiny, herce, komedianty, cirkusáky, provádí mědirytiny s Pseudolem.

Přicházejí známí i neznámí a každý něco chce, jednou něco do památníku, jindy podpis. Nikdy neodřekne dětem, kdyby ho zdržovaly sebevíce. Nastaví noc, ty noci pak tvoří dlouhý řetěz. Za nějaký rok, až práce na filmu bude spět ke konci a budou se opět nastavovat noci, odpadnou i mnohem mladší, on vydrží. Nepovolí času, aby ho obral o novou výhru při práci, bez níž nemůže žít. Kritika někdy rozpačitá nad jeho obrazy se nejednou mýlí.

Vždy bude opovrhovat uměním pro umění, pod kterézto heslo se dá skrýt leccos nepoctivého. Kdyby měl erb, rodové heslo, bylo by tam cosi o poctivosti a o lidském srdci, na které nikdy při své práci nezapomíná. Stojí-li na rozcestí, kde je možno volit mezi cestou svůdnou, na níž je dovoleno hrát si s divákem, jak se zlíbí tvůrci (vybaven je tak bohatě, že by to pro něj bylo snadné), a cestou srozumitelnou, aniž cokoliv zůstane dlužen umění — volí bezpečně cestu sobě vlastní. Nepatří, ani nechce patřit do žádné školy. Budí nevraživou mrzutost u těch, kteří vystačí s jednou ploškou drahokamu, jenž celý může patřit jen tomu, kdo se neleká dřiny. I kdyby už podléhal lákavé hře, k níž by ho mohly svádět obratnost a znalost a řemeslnická dovednost, bezpečně převládne laskavost, pro niž ho budou mít rádi ti nejprostší, mladí a děti. Nenávidí nečestné zbraně. Pár klůcků, obratná hra s písmem, hra na naivnost, neodpovědná hravost, to vše mu je cizí. Mohl by se svým vkusem vyčarovat stovky svůdných hříček; tomu nepodlehne nikdy, příliš čestný, aby se mu neprotivila samoúčelnost, improvizace. Nenávidí diletantství až do konce. Dávná slova profesora deskriptivy, kterým se žáci tehdy smáli, utkvěla mu v srdci: Ve stánku umění se kupčit nedá. Zlobí se, když se stane módou vkládat dětem do ruky velké štětce, drahé barvy, odstřižky, papírky na koláže.

Při dětské bezprostřednosti vznikne vždy cosi zajímavého, apartního. Ale dobrý pedagog v něm odmítá takovouto výchovu. Později v témže duchu začne r. 1968 svou krátkou dráhu na Uměleckoprůmyslové škole, z které vyšel před 34 lety. „Nejdříve se dívejte a pořád kreslete, to je základ všeho.“

Maminka ovšem sledovala synovu práci i dále. Vedla si záznamy a vyměňovala obsažnou korespondenci. Poslední její dopis má datum 12. září 1958. Bylo to měsíc po tragické smrti jejího mladšího syna Rudolfa. Měsíc nato odešla sama, zemřela v Praze 15. října 1958.

Když jí syn daroval k vánocům 1954 Seifertovy verše o mamince, které ilustroval, zapsala si:

„Když jsem synovi děkovala, řekl mi: Jsou krásné, ale zdají se mi být trochu smutné. Matka tam tak často pláče a tebe si nepamatuji plačící. Jak nám bývalo, mně i Rudovi, s tebou vždycky dobře! Býval Bolevecký rybník, vycházky na Homolku a někdy na Radyni a koupání v Hradišti. Ty sis s námi vždycky hrála a s námi se smála a často nám leccos směšného vyprávěla. Do biografu a do loutkového divadla jsi s námi chodila, a i když jsi nás trestala, bylo všecko dobré. — Velmi mne potěšilo uznání mé nejlepší snahy o to, vychovat svoje děti co nejlépe. Jistěže jsem i někdy chybila, ale doufám, že jsem svou povinnost řádně splnila.“

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Příležitostná kresba pro děti z 27. I. 1941 *titulní list*
Ezopovy bajky O psu a kohoutu. O lišce a čápu (1930) *str. 56*
Nikola Šuhaj loupežník (1939) *str. 111*
Smuteční telegram (1933) *str. 138*
Z Horákových Českých pohádek (1944) *tiráž*

Přílohy
za str. 36
Růžena Trnková (1958)
Rodinná fotografie Rehbergerů (stojící vpředu desetiletá R. T.)
Svatební fotografie rodičů (1911)
S maminkou a s bratrem Rudolfem (1916)
S bratrem Rudolfem a tetou Marií v Plzni (1932)
První rok na škole, ateliér prof. Bendy (v poslední řadě druhý zprava J. T.)
S loutkou Vasilem (1936)
Louňovice pod Blaníkem (1939)

za str. 68
V roce 1935
Don Quijote (1936)
V roce 1944
Broučci (diorama, 1939)
Pan Eustach, Vasil, sultán (1936—1937)
Dřevěný koníček (1940)
Pracovna v Košířích (1945)
Autoportrét (1944)
Plstěný Indián (1940)

za str. 116

Pseudolus (1943)
Studie (1934)
Otec s dětmi (1935)
Betlém (1943)
Děvčátko z Vodňan (1938)
Tintagilles (1936)
Okno pracovny v Turbové (1956)

Na předsádce Ruce (1933), *na přebalu* autoportrét (1943), portrét matky (1944), Jan Křtitel (1935), Macbeth (1935), *na vazbě* Stylizovaná hlava (1930)

OBSAH

7 Úvodní matčina slova
9 Matčin rod
23 Léta dětství
40 Školní léta
56 Léta učednická
65 Na studiích v Praze (H. Ch.)
74 Dlouhých šest let
98 Mám doma ponk a dřevo
111 Malíř naděluje dětem
125 Betlém (H. Ch.)

141 Seznam vyobrazení

Růžena Trnková
Můj syn

Podle vyprávění a zápisků Růženy Trnkové
a podle vlastních vzpomínek a korespondence
napsala Helena Chvojková
Kresby Jiří Trnka
Typografie Oldřich Hlavsa
Vydal Československý spisovatel
v Praze roku 1972
jako svou 3390. publikaci
Odpovědná redaktorka Květa Drábková
Technický redaktor Antonín Dvořák
Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha

[VZPOMÍNKY]

Stran 148 a 24 stran příloh. První vydání
AA 9,89 (text 7,39, il. 2,50), VA 10, 47. 601/22/865
Náklad 7000 výtisků. 13/33
22-038-72
Kčs 20,—